

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
TSIVILÕIGUSE ÕPPETOOL

Indrek Soots

ASJAOLUDE JA TÕENDITE ESITAMINE HAGIMENETLUSES – KAS
POOLTE VÕI KOHTU ÜLESANNE?

Magistritöö

Juhendaja: mag.iur. Jaanus Ots

Tartu 2010

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Asjaolude ja tõendite esitamine hagimenetluses	8
1.1 Asjaolu mõiste	8
1.2 Tõendi mõiste ja tõendite liigid	10
1.3 Asjaolude ja tõendite esitamine menetlusosaliste poolt	16
1.4 Vaidlustamata asjaolud	22
1.5 Üldtuntud asjaolud	26
1.6 Asjaolude tõesus ja täielikkus	28
1.6.1 Asjaolude täielikkuse tagamine isiklikult kohtuistungile kohaleilmumise kohustamise kaudu	32
1.7 Asjaolude ja tõendite esitamise aeg	34
1.8 Asjaolude ja tõendite mitteõigeaegse esitamise tagajärjed	40
1.9 Asjaolude esitamise vorm	44
1.10 Asjaolude ja tõendite esiletoomine kohtu algatusel	46
1.11 Vahekokkuvõtte	52
2. Kohtu selgitamiskohustus	55
2.1 Kohtu selgitamiskohustuse eesmärk	55
2.2 Kohtu selgitamiskohustus seoses faktiliste asjaolude esitamisega	57
2.3 Kohtu selgitamiskohustus seoses hagi eseme muutmisega	63
2.4 Kohtu selgitamiskohustus seoses tõendite esitamisega	65
2.5 Kohaldatava õigusnormi selgitamine	68
2.6 Õigusliku ärakuulamise tagamine kohtu selgitamiskohustuse kaudu	69
2.7 Selgitamiskohustuse täitmise aeg	71
2.8 Selgitamiskohustuse täitmise viis ja dokumenteerimine	72
2.9 Selgitamiskohustuse täitmatajätmise tagajärjed	74
2.10 Selgitamiskohustuse seos poolte võrdse kohtlemise põhimõttega	75
2.11 Vahekokkuvõtte	76

Kokkuvõte	79
Summary	86
Kasutatud kirjanduse loetelu	94
Kasutatud normatiivmaterjalide loetelu	96
Kasutatud kohtupraktika loetelu	96

Sissejuhatus

Euroopa tsiviilprotsessiõiguse ajaloos on vähemalt paar viimast sajandit olnud oluliseks küsimuseks kohtu ja poolte rolli määratlemine tsiviilkohtumenetluse suunamisel. Ühteagu on püütud leida tasakaalu poolte õiguste ja kohustuste ning kohtu ülesannete vahel.

Etteruttavalt võib märkida, et pendel on liikunud vägagi passiivsest kohtunikust üsnagi aktiivse kohtuniku suunas ning selle tagajärjel on oluliselt suurenenud ka kohtu vastutus tsiviilkohtumenetluse läbiviimise eest.

Sellega seoses on Euroopa tsiviilprotsessiõiguse ajaloos oluline rõhutada kolme ajahetke: Prantsuse tsiviilprotsessiseadustiku jõustumine 1807.a, Austria tsiviilprotsessiseadustiku jõustumine 1898.a ja Inglise tsiviilprotsessireeglite jõustumine 1999.a. Need seadustikud muutsid tsiviilprotsessiõigust oluliselt.¹

Võib öelda, et moodsa tsiviilprotsessiõiguse ajalugu Kontinentaal-Euroopas algab 1807.a jõustunud Prantsuse tsiviilprotsessiseadustikuga². Seda seadustikku võib vaadata kui 19. sajandi liberaalse ühiskonna sümbolit, mis rõhutas üksikisiku vastutust. Pooled olid tsiviilprotsessi „omanikud“ ja lähtuti eeldusest, et pooled vaidlevad üksteisega võrdselt positsioonidelt. Sekkumine kohtu poolt selleks, et kompenseerida tegelikku ebavõrdsust, ei olnud soovitatav.³

Kuni 1898.a domineeris Euroopas liberaalne 19. sajandi tsiviilprotsessi mudel oma laiaulatusliku poolte autonoomiaga.⁴ 1898.a jõustunud Austria tsiviilprotsessiseadustik märgib üheaegselt 19. sajandi tsiviilprotsessiõiguse lõppu ja 20. sajandi

---

¹ C.H. van Rhee (ed.). *European Traditions in Civil Procedure*. Antwerpen – Oxford, 2005, p 21.

² Samas, p 5-6.

³ Samas, p 21.

⁴ C.H. van Rhee (ed.). *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Antwerp – Oxford - Portland, 2008, p 22.

tsiviilprotsessiõiguse algust.⁵ Austria tsiviilprotsessiseadustiku jõustumisega muutus tsiviilprotsess kohtunikukeskseks.⁶ Austria tsiviilprotsessiseadustiku eelnõu koostanud Franz Kleini eesmärgiks oli tsiviilprotsessi n.ö sotsiaalse funktsiooni realiseerimine. See tähendab, et menetlust ei tule käsitleda kui üksnes eraisikute vahelise kohtuasja lahendamise vahendit, vaid nähtust, mis puudutab ühiskonda tervikuna. Tsiviilprotsess peab teenima avalikke huve. Sellest tulenevalt oligi Franz Kleini eesmärgiks leida uus tasakaal poolte ja kohtu õiguste vahel.⁷ Austria tsiviilprotsessiseadustik nägi ette tugevat kohtunikku, kes on menetluse juht.⁸ Tänapäevane aktiivne kohtunik pärinebki Austriast.⁹

Inglismaa oli üks viimastest maadest, mis jättis maha täielikult võistleva tsiviilprotsessi.¹⁰ Tsiviilkohtumenetluse suured kulud ja ebamõistlik kestvus sundisid seadusandjat rakendama meetmeid, mis on oluliselt pehmenanud võistlevuse põhimõtet.¹¹ 1999.a jõustunud Inglise tsiviilprotsessireeglid vähendasid Inglise tsiviilprotsessi võistlevust, suurendasid oluliselt kohtu menetluse juhtimise õigusi ja lõppkokkuvõttes tõid Inglise tsiviilprotsessi lähemale Kontinentaal-Euroopa tsiviilprotsessi mudelile.¹² Ka Inglismaal on kohtu ülesanne olla aktiivne.¹³

Eestis hakati seaduse tasandil kohtu aktiivsust rõhutama 1. jaanuaril 2006.a jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustikuga (TsMS)¹⁴. Kohtupraktika alustas sellele tähelepanu juhtimist siiski juba mõnevõrra varem.

Tulenevalt kohtu aktiivsuse suurenemisest on kasvanud ka kohtu roll faktiliste asjaolude väljaselgitamisel. Magistritöö autor valis käesoleva teema seetõttu, et tsiviilkohtumenetluses ei ole piisavalt selge, millised on menetlusosaliste ja millised kohtu kohustused asjaolude ja tõendite esiletoomisel. Teema on aktuaalne ka seetõttu, et Riigikohus on viimastel aastatel oma lahendites rõhutanud kohtu selgitamiskohustust.

---

⁵ C.H. van Rhee (ed.) (2008), p 11.

⁶ Samas, p 22.

⁷ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 11 -12.

⁸ Samas, p 21.

⁹ Samas, p 190.

¹⁰ C.H. van Rhee (ed.) (2008), p 22.

¹¹ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 189.

¹² C.H. van Rhee (ed.) (2008), p 20.

¹³ N. Andrews. The Modern Civil Process. Judicial and Alternative Forms of Dispute Resolution in England. Tübingen, 2008, p 25.

¹⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 20. aprill 2005. – RT I 2005, 26, 197; RT I 2010, 26, 128.

Samas ei ole Eesti keelses õiguskirjanduses olulisel määral analüüsitud selgitamiskohustuse olemust.

Magistritöö eesmärgiks ongi analüüsida, millised on poolte ülesanded ja millised kohtu ülesanded faktiliste asjaolude esiletoomisel ja tõendite esitamisel. Samuti on töö eesmärgiks uurida kohtu selgitamiskohustuse sisu ja piire.

Autor piirab töö ulatust hagimenetlusega. Seega ei uurita käesolevas töös vastavaid probleeme hagita menetluse kontekstis.

Magistritöös kasutab autor eelkõige analüüsivat ja võrdlevat meetodit. Eesti tsiviilkohtumenetlust on võrreldud peamiselt Saksamaa ja Hollandi õigusega. Samuti on Eestis kehtivat regulatsiooni kõrvutatud Rahvusvahelise tsiviilprotsessi põhimõtetega (Principles of Transnational Civil Procedure, PTCP).¹⁵

Kuna 01.01.2006.a jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustiku oluliseks eeskujuks oli Saksa tsiviilprotsessiõigus, siis on ka magistritöös sageli tuginetud Saksa õiguskirjandusele. Ulatuslikult on magistritöö kirjutamisel kasutatud ka Riigikohtu praktikat. Autor tugineb mõnel juhul ka enda praktilisele kogemusele tsiviilkohtumenetluses.

Autor tõstatab magistritöös järgmised hüpoteesid:

- 1) faktiliste asjaolude ja tõendite esiletoomisel on tsiviilkohtumenetluses oluline roll kohtul;
- 2) kohtule pandud ülesanded asjaolude ja tõendite väljaselgitamisel ei vabasta pooli kohustusest esitada asjaolusid ja tõendeid;
- 3) selgitamiskohustuse eesmärgiks ei ole uute hagi aluste ja hagi esemete ning vastuväidete esiletoomine.

---

¹⁵ PTCP on mudelseadus, mis on välja töötatud Ameerika Õiguse Instituudi (The American Law Institute) ja Eraõiguse Ühtlustamise Rahvusvahelise Instituudi (The International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT)) poolt 2004.a. PTCP on rahvusvaheliste kaubandusvaidluste lahendamise mudeliks, kuid see võib võrdselt sobida ka enamuse teiste tsiviilvaidluste lahendamiseks ja olla aluseks tsiviilprotsessi reformide teostamisele. ALI/UNIDROIT. Principles of Transnational Civil Procedure. New York, 2006, p 16.

Käesolev magistritöö jaguneb kahte peatükki. Esimeses peatükis käsitletakse eelkõige poolte ülesandeid faktiliste asjaolude ja tõendite esitamisel. Autor analüüsib asjaolu mõistet ning tõendi liike. Samuti seda, millistele nõuetele peavad vastama poolte esitatud asjaolud, millise aja jooksul saavad pooled asjaolusid ja tõendeid esitada ning millistel juhtudel on pooled tõendite esitamisest vabastatud. Peatüki lõpus käsitleb autor asjaolude ja tõendite esiletoomist kohtu omal algatusel.

Teises peatükis analüüsib autor kohtu selgitamiskohustust. Käsitluse alla tuleb selgitamiskohustuse eesmärk ja selgitamiskohustuse sisu. Autor analüüsib, milline on kohtu selgitamiskohustus seoses faktiliste asjaolude ja tõendite esitamisega. Vaatluse alla tuleb ka õigusnormi selgitamisega ning hagi eseme muutmisega seonduv problemaatika. Samuti peatub autor selgitamiskohustuse täitmise ajal ning selgitamiskohustuse täitmise viisil ja selle dokumenteerimisel. Peatüki lõpus käsitletakse selgitamiskohustuse seost poolte võrdse kohtlemise põhimõttega.

Kummagi peatüki lõpus asuvas vahekokkuvõttes, samuti töö üldkokkuvõttes, on autor toonud välja peamised järeldused ja ettepanekud kehtiva regulatsiooni muutmiseks.

1. Asjaolude ja tõendite esitamine hagimenetluses

1.1 Asjaolu mõiste

Selleks, et analüüsida asjaolude esitamise kohustust, tuleb kõigepealt defineerida asjaolu mõiste. Asjaolu mõistet on püütud lahti mõtestada nii õigusteoorias kui ka kohtupraktikas. Tsiiviilkohtumenetluse seadustikus asjaolu mõistet sätestatud ei ole.

Võõrsõnade leksikon defineerib fakti kui tõsiasja või tõika.¹⁶ Eesti keele sõnaraamatu kohaselt tähendab asjaolu teise sõnaga asja külge või seika ning asjaolude vasteteks pakutakse olukorda ja asjalugu.¹⁷

Õiguskirjanduses on faktiliste asjaolude all mõistetud konkreetseid, ajas ja ruumis määratletuid, kas välismaailmas või inimese hingeelus minevikus toimunud või käesoleval ajal toimuvaid sündmusi või olukordi, mis on objektiivse õiguse muutumise eeltingimuseks.¹⁸ Fakte on defineeritud ka kui sisemisi ja väliseid sündmuseid, mis on kolmandate isikute jaoks meeleliselt tajutavad.¹⁹ Samuti on faktilisi asjaolusid teise sõnaga nimetatud elusündmuseks.²⁰ Riigikohtu 28.11.2005.a otsusest lähtuvalt võib asjaoludena käsitleda tegeliku elu juhtumit (faktikogumit).²¹

Eeltoodust tulenevalt võikski tsiiviilkohtumenetluses asjaolude all mõista tegeliku elu sündmust (faktikogumit).

---

¹⁶ E. Vääri., R. Kleis., J. Silvet. Võõrsõnade leksikon. 7. parandatud ja täiendatud trükk. *Sine loco*, 2006, lk 288.

¹⁷ T. Erelt (toimet). Eesti keele sõnaraamat: ÕS 1999. Tallinn, 1999, lk 75.

¹⁸ H. Thomas, u.a. Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz, den Einführungsgesetzen und europarechtlichen Vorschriften. Kommentar. 27. neubearbeitete Auflage. München, 2005, Vorbem § 284, kamm 6.

¹⁹ C.G. Paulus. Tsiiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn, 2002, lk 109.

²⁰ Samas, lk 47.

²¹ Riigikohtu tsiiviilkolleegiumi 28.11.2005 otsus tsiiviilasjas nr 3-2-1-122-05.-RT III 2005, 43, 422.

Saksa õigusruumis eristatakse põhiasjaolu ja abiasjaolu. Põhiasjaoludena mõistetakse neid asjaolusid, mis on otseselt õigusliku hindamise esemeks või mille pinnalt võib teha järelduse õigusliku tagajärje kohta. Esmajoones on need asjaolud, mis vastavad normi, eelkõige nõude alusnormi koosseisu tunnustele ja toovad seega kaasa õiguslikke tagajärgi. Kui poole esitatud asjaolud täidavad teatud normi koosseisu otseselt, on need põhiasjaolud. Abiasjaolud on seevastu sellised, mis üksinda või koos teiste abiasjaoludega lubavad teha mõttelise järelduse põhiasjaolu olemasolu kohta ja seega normi koosseisu tunnuste täitmise kohta. Abiasjaolud on faktilise – mitte õigusliku – hindamise ese. Nimelt tuleb selgeks teha, kas abiasjaoludest saab tuletada põhiasjaolu olemasolu.²²

Erinevate menetlusosaliste esitatud asjaoludel on erinev menetlusõiguslik tähendus. Hageja esitatud faktilised asjaolud moodustavad hagi aluse (TsMS § 363 lg 1 p 2). Kuna iseseisva nõudega kolmas isik astub menetlusse hagi esitamisega, siis ka iseseisva nõudega kolmanda isiku esitatud faktilised asjaolud moodustavad kolmanda isiku hagi aluse. Kostja ja iseseisva nõudeta kolmanda isiku esitatud asjaolud hagi alusesse ei kuulu.

Hagi aluseks ei ole siiski kõik hageja esitatud asjaolud. Hagi aluse all tuleb mõista neid hageja osundatud asjaolusid, mille tuvastamisega hageja seob oma materiaalõiguse normile rajatud nõude.²³ Hagi alusena saab käsitada asjaolu, mis võimaldab nõude piisavat individualiseerimist nõudega seotud üksikute asjaolude taustal. Hagi aluse määratlemine nõuab teatavat üldistust ning eristamist üksikutest asjaoludest. Erinevate asjaolude paljusust arvestades viiks nende käsitamine üksikute hagi alustena olukorrani, kus igasugune hagi aluseks olevasse asjaolude kogumisse kuuluda võiv täiendav faktivaide looks võimaluse uue hagi esitamiseks, mille raames lahendaks kohus tegelikult ühte ja sama hagiastja.²⁴

Asjaolu mõiste sisustamine ongi oluline muuhulgas seetõttu, et ei lahendataks uuesti sama vaidlust. Jõustunud lahend, mis on tehtud vaidluses samade poolte vahel sama eseme

---

²² O. Krönert. Tsiviilkohtuniku töökoht. - Eraõigus II osa. Abimaterjal kohtunike ja prokuröride twinning-koolituse eraõiguse õppegrupile. Tallinn, 2001, lk 172-173.

²³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.01.1997 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-14-97.-RT III 1997, 7, 75.

²⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 28.11.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-122-05.-RT III 2005, 43, 422.

kohta samal alusel, välistab samas asjas uuesti kohtusse pöördumise (TsMS § 371 lg 1 p 4). Samuti võivad tuvastatud asjaolud olla teatud juhul järgmises vaidluses siduvad. Näiteks on jõustunud kohtuotsus menetlusosalistele kohustuslik osas, milles lahendatakse hagi või vastuhagiga esitatud nõue hagi aluseks olevatel asjaoludel (TsMS § 457 lg 1). Samuti ei või iseseisva nõudeta kolmas isik, hageja või kostja suhtes, kelle pooltel menetluses astus või kaasati, järgnevas menetluses tugineda sellele, et menetluses tehtud lahendi resolutsioon on ebaõige või et asjaolud on ebaõigesti tuvastatud (TsMS § 214 lg 3).

Hagi alusena ei ole aga vaadeldavad hagiavalduses viidatud materiaalõiguse normid, millele hageja rajab oma nõude ja mille kohaldamist vaidluse lahendamisel hageja kohtult taotleb.²⁵ Samuti ei kuulu hagi alusesse hagi õiguslik põhjendus.²⁶ Faktiliste asjaolude eristamine õiguslikest seisukohtadest on oluline seetõttu, et poolte esitatud õiguslike seisukohtadega ei ole kohus seotud.

1.2 Tõendi mõiste ja tõendite liigid

Erinevalt asjaolu mõistest on tõendi mõiste tsiviilkohtumenetluse seadustikus defineeritud. Nii on tõendiks tsiviilasjas igasugune teave, mis on seaduses sätestatud protsessivormis ja mille alusel kohus seaduses sätestatud korras teeb kindlaks poolte nõudeid ja vastuväiteid põhjendavad asjaolud või nende puudumise, samuti muud asja õigeks lahendamiseks tähtsad asjaolud (TsMS § 229 lg 1). Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustik eristub selles osas Saksa tsiviilprotsessiseadustikust (Zivilprozessordnung)²⁷, kus seaduse tasandil tõendi mõiste legaldefiniitsiooni ei ole antud. Samuti ei ole tõendi mõistet käsitletud PTCP-s. Õiguskirjanduses on aga tõendeid defineeritud kui vahendeid, millega toimub tõendamine.²⁸

---

²⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.01.1997 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-14-97.-RT III 1997, 7, 75.

²⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.11.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-117-06.-RT III 2006, 44, 374.

²⁷ Zivilprozessordnung. Arvutivõrgus. Kättesaadav:<http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/zpo/gesamt.pdf>, 20. jaanuaril 2010.

²⁸ E. Talvik (koost). Tsiviil- ja Kaubandusprotsessi autoriseeritud konspekt. Koostatud T. Grünthali loengute järgi. Tartu 1939, lk 112.

Tõendeid saab liigitada mitmel alusel. Tõendusteabe allika alusel liigitatuna võivad tõendid olla isikulised ja asjalised. Isikulised tõendid on sellised tõendid, mis põhinevad inimese tajul ja mälul. Sellisteks on näiteks poole vande all antud seletus, tunnistaja ütlus ja eksperdi arvamus. Asjalised tõendid talletavad kohtuasja lahendamiseks olulisi asjaolusid füüsiliselt – näiteks asitõend. Tõendid liigituvad ka otsesteks ja kaudseteks. Otsesed tõendid kinnitavad või lükkavad ümber konkreetse hagi või vastuväite aluseks olevaid asjaolusid. Kaudsed tõendid on sellised, mis võimaldavad kohtuasjas oluliste asjaolude esinemise või puudumise kohta järeldusi teha, kuid ise otseselt asjaolusid ei kinnita ega eita.²⁹ Näiteks kirjalik leping on otsene tõend vaidluses lepingulise suhte olemasolu üle. Kaudseks tõendiks vaidluses lepingulise suhte olemasolu üle võib aga pidada ühe poole poolt väljastatud arvet.

Otseseid ja kaudseid tõendeid on eristatud ka kohtu tajumise järgi. Sellisel puhul on otsesed tõendid need, millega kohus isiklikult tajub fakti ehk tutvub vahetult asjaoludega – näiteks vaatlus või asitõendi vaatlus. Minevikus toimunud fakte tuleb aga kohtul kindlaks teha kaudselt. Üle kuulates tunnistajaid teatud fakti kohta, saab kohus tõendeid kaudselt, s.o teiste isikute tajumise kaudu.³⁰ Tõendeid võib liigitada ka esmasteks ja tuletatuteks. Esmaste tõendite puhul on tõend vahetult seotud asjaoluga, mida see kinnitab (näiteks asitõendina kohtule esitatud garantiiajal purunenud jalats). Tuletatud tõendi puhul ei ole tõendusteave pärit otsesest allikast, vaid on tekkinud tuginevalt teisele tõendile (näiteks kuuldused tunnistajaütlustes).³¹

Tsiviilkohtumenetluse seadustikus on sätestatud ka tõendite loetelu. Tõenditeks võib olla tunnistaja ütlus, menetlusosalise vande all antud seletus, dokumentaalne tõend, asitõend, vaatlus ning eksperdiarvamus (TsMS § 229 lg 2). Tõendite loetelu ei ole siiski ammendav. Nii lihtmenetluses kui hagita menetluses on kohtul õigus tunnustada tõendina seaduses sätestamata tõendusvahendeid (TsMS § 229 lg 2 § 405 lg 1 p 5). Samad normid toovad seaduses sätestamata tõendusvahendi näitena välja menetlusosalise seletuse, mis ei ole antud vande all. Autori hinnangul võiks teiste näidetena kõne alla tulla menetlusosalisteks mitteolevate isikute kirjalikud seletused või hagita menetluses menetlusosalisteks mitteolevate isikute ärakuulamisele saadud informatsioon.

---

²⁹ E. Kergandberg jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn, 2008, lk 372.

³⁰ E. Talvik (koost). Osutatud töö, lk 117.

³¹ E. Kergandberg jt. Osutatud töö, lk 372.

Saksa tsiviilprotsessiseadustik tunneb põhimõtteliselt samu tõendi liike kui Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustik. Siiski ei ole Saksa tsiviilprotsessiseadustikus iseseisva tõendi liigina eristatud asitõendit. Asitõendi vaatlus mahub vaatluse kui tõendi liigi alla. PTCP-s ei ole tõendi liikide loetelu välja toodud.

Tunnistajana võib üle kuulata iga inimese, kellele võivad olla teada asjas tähtsust omavad asjaolud, kui ülekuulata ei ole selles asjas menetlusosaline või menetlusosalise esindaja (TsMS § 251 lg 1). Tunnistaja peab andma ütlusi minevikus aset leidnud faktiliste asjaolude ja olukordade kohta.³²

Seega saab tunnistajana üle kuulata põhimõtteliselt iga füüsilise isiku, kes ei ole menetlusosaline või tema esindaja. Tunnistajaks olekut ei välista ka isiku alaealisus või puue, kuid kohus võib keelduda tunnistajana üle kuulamast alla neljateistaastast isikut või isikut, kes oma füüsilise või psüühilise puude tõttu ei ole võimeline õigesti tajuma asjas tähtsust omavaid asjaolusid või andma nende kohta tõepäraseid ütlusi (TsMS § 256 lg 4).

Seonduvalt esindussuhtega leiab autor, et isiku tunnistajana ülekuulamine peaks olema välistatud ka olukorras, kus isik menetluse mingil perioodil esindas menetluses menetlusosalist, kuid tunnistajate ülekuulamise ajaks on esindussuhe lõppenud. Tunnistajana ülekuulamine peaks aga olema võimalik olukorras, kus isik on menetlusosalist esindanud kohtumenetlusele eelnenud perioodil, kuid menetluse ajal seda enam ei tee.

Reegel, et menetlusosalise esindajat ei saa tunnistajana üle kuulata, ei kehti nõustaja kohta. Riigikohus on leidnud, et see, et kostja abikaasa viibis kostja nõustajana maakohtu istungil ja andis tsiviilasja kohta omapoolseid selgitusi, ei saa olla aluseks tema tunnistajana ülekuulamise taotluse rahuldamata jätmisele. Nõustajana istungil viibinud isiku tunnistajana ülekuulamisel saab hinnata kriitilisemalt tema ütluste usaldusväärsust.³³

---

³² C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 114.

³³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14.03.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-7-07.-RT III 2007, 12, 94.

Riigikohtu seisukohaga tuleb nõustuda selles osas, et tsiviilkohtumenetluse seadustik ei välista nõustaja ülekuulamist, kuna ta ei ole esindaja. Siiski läheb istungil nõustajana viibinud isiku tunnistajana ülekuulamine autori hinnangul vastuollu TsMS § 260 lg 1, mille kohaselt ei või üle kuulamata tunnistajad asja arutamise ajal viibida kohtusaalis.

Kuni 31.12.2005.a kehtinud TsMS³⁴ § 113 järgi oli tõendiks ka poole ja kolmanda isiku vande all andmata seletus. Poole ja kolmanda isiku seletuseks loeti ka nende seadusliku esindaja seletust. Asjas eriti tähtsate asjaolude kohta võis pool ja kolmas isik, samuti nende seaduslik esindaja anda seletusi vande all.

Alates 01.01.2006.a kehtiva tsiviilkohtumenetluse seadustiku järgi on sellele tõendi liigile seatud rangemad nõuded, mille tulemusel saab tõendiks olla üksnes menetlusosalise vande all antud seletus. Poole või kolmanda isiku vandeta antud seletused võib jagada ühelt poolt faktiväideteks ja teiselt poolt õiguslike või faktiliste asjaolude selgitusteks, milledest faktiväited on väited faktiliste asjaolude olemasolu või puudumise kohta ja mis vajavad ise tõendamist.³⁵ Seega ei saa kohus rajada otsust poole seletusele, mis ei ole vande all antud.³⁶

Peale selle, et tõendina kvalifitseerub üksnes vande all antud seletus, on alates 01.01.2006.a kehtivas tsiviilkohtumenetluse seadustikus kitsendatud ka muul viisil menetlusosalise vande all seletuse andmise võimalusi. Nii võib asjaolu tõendamiseks vastaspoole või kolmanda isiku vande all ülekuulamist taotleda üksnes juhul, kui pool ei ole suutnud muude tõenditega tõendada tema poolt tõendamist vajavat asjaolu või kui ta ei ole muid tõendeid esitanud (TsMS § 267 lg 1). Kui pool keeldub vande või vande all seletuse andmisest või kui ta ei tee kohtu nõudmisest hoolimata selle kohta mingit avaldust, võib kohus lugeda vastaspoole väidetud asjaolu tõendatuks, arvestades muuhulgas vande või seletuse andmisest keeldumise kohta esitatud põhjendusi (TsMS § 270 lg 1). Enda ülekuulamist vande all võib pool taotleda vaid juhul, kui teine pool sellega nõustub (TsMS § 268).

---

³⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 22. aprill 1998. – RT I 1998, 43-45, 666; RT I 2004, 56, 403.

³⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 21. juulil 2009.

³⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 01.11.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-91-06.-RT III 2006, 40, 343.

Kui tegemist on juriidilise isikuga, kuulatakse vande all üle seaduslik esindaja (TsMS § 267 lg 1). Lepingulise esindaja ülekuulamine vande all ei ole võimalik.

Siiski võib arutleda selle üle, kas väga erandlikul juhul võiks kehtiva tsiviilkohtumenetluse seadustiku järgi olla tõendiks lepingulise esindaja seletus, mis ei ole antud vande all. Kuni 31.12.2005.a kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustikku tõlgendades leidis Riigikohus, et lepingulise esindaja seletuse võib erandina lugeda poole enda seletuseks ja seega tõendiks, kui pool või tema seaduslik esindaja viibib vahetult lepingulise esindaja seletuse andmise juures ja kinnitab selgesõnaliselt kohtule, et ta nõustub lepingulise esindaja seletusega. Oleks põhjendamatu, kui lepingulise esindajaga koos kohtuistungil osalev pool peaks seletusele tõendi staatuse saamiseks kogu esindaja jutu üle kordama.³⁷ Kuna kehtiva tsiviilkohtumenetluse seadustiku järgi saab lihtmenetluses ja hagita menetluses lugeda tõendiks ka menetlusosalise vande all andmata seletuse, siis võiks eelkirjeldatud Riigikohtu lahendis toodud võimalus, lugeda lepingulise esindaja seletus tõendiks, kehtida Riigikohtu otsuses märgitud eeldustel ka käesoleval ajal lihtmenetluses ja hagita menetluses.

Kui menetlusosalisel puudub tsiviilkohtumenetlusteovõime, siis kuulatakse tema asemel vande all üle tema seaduslik esindaja või esindajad. Siiski võib alaealise või piiratud teovõimega täisealise teda vannutamata üle kuulata asjaolu kohta, mis seondub otseselt tema enda teoga või mis on olnud tema vahetu kogemuse esemeks, kui kohus peab seda asjaolusid arvestades mõistlikuks (TsMS § 271). Saksa tsiviilprotsessiõiguse kohaselt võidakse tsiviilkohtumenetlusteovõimetut menetlusosalist ennast üle kuulata tunnistajana ning see tuleneb põhimõttest, et keda ei saa üle kuulata poolena, kuulatakse üle tunnistajana.³⁸

Autori hinnangul on tsiviilkohtumenetluse seadustik põhjendatult seadnud kõrgemad nõuded faktiliste asjaolude tõendamisele menetlusosalise seletusega, kuna menetlusosaline on oma menetluslikust olukorrast tulenevalt isiklikult huvitatud vaidluse tulemusest. Samuti võib liiga lihtne võimalus tõendada faktilisi asjaolusid seletusega, kahandada menetlusosalise motivatsiooni teiste tõendite esitamiseks. Sellest tulenevalt

---

³⁷ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.05.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-41-05.-RT III 2005, 17, 181.

³⁸ P. L. Murray, R. Stürner. German Civil Justice. Durham, 2004, p 292.

sunnib tsiviilkohtumenetluse seadustik õigesti pooli tõendama oma väiteid eelkõige muude tõenditega ning menetlusosalise seletus peakski jääma erandolukordade jaoks.

Dokumentaalne tõend on tsiviilkohtumenetluses ilmselt kõige laialdasemalt kasutatav tõendiliik. Dokumentaalne tõend on igasugune kirjalikult, pildistamisega või video-, heli- või elektroonilise salvestusega või muu andmesalvestusega jäädvustatud dokument või muu sellesarnane andmekandja, mis sisaldab andmeid asja lahendamiseks tähtsate asjaolude kohta ja mida on võimalik kohtuistungil esitada tajutaval kujul. Dokumendid on ka ametlikud ja isiklikud kirjad ja kohtulahendid teistes kohtuasjades. (TsMS § 272).

Saksa tsiviilprotsessiõiguses on dokumentaalse tõendi mõiste natuke kitsam. Saksa õiguse kohaselt on dokumentaalne tõend kirjalikus vormis olev sõnalise informatsiooni kogum. Fotod, joonistused, helisalvestused ja elektroonilised andmekandjad on aga vaatluse esemeks. Elektrooniliselt salvestatud andmete väljatrükk loetakse siiski dokumentaalseks tõendiks.³⁹

Vaatlus on igasugune vahetu andmete kogumine asjaolu olemasolu või olemuse kohta kohtu poolt, muu hulgas paikkonna või sündmuskoha vaatlemine (TsMS § 290). Vaatlusprotokoll mõte on anda edasi esmajoones kohtu enda poolt vahetult tajutut.⁴⁰

Saksa õiguskirjanduse kohaselt hõlmab vaatlus isikute, paikkondade ja asjade igat liiki vahetut tajumist. Kohus võib vaadelda nii poole füüsilist seisundit, ehitiste seisundit, mootorsõiduki poolt tekitatud kahjustusi, kuid see hõlmab ka saasteallika poolt emiteeritud lõhna ja sireeni hääle tajumist. Seega, kuigi termin „vaatlus“ tundub viitavat visuaalsele tajumisele, hõlmab see tajumist ükskõik millise meelega abil. Siiski ei ole vaatluse eesmärk suuliste ütluste kogumine.⁴¹ Ka Riigikohus on märkinud, et asjaolud, mis viitavad kellegi isiku ütluste ärakuulamisele, ei saa olla paikvaatlusega kogutud tõendiks. TsMS § 290 mõtte kohaselt ei sisalda vaatlus endas vaadeldaval objektil olevate isikute ütluste ärakuulamist.⁴²

---

³⁹ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 275-276.

⁴⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 28.10.2008 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-80-08.-RT III 2008, 43, 293.

⁴¹ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 270 – 271.

⁴² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-2-07.- RT III 2007, 13, 104.

Vaatlusele sarnane on asitõend, kuna ka asitõendit vaadeldakse (TsMS § 288 lg 1). Asitõend on asi, mille olemasolu või omadused võivad aidata selgitada tsiviilasja lahendamiseks tähtsaid asjaolusid. Asitõendiks on ka sellistele tunnustele vastav dokument (TsMS § 285).

Asjas tähtsate ja eriteadmisi nõudvate asjaolude selgitamiseks on kohtul menetlusosalise taotlusel õigus küsida eksperdi arvamust (TsMS § 293 lg 1). Kohus määrab ekspertiisi, kui ta leiab, et tal endal ei ole eriteadmisi mingi asjas tähtsa asjaolu selgitamiseks.⁴³ Ekspertiisi ülesandeks on anda kohtu käsutusse oma erilised erialased teadmised.⁴⁴ Ekspertiis on teaduslikku liiki dokument.⁴⁵ Ekspertiisi arvamust ei saa küsida õigusliku küsimuse kohta, välja arvatud juhul, kui on vaja välja selgitada väljaspool Eesti Vabariiki kehtiv õigus, rahvusvaheline õigus või tavaõigus (TsMS § 293 lg 1).

Ekspertiisi arvamusega on sarnane eriteadmistega isiku arvamus. Ka seda kasutatakse asjaolu või sündmuse tõendamiseks, mille kogemiseks olid vajalikud eriteadmised (TsMS § 293 lg 2). Eriteadmistega isik kuulatakse kohtu poolt üle tunnistajana või hinnatakse tema kirjalikku arvamust dokumentaalse tõendina (TsMS § 293 lg 2).

1.3 Asjaolude ja tõendite esitamine menetlusosaliste poolt

Kohtumenetluse „varustamiseks“ faktiliste asjaoludega ja tõenditega on iseenesest erinevaid võimalusi. See, kuidas peaks jagunema vastutus otsuse tegemiseks vajalike faktiliste asjaolude esitamise eest, on õiguspoliitiline küsimus. Siin on seadusandjal õigus otsustada, kas ta teeb selle kohustuseks kohtule või kohtumenetluse pooltele või nii pooltele kui kohtule ning viimasel juhul, kas kohustused jagunevad võrdselt või erinevalt. Urimisprintsibi kohaselt peab kohus omal algatusel ja pooltest sõltumatult faktilised asjaolud välja selgitama. See tähendab, et kohus peab koguma vajalikud faktilised asjaolud ja tõendid. Arutelupõhimõtte järgi peavad kohtumenetluse pooled hoolitsema faktiliste asjaolude ja tõendite esitamise eest. Need printsibiidid jaotuvad vastutuse poolte ja

---

⁴³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 01.07.2009 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-72-09.-RT III 2009, 37, 283.

⁴⁴ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 116.

⁴⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.10.2007 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-81-07.-RT III 2007, 35, 280.

kohtu vahel põhimõttel „kõik või mitte midagi“ ning tegemist on üksnes äärmuslike lahendusvõimalustega. Kas ja mil määral tahab seadusandja üht või teist põhimõtet järgida, sõltub tema õiguspoliitilisest otsusest.⁴⁶

Arutelupõhimõtet nimetatakse formaalse tõe printsiibiks, kuna vaidlusaluse ainese ulatus ja tõendamisvajadus sõltuvad poolte käitumisest, uurimispõhimõtet aga materiaalse tõe printsiibiks, kuna kohus tohib ja peab vaidlusalust materjali tõe huvides uurima piiranguteta. Tegelikult on kohus ka uurimispõhimõtte kehtides sunnitud toetuma asjaosaliste osalusele ja selgitab asjaolusid välja enamasti üksnes esitatud asjaolude raames. Formaalse ja materiaalse tõe erinevus on seega väike. Ka arutelupõhimõttel toimuv menetlus püüdleb tõe väljaselgitamisele.⁴⁷

Hagimenetluses kehtib üldjuhul arutelupõhimõte. See valik saab tuge materiaalõigusest. Eraõigusest tulenevalt on õigussubjektidel vabadus määratleda oma õiguslik positsioon.⁴⁸ Sellest tulenevalt on eelkõige poolte ülesanne määrata vaidluse sisu.⁴⁹ Arutelupõhimõte vastab täielikult materiaalõiguslikule tegutsemis- ja käsutamisevabadusele ning poolte omavastutusele ja kujutab endast materiaalõigusest tuntud eraautonoomia protsessiõiguslikku korrelaati.⁵⁰

Arutelupõhimõtte olemus seisnebki selles, et faktilised asjaolud ja neid kinnitavad tõendid esitavad üldjuhul menetlusosalised. Tsiviilkohtumenetluse seadustikus on arutelupõhimõtte kehtestatud menetluse üldpõhimõttena. Nii sätestab TsMS § 5 lg 1, et hagi menetletakse poolte esitatud asjaolude ja taotluste alusel, lähtudes nõudest. Pool määrab ise, mis asjaolud ta oma nõude põhjendamiseks esitab ja milliste tõenditega neid asjaolusid tõendab (TsMS § 5 lg 2).

Arutelupõhimõttes leiab väljenduse õigusajalooline põhimõte *da mihi facta, dabo tibi ius* (anna mulle faktid ja mina annan sulle õiguse), mille järgi faktiliste asjaolude esitamise ülesanne on pooltel ja õiguse tundmise ülesanne on kohtunikul (*iuria novit curia* – kohus

---

⁴⁶ O. Jauernig. Zivilprozessrecht. Ein Studienbuch. 28. völlig neubearbeitete Auflage. München, 2003, S 87- 88.

⁴⁷ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Zivilprozessrecht. 16. neubearbeitete Auflage. München, 2004, S 483.

⁴⁸ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 86.

⁴⁹ Samas, p 282.

⁵⁰ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Osutatud töö, S 482.

tunneb õigust).⁵¹ Hageja, mitte kohus, määrab kindlaks kohtuvaidluse programmi.⁵² Faktiliste asjaolude esitamise kohustus on pandud pooltele, kuna nende huvide konflikt tingib reeglipäraselt faktiliste asjaolude piisava esitamise.⁵³ Kogemuse kohaselt toob iga pool esile temale soodsad asjaolud, mõlema menetlusosalise esitatu annab aga reeglina kokku adekvaatse pildi vaidlusalustest asjaoludest. Asjaolude esitamisele aitab kaasa poolte enesekesksus ja huvide vastandlikkus ning eelkõige kohustus rääkida tõtt. Otsuse jaoks oluliste asjaolude esitamise kohustus lasub pooltel ka seetõttu, et tsiviilkohtumenetlus teenib poolte huve.⁵⁴

Arutelupõhimõtet on nii kohtupraktikas kui õiguskirjanduses korduvalt segi aetud dispositiivsuse põhimõttega (nimetatud ka dispositioonipõhimõtteks). Riigikohus on 07.11.2001.a⁵⁵ ja 15.02.2006.a⁵⁶ otsustes märkinud, et tsiviilkohtumenetluses kehtiva dispositiivsuse põhimõtte kohaselt valib hageja isiku, kelle vastu ta oma nõude esitab ja asjaolud, millega ta oma nõuet põhjendab. Nõustuda võib sellega, et dispositiivsuse põhimõtte hulka kuulub hageja õigus valida kostjat, kuid hageja õigust valida asjaolud oma nõude põhjendamiseks tuleb pidada arutelupõhimõtte osaks.

Ka õiguskirjanduses on väidetud, et dispositiivsuse põhimõttest tulenevalt on pooltel ainuõigus otsustada, milliseid tõendeid nad kohtule esitavad ning millistele asjaoludele tuginevad.⁵⁷ Ka siin ei saa nõustuda, et need õigused tulenevad dispositiivsuse põhimõttest.

Dispositioonipõhimõttega garanteeritakse materiaalses tsiviilõiguses kehtiv isiklike õiguste dispositioonivabadus.⁵⁸ Dispositiivsuse põhimõttest lähtuvalt sõltub menetluse algatamine ja lõpetamine üldjuhul poolte tahtest (TsMS § 4 lg 1 ja lg 3). Dispositiivsuse põhimõtte kohaselt määravad pooled hagimenetluses vaidluse eseme ja menetluse käigu ning otsustavad taotluste ja kaebuste esitamise (TsMS § 4 lg 2).

---

⁵¹ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 93.

⁵² Samas, lk 55.

⁵³ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 93.

⁵⁴ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Osutatud töö, S 482.

⁵⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 07.11.2001 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-135-01.-RT III 2001, 30, 324.

⁵⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.02.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-165-05.-RT III 2006, 8, 71.

⁵⁷ E. Kergandberg jt. Osutatud töö, lk 350.

⁵⁸ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 92.

Dispositiivsuse põhimõte ei anna aga vastust küsimusele, kes peab esitama tsiviilkohtumenetluses nõuete ja vastuväidete aluseks olevad faktilised asjaolud. Poolte ülesanne esitada protsessil vaidluseseme kohta otsuse tegemiseks vajalikud faktilised asjaolud on arutelupõhimõtte sisuks.⁵⁹ Dispositsioonipõhimõte ei reguleeri faktiliste asjaolude ja tõendite esitamist.

Kohus ei või reeglina tugineda otsuses asjaolule, mida pool ise asja läbivaatamisel ei esitanud.⁶⁰ See tuleneb otseselt põhimõttest, et menetlusosaliste kohustus on esitada faktilised asjaolud. Kohus ei saa omal algatusel faktilisi asjaolusid lisada.⁶¹ Kohtunik ei tohi ka tugineda oma isiklikule informatsioonile asjaoludest. Iga oluline asjaolu ja tõend peab olema avatud ümberlukkamisele poolte poolt.⁶² Põhimõte, et kohus on seotud poolte esitatud asjaoludega, on üldreegel nii enamikes Kontinentaal-Euroopa riikides⁶³ kui ka Inglismaal.⁶⁴

Kohtu seotus poolte esitatud faktiliste asjaoludega, ei tähenda, et see kehtiks ka õiguslike seisukohtade kohta. Kohus ei ole otsust tehes seotud poolte esitatud õiguslike väidetega (TsMS § 436 lg 7). Kohus kohaldab seadust ise, olles eelnevalt tuvastanud hagi aluseks olevad asjaolud.⁶⁵

Põhimõte *ius curia novit* on reegliks enamikes Kontinentaal-Euroopa riikides.⁶⁶ Ka Inglise õiguses on kohtunik formaalselt vastutav õiguse kohaldamise eest, kuigi praktikas pooled esitavad ka õiguslikud seisukohad. Siiski ei ole pooled kohustatud esitama õigusnorme, millele nende väited tuginevad.⁶⁷

Lisaks faktilistele asjaoludele on poolte kohustuseks esitada ka tõendeid. Õiguskirjanduses on tõendamiseks nimetatud menetlusosaliste tegevust, mille eesmärk on kohut veenda oma avalduste ja taotluste tõelisuses.⁶⁸ Tõendamise esemeks on faktiline

---

⁵⁹ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 93.

⁶⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20.10.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-109-04.-RT III 2004, 28, 309.

⁶¹ S. Geeroms. Foreign Law in Civil Litigation. A Comparative and Functional Analysis. New York, 2004, p 34.

⁶² C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 293.

⁶³ Samas, p 189.

⁶⁴ J.A. Jolowicz. On Civil Procedure. Cambridge, 2000, p 200.

⁶⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.06.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-80-04.-RT III 2004, 19, 222.

⁶⁶ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 190.

⁶⁷ Samas, p 315.

⁶⁸ E. Talvik (koost). Osutatud töö, lk 112.

asjaolu, mitte õiguslik küsimus.⁶⁹ See seisukoht ei kehti siiski absoluutselt. Erandina võib tõendamise esemeks olla ka õigusküsimus, nimelt kui on vaja välja selgitada väljaspool Eesti Vabariiki kehtiv õigus, rahvusvaheline õigus või tavaõigus (TsMS § 293 lg 1).

Tõendada ei tule siiski kõiki faktilisi asjaolusid. Tõendamist ei vaja üldtuntud asjaolud. Tõendeid ei ole vaja esitada ka nende faktiliste asjaolude kohta, mille üle puudub pooltel vaidlus. Samuti ei tule tõendada kõiki vaieldavaid faktilisi asjaolusid. Seda tuleb teha ainult juhul, kui need on olulised otsuse tegemiseks või – materiaalõiguslikus väljenduses – vastava õigusnormi alla subsumeerimiseks.⁷⁰ Lõppkokkuvõttes on see kohtu otsustada, kas mingi faktiväide vajab tõendamist.⁷¹

Tõendamiskoormise reeglid annavad vastuse küsimusele, kes kannab vastutust, kui kohtunik ei saa kindlaks teha faktilise asjaolu olemasolu või mitteolemasolu.⁷² Üldreegli kohaselt peab kumbki pool tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited (TsMS § 230 lõige 1).

Riigikohus on märkinud, et tulenevalt TsMS § 230 lg-st 1 lasub esmalt hagejal tõendamiskoormis nõude olemasolu tõendamiseks ja seetõttu ei saa kostjale ette heita ainult vastuväidete esitamist seni, kuni hageja ei ole esitanud tõendeid nõude aluseks olevate asjaolude tõendamiseks. Juhul kui asjaolu tõendamiskoormis lasub hagejal, võib kostja kasutada hagi vastu kaitsena vastuväidet omapoolseid tõendeid esitamata seni, kuni hageja tõendeid pole esitanud. Kui hageja esitab tõendeid asjaolu tõendamiseks, siis on ka kostjal TsMS § 230 lg 1 alusel kohustus oma vastuväidet omakorda tõendada.⁷³

Üldreeglid ei kehti siiski absoluutselt. Tõendamiskoormise juures ei ole jäika reguleerimisskeemi. Teatud asjaolude kombinatsioonid nõuavad tõendamiskoormise kergendamist, mis võib küündida tõendamiskoormise üleminekuni.⁷⁴ Näiteks hea usu põhimõttest tulenevalt võib asjaolude tõendamise koormise poole kahjuks ümber pöörata, kui pool rikub seadusest või lepingust tulenevat asjaolude tuvastamisele kaasaaitamise

---

⁶⁹ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 108.

⁷⁰ Samas, lk 109.

⁷¹ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 265.

⁷² C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 119.

⁷³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 06.02.2008 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-137-07.-RT III 2008, 8, 56.

⁷⁴ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 122.

kohustust.⁷⁵ Riigikohtu 29.01.2003.a otsusest nähtuvalt võib ka negatiivse asjaolu tõendamise puhul tõendamiskoormis jaguneda tavapärasest erinevalt, kuna negatiivset asjaolu on raske tõendada.⁷⁶ Pooled võivad tõendamiskoormise jaotuse erinevalt seaduses sätestatust ka kokku leppida (TsMS § 230 lg 1).

Tõendite esitamise suhtes kehtib nn tõendite ühtsuse põhimõte. See tähendab, et poolel on õigus tugineda ka vastaspoole esitatud tõenditele.⁷⁷ Kuna poolel on õigus tugineda ka vastaspoole esitatud tõendile, siis võib tõendi esitanud või ka tõendi kogumist taotlenud pool tõendist loobuda ja tõendi tagasi võtta üksnes vastaspoole nõusolekul (TsMS § 242). Kui tõendit esitada sooviv menetlusosaline ei saa tõendit ise esitada, võib ta taotleda kohtult tõendite kogumist. Tõendite kogumine on kohtu tegevus menetluses tõendite kättesaadavaks tegemiseks ja nende uurimise võimaldamiseks (TsMS § 236 lg 2).

Ka PTCP järgi on asjaolude ja tõendite esitamine poolte ülesanne (p 5.4, p 11.3). Erinevalt tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatust ei saa aga pooled PTCP järgi piirduda üksnes faktiliste asjaolude esitamisega. Nimelt peavad menetlusosalised esitama ka õiguslikud väited (PTCP p 11.3). Kuigi pooled peavad esitama ka õiguslikud väited, ei ole kohus, sarnaselt tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatuga, poolte õiguslike väidetega seotud. PTCP p 22.2.3 järgi võib kohus tugineda õiguslikule teooriale, mida pool ei ole esitanud või tõlgendada asjaolusid ja hinnata tõendeid erinevalt pooltest.

Autori hinnangul ei tuleks Eesti tsiviilkohtumenetluses õiguslike väidete esitamise kohustuse osas PTCP-st eeskju võtta. Õiguse kohaldamine on kohtu ülesanne. Samuti puudub Eestis menetlusosalistel kohustus võtta endale esindaja. Sellest tulenevalt on põhjendatud ka kehtiv normistik, mille kohaselt ei pea pooled faktiväidetele lisama õiguslikke väiteid. Regulatsioon, mille kohaselt peavad menetlusosalised esitama küll faktilised asjaolud, kuid mitte õiguslikud väited, kehtib ka näiteks Taanis.⁷⁸

Tõendamisele on lähedane tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud põhistamise instituut. Ilmselt võib öelda, et põhistamine on tõendamise lihtsustatud variant. Väite põhistamiseks loetakse kohtule väite põhjendamist selliselt, et põhjenduse õigsust eeldades saab kohus lugeda väite usutavaks. Põhistamiseks kohustatud isik võib kasutada

---

⁷⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.04.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-17-06.-RT III 2006, 14, 130.

⁷⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.01.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-7-03.-RT III 2003, 4, 42.

⁷⁷ E. Talvik (koost). Osutatud töö, lk 116.

⁷⁸ E. Werlauff. Civil Procedure in Denmark. The Hague, 2001, p 61.

selleks kõiki seadusega lubatud tõendeid, samuti tõendusvahendeid, mida ei ole seaduses tõendiks loetud või mis ei ole tõendile ettenähtud protsessuaalses vormis, muu hulgas allkirjastatud kinnitust, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti (TsMS § 235). Põhistamise võimalus on ette nähtud eelkõige menetluslikes küsimustes. Põhistamine tähendab sisuliselt kohtu lihtsustatud ja kohest veenmist mingi konkreetse asjaolu olemasolus kõigi huvitatud isikule kättesaadavate tõenditega. Sealjuures ei pea asjaolu olema üheselt tõendatud, vaid piisab, kui kohus peab asjaolu olemasolu esitatu põhjal piisavalt tõenäoliseks.⁷⁹

1.4 Vaidlustamata asjaolud

Nagu eelpool märgitud ei ole pooltel tsiviilkohtumenetluses kohustust tõendada kõiki asjaolusid. Kui vastaspool väidetud asjaolu ei vaidlusta või kui vastaspool sellega selgelt nõustub, peab kohus vastava asjaolu lugema tõendatuks - seda ka siis, kui kohus on veendunud vastupidises. Selline regulatsioon kiirendab asja lahendamisel aluseks võetavate asjaolude tuvastamist.⁸⁰ Ka Saksa õiguse kohaselt vajavad tõendamist vaid need faktid, mida vastaspool vaidlustab.⁸¹ Sarnane regulatsioon on kehtestatud samuti Hollandi tsiviilprotsessiõiguses.⁸²

Seega ei vaja faktilise asjaolu kohta esitatud väide tõendamist juhul, kui vastaspool võtab selle omaks (TsMS § 231 lg 2). TsMS § 231 lg 2 käsitleb omaksvõtuna faktilise väitega tingimusteta ja selgesõnalist nõustumist kohtule adresseeritud kirjalikus avalduses või kohtuistungil, kus nõustumine protokollitakse. TsMS § 231 lg 4 kohaselt eeldatakse omaksvõttu, kuni vastaspool ei vaidlusta faktilise asjaolu kohta esitatud väidet selgesõnaliselt ja vaidlustamise tahe ei ilmne ka poole muudest avaldustest.

---

⁷⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 21. juulil 2009.

⁸⁰ Samas.

⁸¹ O. Jauernig. Osutatud töö, S 89.

⁸² C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 284.

Autori hinnangul on TsMS § 231 lg 2 ja lg 4 regulatsioon koostoimes mõnevõrra segadust tekitav, kuna TsMS § 231 lg 2 defineerib omaksvõttu, kui faktilise väitega tingimusteta ja selgesõnalist nõustumist, samas kui TsMS § 231 lg 4 kohaselt omaksvõttu eeldatakse, kuni vastaspool ei vaidlusta faktilise asjaolu kohta esitatut. Autori arvates tuleks siin lähtuda eelkõige TsMS § 231 lg-st 4, et niikaua kuni konkreetse faktilise väite vaidlustamise soovi poole avaldustest ei nähtu, tuleks selle väite omaksvõttu eeldada. Seega on omaksvõtt võimalik ka vaikimisega.⁸³

Riigikohus on samas aga leidnud, et TsMS § 231 lg 4 alusel omaksvõtu tuvastamine eeldab TsMS § 392 lg 1 p 3 järgimist kohtu poolt, st et kohus peab eeldatava omaksvõtu olukorras võimalusel küsima poole seisukohta asjaolu kohta ning alles siis, kui pool ei avalda pärast seda otseselt või kaudselt tahet asjaolu vaidlustada, on alust lugeda, et pool on asjaolu omaks võtnud.⁸⁴

Autori hinnangul on selline seisukoht vaieldav. Riigikohtu seisukohast tulenevalt peaks kohus küsima poole seisukohta iga asjaolu suhtes, mida pool ei ole sõnaselgelt vaidlustanud. Sellisel viisil kaotaks TsMS § 231 lg 4 olulises osas oma toime ning sisuliselt kuuluks kohaldamisele üksnes TsMS § 231 lg 2. Autori hinnangul peaks kohus küsima poole seisukohta eelkõige siis, kui kohtul tekib kahtlus selles, kas pool faktilist asjaolu vaidlustab või mitte. Ainuüksi hagile vastu vaidlemisest ei saa järeldada iga faktilise väite vaidlustamise tahet.

Ka Saksa tsiviilprotsessiõiguse kohaselt eeldatakse faktilise asjaolu omaksvõttu, kuni ei nähtu selle vaidlustamise tahet. Saksa õiguskirjanduse kohaselt ei pääse pooled protsessis ebamääraste faktiväidetega või üldise eitusega vastaspoole faktiväidetele.⁸⁵ Vaidlustamine arvesse vaid siis, kui see on konkreetne. Üldine vaidlustamine nt lausega „vaidlustan kõik, mida ma ei ole omaks võtnud“ ei ole piisav nõuetekohaseks vaidlustamiseks.⁸⁶ Fakti tuleb vaidlustada kas kõikide asjaolude esitamise abil, sõnaselgelt või vaidlustamise kavatsus peab olema vähemalt äratuntav.⁸⁷

---

⁸³ E. Kergandberg jt. Osutatud töö, lk 370.

⁸⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 01.07.2009 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-72-09.-RT III 2009, 37, 283.

⁸⁵ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 160.

⁸⁶ O. Krönert. Osutatud töö, lk 181.

⁸⁷ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 81.

Omaksvõtu instituuti on reguleeritud ka PTCP-s. Nimelt sätestab PTCP p 11.4, et kui pool ilma põhjusega ei vasta õigeaegselt vastaspoole väitele, siis võib kohus, pärast poole hoiatamist, käsitleda seda piisavana selle väite omaksvõtmiseks. Seega võimaldab ka PTCP omaksvõttu vaikimisega.

Omaksvõttu on võimalik ka tagasi võtta. TsMS § 231 lg 3 järgi võib omaksvõtu tagasi võtta üksnes teise poole nõusolekul või juhul, kui tagasivõttev pool tõendab, et väide asjaolu olemasolu või puudumise kohta, mis omaks võeti, ei vasta tõele ja omaksvõtt oli tingitud ebaõigest ettekujutusest asjaolust. Sel juhul ei loeta asjaolu omaksvõetuks.

Autori hinnangul on omaksvõtu tagasivõtmise piirangud kohaldatavad üksnes juhul, kui pool on tingimusteta ja selgesõnaliselt faktilise väitega nõustunud. Ilmselt ei oleks õige TsMS § 231 lg 3 tõlgendada seonduvalt lõikega 4 nii, et kui pool ei ole faktilist väidet vaidlustanud, siis saab hilisemat vaidlustamist käsitleda omaksvõtu tagasivõtmisena ning hilisem vaidlustamine on võimalik üksnes TsMS § 231 lg 3 sätestatud tingimustel.

Seda mõttekäiku kinnitab ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri, millest selgub, et omaksvõtu tagasivõtmise piiratud võimalus tuleneb otseselt tõerääkimise kohustusest. Seletuskiri märgib, et lähtuvalt tõe kohustusest saavad pooled hiljem vastupidisele tugineda vaid siis, kui nad tõendavad vastupidist.⁸⁸

Problemaatiline on omaksvõtt olukorras, kus omaksvõtva poole puhul on tegemist menetlusosaliste paljususega. Riigikohus on 13.05.2005.a otsuses asunud seisukohale, et asjas, kus osaleb mitu kostjat, kellel on vastuväited kogu hageja nõudele (või siis kõigile hageja nõuetele), ei anna ühe kostja omaksvõtt alust lugeda TsMS § 116⁸⁹ alusel asjaolu tõendatuks. Riigikohtu otsuse kohaselt rikuks automaatne ühe kostja omaksvõttuga asjaolu tõendatuks lugemine teise kostja õigust esitada omapoolseid vastuväiteid hageja nõudele.⁹⁰

---

⁸⁸ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 21. juulil 2009.

⁸⁹ Tegemist on kuni 31.12.2005.a kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustiku §-iga 116.

⁹⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.05.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-19-05.-RT III 2005, 18, 190.

TsMS § 207 lg 2 kohaselt osaleb iga hageja või kostja menetluses teise poole suhtes iseseisvalt. Hageja või kostja toimingust ei tulene kaashagejale või –kostjale õiguslikke tagajärgi, kui seadusest ei tulene teisiti. Sellest võib teha järelduse, et ühe menetlusosalise poolt asjaolu omaksvõtt ei saa kaasa tuua samal poolel osaleva teise menetlusosalise suhtes asjaolu omaksvõetuks lugemist, kui viimane asjaolu omaks ei võta. Kas menetlusosaliste paljususe korral ühe menetlusosalise poolt asjaolu omaksvõtt omab tema enda suhtes õiguslikku tähendust, võib sõltuda konkreetsest menetlusest.

Seega on võimalik olukord, kus asjaolu omaksvõtt kehtib omaksvõtnud menetlusosalise suhtes, kuid teise samal poolel osaleva menetlusosalise suhtes see ei kehti, kui teine menetlusosaline asjaolu omaks ei võta. Näitena võiks tuua olukorra, kus on esitatud rahaline nõue solidaarvõlgnikke vastu. Kui üks kostjatest tunnistab faktilise asjaoluna arve tasumata jätmist, kuid teine kostja mitte, siis sellest peakski kohus lähtuma. Esimese kostja puhul lugema selle asjaolu omaksvõetuks, teise kostja osas aga mitte.

Olukorras aga, kus mingit asjaolu saab tuvastada poolte suhtes üksnes ühiselt, ei oma ainuüksi ühe menetlusosalise poolt asjaolu omaksvõtt menetluses õiguslikku tähendust. Näiteks võlaõigusseaduse⁹¹ § 112 lg 2 teine lause sätestab, et kui lepingus osaleb ühel või teisel lepingupoolel mitu isikut, võib hinda alandada üksnes kõigi ühel lepingupoolel olevate isikute poolt ja kõigi suhtes ühiselt. Sellisel juhul, kui üks kostjatest tunnistab hinna alandamise aluseks olevaid asjaolusid, kuid teine mitte, siis ei saa kohus neid asjaolusid lugeda tõendatuks.

Omaksvõtu regulatsioon on erinev ka juhul, kui tegemist on abieluasjaga või põlvnemisasjaga. Nende asjade puhul hindab kohus omaksvõttu koos muudega tõenditega (TsMS § 231 lg 2). Seega ei ole abieluasjades ja põlvnemisasjades asjaolu omaksvõtt automaatselt tõendamisest vabastamise aluseks.

Problemaatilised võivad olla ka olukorrad, kus isik väidab asjaolu mitte teadvat, kuigi mõistlikult võttes peaks ta olema sellega kursis. Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 138 lg 4 sätestab, et mitteteadmise selgitamine on lubatud üksnes nende asjaolude puhul, mis ei tulene poole enda tegevusest või ei ole tema enda tajumise objektiks. Seega ei saa

---

⁹¹ Võlaõigusseadus. 26. september 2001. - RT I 2001, 81, 487; RT I 2010, 7, 30.

omaenda toiminguid ja tajumisi mitteteadmiseiga vaidlustada. Kui pool seda siiski teeb, peab ta oma mitteteadmist põhjendama – näiteks ta on selle unustanud. Kohus võib lugeda põhjenduse piisavaks. Kui kohus otsustab, et pool oli teadlik, siis loetakse avaldus mittevaidlustatuks. Saksa kohtupraktika võrdsustab ka omaenda tegevus- ja vastutusvaldkonnas toimuvad protsessid omaenda toimingute ja tajumistega Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 138 lg 4 tähenduses.⁹²

Autor leiab, et Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 138 lg 4 sarnase normi võiks kehtestada ka Eesti tsiviilprotsessiõigusesse. Tsiviilkohtumenetluses on autori kogemuse põhjal liigagi sagedased juhtumid, kus pool vastab „ei tea“ olukorras, mil ta loogiliselt võttes peaks olema asjaoluga kursis. See takistaks menetlusõiguste kuritarvitamist ja toetaks tõerääkimise kohustust. Samuti kergendaks see vastaspoole tõendamiskoormist ning kokkuvõttes lihtsustaks ja kiirendaks menetlust.

Oluline on märkida, et omaksvõtt saab toimuda üksnes faktilise asjaolu, mitte õigusliku hinnangu suhtes. Nii on Riigikohus 05.12.2007.a otsuses asunud seisukohale, et lepingu kehtivuse või tühisuse kohta seisukoha avaldamine ei ole faktilise asjaolu kohta esitatud väide ning seetõttu lepingu kehtivusega algne nõustumine ei tähenda asjaolu omaksvõttu TsMS § 231 tähenduses.⁹³

Faktilise asjaolu omaksvõttu tuleb eristada ka hagi õigeksvõtust, mida reguleerib TsMS § 440. Hagi õigeksvõtmise all mõeldakse kostja poolt hageja nõude õigeksvõtmist.

1.5 Üldtuntud asjaolud

Tõendamist ei vaja ka üldtuntud asjaolud. Üldtuntuks võib kohus lugeda asjaolu, mille kohta saab usaldusväärset teavet menetlusvälistest allikatest (TsMS § 231 lg 1). Selline teave on näiteks ametlikud statistilised tabelid, teave päikesetõusu ja -loojangu aja kohta

---

⁹² R. Zöllner, u.a. Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und den Einführungsgesetzen, mit Internationalem Zivilprozessrecht, EG-Verordnungen, Kostenanmerkungen. Kommentar. 25. neubearbeitete Auflage. Köln, 2005, § 138, komm 4.

⁹³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.12.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-109-07.-RT III 2007, 45, 363.

jne, mis ei ole otseselt kohtuasjas vaidluse all ning mille osas mõistlike inimeste vahel üldjuhul vaidlust ei tekiks.⁹⁴

Üldtuntud asjaolu on Euroopas laialt levinud tõendamisest vabastamise alus. Selline regulatsioon kehtib näiteks Rootsis.⁹⁵ Ka Saksamaal ei ole vaja üldtuntud asjaolu tõendada. Saksa õiguskirjanduses on üldtuntud asjaoludeks loetud ühiskonnas üldtuntud fakte, nagu näiteks kalendaarsed sündmused, ajaloo sündmused või geograafiaga seonduv.⁹⁶

Riigikohus on asunud seisukohale, et kohus võib lugeda üldiselt teadaolevaks ka asjaolu, mis tegelikkuses ei ole kõigile teada, kuid mis kohtu enda arvates võiks olla üldteada. Kohus saab lugeda üldiselt teadaolevaks asjaolu, millele pool on tuginenud, ilma et pool taotleks asjaolu üldiselt teadaolevaks lugemist. Juhul, kui kohus loeb asjaolu üldiselt teadaolevaks, siis tuleb kohtuotsuses esitada ka põhjendused, kuidas kohus sellisele järeldusele jõudis. Kuna asjaolu üldiselt teadaolevaks lugemine vabastab poole, kes sellele asjaolule tugineb, tõendamiskohustusest, peab kohus poolte võrduse põhimõttest tulenevalt andma teisele poolele võimaluse avaldada oma seisukoht selle kohta, kas asjaolu saab lugeda üldiselt teadaolevaks või mitte. Kohus peab seega protsessi käigus teatama pooltele võimalusest lugeda mingi asjaolu üldiselt teadaolevaks. Kui keegi pooltest leiab, et asjaolu ei saa lugeda üldiselt teadaolevaks, kuid sellele vaatamata loeb kohus asjaolu üldiselt teadaolevaks, peab kohus otsuses ka selle poole väidetele vastama ja nendega mittenõustumist põhjendama. Kui kohus ei loe asjaolu üldiselt teadaolevaks, tuleb anda pooltele võimalus asjaolu või selle puudumist tõendada.⁹⁷

Hollandi tsiviilprotsessiõiguse kohaselt võib kohus tugineda üldiselt teadaolevatele asjaoludele ka juhul, kui pooled ei ole neid esile toonud.⁹⁸ Autor leiab, et tsiviilkohtumenetluse seadustik ei võimalda kohtul tugineda üldiselt teadaolevatele asjaoludele omal algatusel. Ka asjaolusid, mida saab lugeda üldtuntuks, saab kohus arvestada üksnes juhul, kui pooled on need esile toonud. Kohus saab aga poole esitatud asjaolu omal algatusel lugeda üldtuntuks. See tuleneb ka eelmärgitud Riigikohtu lahendist.

---

⁹⁴ E. Kergandberg jt. Osutatud töö, lk 370.

⁹⁵ B. Lindell. Civil Procedure in Sweden. Uppsala, 2004, p 175.

⁹⁶ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 266.

⁹⁷ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.04.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-44-04.-RT III 2004, 11, 140.

⁹⁸ M. van Hooijdonk, P. Eijssvoogel. Litigation in the Netherlands. Civil Procedure, Arbitration and Administrative litigation. The Hague, 2009, p 16.

Üldtuntud asjaoluga on sarnane ka Saksa tsiviilprotsessiõiguses tuntud ilmne tõend. Ilmse tõendi eripäraks on see, et kohtunik võib juhul, kui teatud fakt on juba tõendatud, teha selle alusel järeldusi mingi teise otsuse tegemiseks olulise asjaolu kohta, kui tegemist on sündmuse tüüpilise kulgemisega. Kohustatud pool ei pea niisiis seda järeldatud asjaolu tõendama. Imsel tõendil on oluline roll kausaalsuse või süülisuse küsimuse juures. Määravaks on asjaolu, et tegemist on sündmuse tüüpilise kulgemisega, mis viitab elukogemuse põhjal teatud põhjusele ja on sedavõrd harilik ja tavapärane, et erilised individuaalsed asjaolud kaotavad tähtsuse.⁹⁹ Näiteks, kui ülemise korruse korteris lõhkeveetoru ja alumise korruse korteris on veeuputus, siis võib eeldada, et veeuputus toimus veetoru lõhkemise tagajärjel.

1.6 Asjaolude tõesus ja täielikkus

Tsiviilkohtumenetluse seadustik seab kindlad nõuded ka menetlusosaliste esitatud asjaolude sisule. Nimelt peavad menetlusosaliste esitatud asjaolud olema tõesed ja täielikud. Tõesuse ja täielikkuse nõuet peetakse põhjendatuks, kuna tegelikku õiguslikku olukorda saab tuvastada üksnes täielike ja tõeste asjaolude alusel.¹⁰⁰

Tsiviilkohtumenetluse seadustikust tuleneb sõnaselgelt üksnes asjaolude tõesuse nõue. TsMS § 328 lg 1 sätestab, et menetlusosalise avaldused asja puudutavate faktiliste asjaolude kohta peavad olema tõesed. Tõerääkimise kohustus tuleneb ka TsMS § 200 lg 1, mille järgi on menetlusosaline kohustatud kasutama oma menetlusõigusi heauskselt.

Saksa tsiviilprotsessiõiguse kohaselt on pooltel ja nende esindajatel kohtu ja vastaspoole ees avalik-õiguslik kohustus õigusemõistmise huvides rääkida tõtt. Tõerääkimise kohustus tähendab kohustust rääkida subjektiivset tõtt teadlikult valeütluste andmise keelu tähenduses. Tõerääkimise kohustuse rikkumine on teadlik mittetõeste asjaolude esitamine, samuti selliste teadaolevate asjaolude mahavaikimine, mille esitamine on nõutava otsuse langetamiseks vajalik.¹⁰¹ Asjaolude tõesuse ja täielikkuse kohustus keelab

---

⁹⁹ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 123.

¹⁰⁰ O. Jauernig. Osutatud töö, S 96.

¹⁰¹ R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 138, komm 1.

tahtlikult vaeväidete esitamise ja tahtlikult oluliste asjaolude avaldamata jätmise.¹⁰² Kohustus rääkida tõtt ei tähenda siiski seda, et pool peaks uurima iga asjaolu tõesust enne selle avaldamist.¹⁰³

Hollandi tsiviilprotsessiõiguse kohaselt ei ole lubatud varjata ka fakte, mis on kasulikud teisele poolele.¹⁰⁴ Hollandi õiguse järgi tähendab tõerääkimise kohustus seda, et pooled peavad esitama kõik otsuse tegemiseks olulised asjaolud tõeselt. Pooltel on lubamatu jätta tahtlikult faktilised asjaolud avaldamata või esitada olulistest faktidest ebakorrektno käsitus. Tõerääkimise kohustuse negatiivseks küljeks peetakse Hollandis seda, et nimetatud kohustuse tulemusena peab pool mõnikord esitama enda huvidega vastuolus oleva tõendi.¹⁰⁵

Ka tsiviilkohtumenetluse seadustikus olevat tõekohustust sisustada püüdes võiks asuda seisukohale, et see peaks keelama eelkõige teadlikult ebaõigete faktiliste asjaolude esitamise ning teadlikult tsiviilasjas oluliste faktiliste asjaolude avaldamata jätmise.

Võib arutleda ka selle üle, kas tsiviilkohtumenetluse seadustiku järgi võiks erandiks tõerääkimise kohustusest pidada juhtumit, kus menetlusosalise esitatud asjaolud võivad kuriteo või väärteo toimepanemises süüstada menetlusosalist või tema lähedast. Selle võiks tuletada TsMS § 269 lg 1, mille kohaselt menetlusosalise vande all ülekuulamisele kohaldatakse vastavalt tunnistaja ülekuulamise kohta sätestatud ja TsMS § 257 lg 2, mille järgi võib tunnistaja keelduda ütluste andmisest siis, kui ütlused võivad kuriteo või väärteo toimepanemises süüstada teda ennast või sama paragrahvi lõikes 1 nimetatud isikut (märgitud lõikes 1 on välja toodud loetelu tunnistaja lähedastest).

Kuigi need normid käsitlevad vande all ülakuulamist, saab ehk analoogia korras neist tuletada ka poole õiguse mitte järgida tõerääkimise kohustust juhul, kui need asjaolud võiksid viia kriminaal- või väärteosüüdistuseni. Sellisel juhul peaks tõerääkimise kohustusest vabastamine aga ka piirduma sellega, et pool jätab lihtsalt süüstava asjaolu avaldamata.

---

¹⁰² S. Rützel, G. Wegen, S. Wilske. Commercial Dispute Resolution in Germany. Litigation Arbitration Mediation. München, 2005, p 22.

¹⁰³ H. Koch, F. Diedrich. Civil procedure in Germany. München, 1998, p 29.

¹⁰⁴ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 86.

¹⁰⁵ C.H. van Rhee (ed.) (2008), p 97.

Millised on tagajärjed, kui pool rikub temale seadusest tulenevat kohustust rääkida tõtt? Tulenevalt TsMS § 45 lg 2 võib kohus kõrvaldada menetlusosalise esindaja või nõustaja menetlusest või keelata tal teha avaldusi, kui esindaja või nõustaja ei ole võimeline kohtus nõuetekohaselt esinema, muu hulgas puuduliku keeleoskuse tõttu, või on kohtumenetluses näidanud end ebaausana, asjatundmatuna või vastutustundetuna. Seega võib kohus ebaausalt käitunud menetlusosalise esindaja või nõustaja kõrvaldada menetlusest või keelata tal avalduste tegemise.

Tsiviilkohtumenetluse seadustikus ei ole aga normi, mis sõnaselgelt annaks kohtule õiguse ebaausalt käitunud menetlusosalise enda suhtes rakendada sanktsioone. Siiski võiks selle õiguse tuletada TsMS § 45 lg-st 4. Selle kohaselt võib kohus menetlusosalist või tema esindajat või nõustajat, kes on pahatahtlikult takistanud asja õiget, kiiret ja võimalikult väikeste kuludega menetlemist või on jätnud korduvalt täitmata kohtu korralduse, trahvida või määrata talle aresti kuni seitse ööpäeva. Isik, kes esitab teadlikult valeväiteid, takistab kindlasti asja õiget menetlemist. Sellest tulenevalt peaks tõekohustuse rikkumise korral olema kohtul õigus menetlusosalist või tema esindajat või nõustajat trahvida või määrata aresti.

Kuigi tsiviilkohtumenetluse seadustikust ei tulene otseselt, et ringkonnakohus saaks menetlusosalise poolt esitatud ebaõigete asjaolude tõttu maakohtu otsuse tühistada, ei saa seda ka välistada. TsMS § 656 lg 1 p 1 kohaselt tühistab ringkonnakohus esimese astme kohtu otsuse apellatsioonkaebuse põhjendustest ja selles esitatud asjaoludest olenemata ja saadab asja uueks arutamiseks esimese astme kohtule, kui esimese astme kohtus on oluliselt rikutud õigusliku ärakuulamise või menetluse avalikkuse põhimõtet. Kui pool ei saa vastaspoole valeväite tõttu tõesele asjaolule oma seisukohta anda, võib seda, sõltuvalt konkreetsetest asjaoludest, pidada õigusliku ärakuulamise põhimõtte oluliseks rikkumiseks. TsMS § 656 lg 2 kohaselt on ringkonnakohtul õigus apellatsioonkaebuse põhjendustest olenemata tühistada esimese astme kohtu otsus ja saata asi uueks arutamiseks esimese astme kohtule ka teiste menetlusõiguse normide olulise rikkumise tõttu, kui rikkumist ei ole võimalik apellatsioonimenetluses kõrvaldada. Seega võib kohtuotsuse tühistamise aluseks ilmselt olla ka menetlusosalise poolt tõerääkimise kohustuse oluline rikkumine.

Menetlusosalist, kes annab vande all teadvalt vale seletuse, saab võtta vastutusele ka karistusseadustiku § 320 järgi.¹⁰⁶

Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 138 lg 1 kohaselt peavad pooled esitama tegelike asjaolude kohta käivad selgitused täielikult ja tõeselt. Samasuguse kohustuse seab menetlusosalistele ka Hollandi tsiviilprotsessiseadustik.¹⁰⁷ Seega on Saksa ja Hollandi tsiviilprotsessiseadustikes eraldi ära märgitud esitatavate asjaolude täielikkuse kohustus. Saksa õiguskirjanduses on ka väidetud, et kohustus avaldada täielikult kõik asjakohased faktid, on üks osa tõerääkimise kohustusest.¹⁰⁸

Tsiviilkohtumenetluse seadustik ei sätesta sõnaselgelt, et menetlusosalise avaldused faktiliste asjaolude kohta peavad olema täielikud. Siiski võib ilmselt öelda, et tsiviilkohtumenetluse seadustikust tuleneb menetlusosalisele ka see kohustus. Täielikkuse põhimõte on tuletatav TsMS § 329 lg 3 teisest lausest, mille kohaselt aitab kohus menetluse igas staadiumis kaasa sellele, et pooled teeksid oma avaldused õigeaegselt ning täies ulatuses ja aitaksid kaasa asja võimalikult kiirele ja väikeste kuludega lahendamisele. Ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri märgib, et menetlusosaliste esitatud avalduste keskseks põhimõtteks on nende õigeaegsuse ja täielikkuse nõue.¹⁰⁹

Faktiliste asjaolude täielikkuse nõue tähendab eelkõige seda, et menetlusosalised peavad kõik olulised asjaolud kohe välja tooma. Pooled peavad „faktilisi asjaolusid mitte tilgutama, vaid need korraga välja laduma“.¹¹⁰ Pooled peaksid esitama kõik mõeldavad nõude alused ja kaitsevahendid. Hageja jaoks tähendab see seda, et ta ei pea esitama mitte üksnes asjaolud, mis on vajalikud tema eelistatud nõude aluse jaoks (nt leping), vaid ka asjaolud teiste mõeldavate nõude aluste kohta (nt ka volituseta asjaajamine, delikt). Samuti peaks olema kostja kohustatud mitte piirama oma kaitset ühe aspektiga (nt nõude

---

¹⁰⁶ Karistusseadustik. 6. juuni 2001. – RT I 2001, 61, 364; RT I 2010, 29, 151.

¹⁰⁷ C.H. van Rhee (ed.) (2008), p 61.

¹⁰⁸ H. Koch, F. Diedrich. Osutatud töö, p 29.

¹⁰⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 21. juulil 2009.

¹¹⁰ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 78.

aluseks oleva fakti vaidlustamine), kui ta suudab esitada ka põhjenduse, mille järgi ei ole nõuet olemas muude asjaolude tõttu (nt vaidlustamine pettuse, aegumise tõttu).¹¹¹

Samas on vastupidiseid arvamusi, mis lähtuvad sellest, et tsiviilkohtumenetluse ökonoomsus tähendab ka seda, et pooltel on lubatud jätta esitamata alternatiivsed nõuded, vastuväited ja asjaolud, selleks et kontsentreeruda üksnes peamistele nõuetele ja seisukohtadele, ilma et nad peaksid kartma, et nad jääksid asjaolude esitamise võimalusest ilma, kui nende esitamise vajadus peaks tekkima.¹¹² Autorile tundub, et praktikas viiks see seisukoht siiski pigem menetluse venimisele.

Autor leiab, et poolte kohustus esitada kohtule faktilised asjaolud täielikult, oleks mõttekas sõnaselgelt sätestada ka tsiviilkohtumenetluse seadustikus. Seda seetõttu, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku mittesüsteemsel lugemisel võib menetlusosalistele jääda mulje, et asjaolude täielikkuse tagamine on üksnes kohtu kohustus.

1.6.1 Asjaolude täielikkuse tagamine isiklikult kohtuistungile kohaleilmumise kohustamise kaudu

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt ei ole pooltel üldjuhul kohtuistungile ilmumise kohustus.¹¹³ Advokaadiprotsessi mõte seisneb selles, et õigusvaidlus abstraheeritakse vaidlusest puudutatud isikutest ja antakse üle juristidele, nii et seda on võimalik objektiivselt arutada. Teisest küljest – selle mudeli tõttu osalevad asjas ainult juristid, kes tunnevad vaidlust ainult kuuldu järgi.¹¹⁴ Selleks, et mitte piirduda üksnes vahendatud informatsiooniga, on erinevates riikides antud kohtule võimalus kutsuda menetlusosaline isiklikult kohtuistungile.

---

¹¹¹ O. Krönert. Osutatud töö, lk 162.

¹¹² P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 236.

¹¹³ T. Tampuu. Hagile vastamata jätmise ja poolte kohtuistungilt puudumise tagajärjed. – Juridica, 2006, nr 2, lk 136.

¹¹⁴ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 95.

Saksa tsiviilprotsessiõiguse kohaselt võib kohtunik faktiliste asjaolude kaudse esitamise vältimiseks, vastavalt vajadusele ja otstarbekusele, kohustada pooli isiklikult kohale ilmuma.¹¹⁵

Hollandis on isiklikult kohaleilmumise nõudmine laialdaselt kasutusel praktikas ning seda peetakse võimsaimaks vahendiks kohtunikule asjaolude kindlakstegemiseks. Hollandi tsiviilprotsessiseadustiku kohaselt peab kohtunik pooled isiklikult kohtusse kutsuma, välja arvatud juhul, kui see ei ole konkreetse asja puhul vajalik. Isiklikku kohaleilmumist nõutakse Hollandis umbes 85 % kohtuasjadest.¹¹⁶

Ka Eestis saab kohtunik asja lahendamiseks tähendust omavate asjaolude selgitamiseks või vaidluse kompromissiga lõpetamiseks kohustada menetlusosalist või tema seaduslikku esindajat isiklikult kohtuistungile ilmuma (TsMS § 346 lg 1). Teatud juhtudel on ka kohtul kohustus pooled isiklikult kohtusse kutsuda. Nimelt sätestab TsMS § 346 lg 2, et abieluasjas ja põlvnemisasjas kohustab maakohus pooli isiklikult kohtusse ilmuma ja peab nad ära kuulama, välja arvatud juhul, kui poolel on kohtusse ilmumata jäämiseks mõjuv põhjus.

Autor ei poolda isiklikult kohaleilmumise kohustuse osas Hollandi tsiviilprotsessiõiguse eeskujuks võtmist ja üldjuhaks menetlusosalise isikliku kohaleilmumise kohustuse kehtestamist. Autori kogemus näitab, et mida suurem on kohtuistungile tulema pidavate isikute ring, seda suurem on ka võimalus, et keegi neist mingil põhjusel istungist osa võtta ei saa, mis omakorda tähendab istungite edasilükkumist ja menetluse venimist. Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustiku regulatsioon, mille kohaselt poole isiklik kohaleilmumine ei ole üldjuhul vajalik, kuid kohus võib vajaduse korral menetlusosalist kohustada istungile ilmuma, on autori arvates põhjendatud.

---

¹¹⁵ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 95.

¹¹⁶ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 286 – 287.

1.7 Asjaolude ja tõendite esitamise aeg

Menetlusosaliste võimalus esitada asjaolusid ja tõendeid ei ole ajaliselt piiramatu. Menetluse kontsentreerituse ja ökonoomsuse huvides on kehtestatud suhteliselt kindlad tähtajad, millal pooled asjaolusid ja tõendeid esitada saavad.

TsMS § 329 lg 1 esimene lause kasutab asjaolude ja tõendite esitamise tähtaja osas mõnevõrra ebamäärast sõnastust, sedastades, et menetlusosalised peavad menetluses esitama oma avaldused, taotlused, tõendid ja vastuväited nii varakult, kui menetluse seisund seda võimaldab ning see on menetluse kiireks ja õigeaks lahendamiseks vajalik. Siin tuleb arvesse võtta, et tegemist on avalduste õigeaegset esitamist reguleeriva üldnormiga, mis ei kehti üksnes faktiliste asjaolude ja tõendite esitamisele, vaid kõikidele tsiviilkohtumenetluses esitatavatele avaldustele.

Poolte vastutus oma nõuet või vastuväidet toetavate asjaolude esitamise eest algab tegelikult juba esimeste toimingute tegemistest, kas hagist või vastusest.¹¹⁷ Seda põhimõtet rõhutavad ka tsiviilkohtumenetluse seadustikus asjaolude ja tõendite esitamise aega täpsustavad normid. Vastavalt TsMS § 363 lg 1 p-le 2 ja 3 peab hageja hagiavalduses märkima hagi aluseks olevad faktilised asjaolud (hagi aluse) ning tõendid, mis kinnitavad hagi aluseks olevad asjaolusid, viidates konkreetselt, millist asjaolu millise tõendiga tõendada soovitakse. Ka kostja peab kirjalikus vastuses hagile teatama kõik oma väited ning tõendid iga esitatud faktilise väite tõendamiseks (TsMS § 394 lg 2 p 3).

Pooled ei saa siiski piirduda hagiavalduses ja vastuses üksnes tõendite nimetamisega, vaid peavad need tõendid, mida tõendi olemusest tulenevalt on võimalik hagile või vastusele lisada, ka hagile või vastusele lisama. Siin saab rääkida eelkõige dokumentaalsest tõendist ja asitõendist. See kohustus tuleneb menetlusosalistele TsMS § 339 lg-st 2, mille kohaselt lisatakse avaldusele avalduses viidatud ja menetlusosalise käes olevate dokumentide originaalid või ära kirjad. Samuti TsMS §-ist 286, mille kohaselt kohaldatakse asitõendi esitamise ja väljanõudmise suhtes dokumendi esitamise kohta sätestatud, kui TsMS 30. peatükis sätestatud ei tulene teisiti.

---

¹¹⁷ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 160.

Samas on aga ka riike, kus seadusandja ei luba hagejat piirduda üksnes hagi aluseks olevate asjaolude esitamisega, vaid on faktiväidete esitamise kohustust suurendanud. Näiteks peab Hollandis, 2002.a jaanuaris toimunud tsiviilprotsessiseadustiku reformi tulemusena, hagiavaldus sisaldama ka kostja vastuväiteid, mis on kostja poolt hagejale esitatud kohtumenetluse eelselt.¹¹⁸ Sellise nõude sisseviimise eesmärgiks oli Hollandi seadusandja soov, et pooled esitaksid kõik asjaolud menetluse alguses.¹¹⁹

Märksa ebaselgem, võrreldes asjaolude ja tõendite esitamise algusajaga, on aga küsimus sellest, mis ajani on menetlusosalistel õigus faktilisi asjaolusid ja tõendeid esitada. TsMS § 329 lg 1 teine lause sätestab, et pärast eelmenetluse lõppemist võib uusi avaldusi, taotlusi, väiteid, tõendeid ja vastuväiteid esitada üksnes juhul, kui neid ei olnud mõjuval põhjusel võimalik varem esitada. Sellest võib esmapilgul teha üsna üheselt mõistetava järelduse, et pooled saavad üldjuhul esitada asjaolusid ja tõendeid eelmenetluse lõpuni ning pärast eelmenetluse lõppu üksnes mõjuval põhjusel. Siiski muudavad teised tsiviilkohtumenetluse seadustiku normid olukorra komplitseeritumaks, piirates ühelt poolt asjaolude ja tõendite esitamise tähtaega eelmenetluse sees, kuid andes teiselt poolt teatud juhtudel võimaluse esitada asjaolusid ka pärast eelmenetluse lõppu.

Kõigepealt vaatleb autor neid olukordi, kus asjaolude ja tõendite esitamise aeg on piiratud juba eelmenetluse raamides. Kohus võib asjaolude ja tõendite esitamise aega piirata eelmenetluses selliselt, et annab tähtaja avalduste ja tõendite esitamiseks. Nii sätestab TsMS § 329 lg 4, et eelmenetluses võib kohus anda menetlusosalistele korraldusi dokumentide esitamiseks, täiendamiseks või selgitamiseks ja vastaspoole esitatud dokumentide suhtes arvamuse andmiseks ning tõendite esitamiseks kohtu määratud tähtaja jooksul. Sellisel juhul on asjaolude ja tõendite esitamise aeg menetlusosaliste jaoks piiratud kohtu poolt antud tähtajaga, mitte eelmenetluse lõpuga.

Samuti peab püstitama küsimuse, kas nende hagimenetluste puhul, mis vaadatakse läbi kohtuistungil, piirab faktiliste asjaolude ja tõendite esitamise aega eelmenetluses ka TsMS § 329 lg 2, mis sätestab, et kui asi lahendatakse kohtuistungil, peavad menetlusosalised

---

¹¹⁸ C.H. van Rhee (ed.) (2008), p 96 – 97.

¹¹⁹ M. van Hooijdonk, P. Eijssvoogel. Osutatud töö, p 34.

esitama oma põhiväited ja -taotlused enne kohtuistungit? Riigikohus on leidnud, et asja arutamiseks määratud kohtuistung tähendab tsiviilkohtumenetluse seadustiku mõttes kõiki neid kohtuistungeid, millel lahendatakse pooltevahelist sisulist vaidlust kogumis, pidades silmas kõiki esitatud asjaolusid.¹²⁰ Seega tuleb kohtuistungina seaduse mõttes käsitleda ka eelistungit.

Sellest tulenevalt tõusetub probleem, kas pooled saavad oma seni veel esitamata põhiväiteid esitada eelistungil, mis on ju ka eelmenetluse osa? Kuna kohtuistungi mõiste alla mahub ka eelistung, siis TsMS § 329 lg 2 sõnastuse kohaselt ei peaks saama. Sellist tõlgendust toetab ka TsMS § 330 lg 3, mille kohaselt uusi asjaolusid või taotlusi sisaldav avaldus tuleb esitada selliselt, et selle saaks teistele menetlusosalistele edastada vähemalt seitse päeva enne asja arutamist kohtuistungil. Samuti sama paragrahvi lõige 4, mis ütleb, et käesoleva paragrahvi lõikes 3 nimetatud avaldusele esitatav vastuavaldus tuleb esitada selliselt, et selle saaks teistele menetlusosalistele edastada mõistliku aja jooksul enne asja arutamist kohtuistungil. Viimast normi peaks seadusandja autori hinnangul sätestama selgemalt, et vältida asjatuid vaidlusi mõiste „mõistlik aeg“ tõlgendamisel. Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 132 lg 2 eeskujul võiks seda normi muuta, sätestades, et vastuavaldus tuleb esitada selliselt, et selle saaks teistele menetlusosalistele esitada vähemalt kolm päeva enne kohtuistungit.

Seda, et põhiväiteid peavad olema esitatud enne eelistungit, tundub toetavat ka Riigikohtu seisukoht, et üldise põhimõtte kohaselt toimub asja sisuline arutamine eelduslikult ainult ühel kohtuistungil. Üksnes juhul, mil esimesel istungil selgub, et asjaolud ei ole piisavalt välja selgitatud, toimub asjas mitu istungit.¹²¹ See põhimõtte tuleneb TsMS § 392 lg 2, mis sätestab, et kui asi tuleb läbi vaadata kohtuistungil, valmistab kohus asja arutamise ette niisuguse põhjalikkusega, et asja saaks katkematult lahendada ühel kohtuistungil. Samuti TsMS § 398 lg 2, mis sätestab, et kohus peab asja arutamise istungi eelistungi jätkuna ja lahendab asja sisuliselt, välja arvatud juhul, kui kohus leiab, et asjas tähendust omavad asjaolud ei ole piisavalt välja selgitatud.

---

¹²⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.03.2007 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-14-07.-RT III 2007, 12, 93.

¹²¹ Samas.

Ülaltoodust tulenevalt peaks TsMS § 392 lg 2 (koos TsMS § 330 lg 3 ja lg 4) eesmärk muuhulgas olema piirata istungite edasilükkumise võimalusi ning sellest lähtuvalt peavad ka eelistungi toimumisel olema põhiväited esitatud enne eelistungit.

Eeltoodust tulenevalt võib asuda seisukohale, et asjaolude ja tõendite esitamise aeg on eelmenetluse sees kitsendatud ka siis, kui asjas peetakse eelistung. Siit võib jääda mulje, et menetlusosalistele antud aeg faktiliste asjaolude ja tõendite esitamiseks on eelistungi pidamise puhul äärmiselt piiratud. Seda olukorda leevendab siiski oluliselt kohtu selgitamiskohustus, mille raames tuleb kohtul, puudulikult esitatud asjaolude ja tõendite korral, anda menetlusosalistele eelmenetluse raames täiendav aeg asjaolude ja tõendite esitamiseks. Kohtu selgitamiskohustust käsitleb autor töö teises peatükis.

Hageja jaoks võib eelmenetluses asjaolude esitamise võimalus olla piiratud ka juhul, kui tema täiendavalt esitatud asjaolusid saab pidada hagi aluse muutmiseks. Nimelt sätestab TsMS § 376 lg 1, et pärast hagi menetlusse võtmist ja kostjale kättetoimetamist võib hageja muuta hagi eset või alust üksnes kostja või kohtu nõusolekul. Tegemist on Euroopas üsna levinud regulatsiooniga. Sarnane regulatsioon on kehtestatud näiteks Saksa tsiviilprotsessiõiguses.¹²² Ka Inglise tsiviilprotsessiõiguse kohaselt võib pärast asjaolude esitamist neid muuta üksnes kohtu nõusolekul.¹²³

TsMS § 376 lg 4 p 1 kohaselt ei peeta hagi muutmiseks faktiliste või õiguslike väidete täiendamist või parandamist, ilma et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid. Seega tuleneb TsMS § 376 lg 4 p 1 sõnastusest, et hagi muutmiseks tuleb pidada faktiliste või õiguslike väidete täiendamist või parandamist selliselt, et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas on märgitud, et hagi aluse muutmine TsMS § 376 lõike 1 tähenduses tähendab hagi aluseks olevate eluliste sündmuste kirjelduse täielikku muutmist, st tegelikult muudetakse kogu vaidluse tuum teiseks. Vaidlus hakkab toimuma hoopis teise elulise sündmuse üle.¹²⁴

---

¹²² H. J. Snijders (ed.). Access to civil procedure abroad. The Hague, 1996, p 294.

¹²³ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 189.

¹²⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240492&u=20100627174230, 7. veebruaril 2010.

Ülaltoodust järeldub, et kui kostja või kohus selleks nõusolekut ei anna, siis ei saa hageja pärast hagiavalduse kohtusse esitamist esitada täiendavalt selliseid faktilisi asjaolusid, mida saab käsitleda hagi aluse muutmisenä.

Vaielda võib selle üle, kas õiguslike väidete täiendamist või parandamist saab käsitleda hagi aluse muutmisenä. Kuna hagiavalduse komponentideks on nõue ehk hagi ese (TsMS § 363 lg 1 p 1) ja faktilised asjaolud ehk hagi alus (TsMS § 363 lg 1 p 2), mitte aga hageja esitatud õiguslikud seisukohad, siis ei tohiks autori arvates õiguslike väidete täiendamine või parandamine kujutada endast ka hagi muutmist. Sellega seoses tuleks muuta TsMS § 376 lg 4 p 1 ning jätta välja sõnad „või õiguslike“. Nimetatud norm tuleks sõnastada selliselt, et hagi muutmiseks ei peeta esitatud faktiliste väidete täiendamist või parandamist, ilma et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid.

Seoses hagi muutmiseaga kehtestab olulise reegli TsMS § 376 lg 3 teine lause, mis sätestab et eelmenetluses hageja poolt hagiga seotud uute asjaolude esitamisel eeldatakse, et hageja täiendab nendega hagi alust. TsMS § 376 eristab aga hagi aluse täiendamise kahte viisi. Esiteks hagi aluse täiendamine selliselt, et hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid ei muudeta, s.t et hagi muutmist ei toimu. Teiseks hagi aluse täiendamine selliselt, et muudetakse põhilisi hagi aluseks olevaid asjaolusid, mis tähendab ka hagi muutmist. Sellest tulenevalt jääb ebaselgeks, kumba olukorda on seadusandja TsMS § 376 lg 3 teises lauses silmas pidanud. Kuna TsMS § 376 lg 3 esimene lause käsitleb hagi muutmist, siis võib järeldada, et ka teises lauses sätestatud eelduses peetakse silmas, et hageja esitatud uued asjaolud muudavad hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid. Seega peaks TsMS § 376 lg 3 teist lauset täpsustama ja sõnastama selle nii, et eelmenetluses hageja poolt hagiga seotud uute asjaolude esitamisel eeldatakse, et hageja muudab hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid. Kuna tegemist on üksnes eeldusega, siis on loomulikult igal konkreetsel juhul kohtu otsustada, kas uute asjaoludega muudetakse hagi alust või mitte.

TsMS § 376 lg 1 muudatus, mille kohaselt saab hagi muuta üksnes kostja või kohtu nõusolekul jõustus 01.01.2009.a. Enne muudatust kehtinud TsMS § 376 lg 1 regulatsiooni kohaselt oli hagejal õigus muuta hagi alust või eset või suurendada nõuet kuni kohtuvaidluseni esimese astme kohtus või kirjalikus menetluses taotluste esitamise tähtaja möödumiseni. Kusjuures esimese astme kohtus ei olnud hagi muutmiseks kostja või

kohtu nõusolek vajalik. Muudatuse eesmärgiks oli see, et menetluse kiirendamise huvides mõtleks hageja nõude esitamisel oma nõude rohkem läbi.¹²⁵ Lisaks eeltoodule tuleb muudatust autori arvates tervitada teiselgi põhjusel. Kuna hagi alust või eset sai muuta kuni kohtuvaidluseni, siis oli TsMS § 329 lg 1 regulatsioon, mille kohaselt saab avaldusi üldjuhul esitada kuni eelmenetluse lõpuni, suuresti sisutühi, kuna täiendavate faktiliste asjaolude esitamisel pärast eelmenetluse lõppu sai menetlusosaline alati tugineda TsMS § 376 lg-le 1.

Teatud juhtudel võib esitada asjaolusid ja tõendeid ka pärast eelmenetluse lõppemist. Pärast eelmenetluse lõppemist võib TsMS § 329 lg 1 teise lause kohaselt esitada uusi avaldusi, taotlusi, väiteid, tõendeid ja vastuväiteid üksnes juhul, kui neid ei olnud mõjuval põhjusel võimalik varem esitada.

TsMS § 422 lg 1 kohaselt on mõjuvaks põhjuseks hagile vastamata jätmiseks või kohtuistungile ilmumata jätmiseks ja sellest teatamata jätmiseks eelkõige liikluskatkestus, poole ootamatu haigestumine või lähedase ootamatu raske haigus, mille tõttu isik ei saanud hagile vastata või kohtusse ilmuda ega saata kohtusse esindajat. Kuigi nimetatud norm käsitleb mõjuvat põhjust hagile vastamata jätmise või kohtuistungile ilmumata jätmise korral, võiks seda analoogia korras rakendada ka avalduste ja tõendite hilisema esitamise puhul.

Riigikohtu 15.05.2007.a otsusest tulenevalt võib mõjuvaks põhjuseks pidada objektiivse iseloomuga sündmust, mille tekkimist ja kulgemist isik ei saa ise vahetult mõjutada.¹²⁶ Mõjuvaks põhjuseks võib pidada ka menetlusliku olukorra olulist muutumist, mis õigustab uute asjaolude ja tõendite esitamist nii pärast eelmenetluse lõppemist kui ka isegi edasikaebemenetluses. Nii on Riigikohus asunud seisukohale, et uute asjaolude ja tõendite esitamist apellatsioonimenetluses tuleb erandina tunnustada olukorras, kus menetluslik olukord asjas on pärast asja lahendamist esimese astme kohtus oluliselt muutunud ja asja lahendamine esimese astme kohtus esitatud asjaolude ja tõendite alusel tooks ilmselt kaasa kohtulahendi, mis on muutunud asjaolusid arvestades sisuliselt

---

¹²⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240492&u=20100627174230, 7. veebruaril 2010.

¹²⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.05.2007 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-48-07.-RT III 2007, 21, 173.

ebaõige ja mida ei ole reaalselt võimalik täita.¹²⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustik ei sätesta mõjuvate põhjuste ammendavat loetelu.¹²⁸

Saksa õiguskirjanduses on mõjuvaks põhjuseks peetud näiteks seda, kui menetlusosaline ei saanud aru kohtupoolsest viitest selle ebaselge formuleeringu tõttu.¹²⁹

Sõltumata mõjuvast põhjusest on faktiliste asjaolude ebaoluline täiendamine ja parandamine võimalik ka pärast eelmenetluse lõppu kohtuistungil. See tuleneb TsMS § 376 lg 6, mille järgi saab hageja faktilisi või õiguslike väiteid täiendada või parandada, ilma et muudetaks hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid, ka suuliselt kohtuistungil. Samuti tuleneb see TsMS § 329 lg 2, mis sätestab, et kui asi lahendatakse kohtuistungil, peavad menetlusosalised oma põhiväited ja –taotlused esitama enne kohtuistungit.

Ka PTCP järgi peavad pooled menetluse alguses esitama asjaolud ja teatama oma tõendid (p 9.2, p 11.3). Hiljem võib asjaolusid esitada või tõenditest teatada juhul, kui menetluse algstaadiumis ei olnud poolel seda mõjuval põhjusel võimalik teha (PTCP p 11.3). Poolel on mõjuval põhjusel võimalik muuta ka hagi või vastuväiteid, kui see ebamõistlikult ei pikenda menetlust või ei tekita muul viisil ebaõiglast olukorda (PTCP.10.4). Seega on PTCP-s hagi muutmise regulatsioon mõnevõrra paindlikum kui tsiviilkohtumenetluse seadustikus, kus see sõltub kostja või kohtu nõusolekust.

1.8 Asjaolude ja tõendite mitteõigeaegse esitamise tagajärjed

Menetlusliku efektiivsuse tagamiseks peaks menetlusosalisele üldjuhul kaasnema negatiivsed tagajärjed juhul, kui ta ei järgi asjaolude ja tõendite esitamiseks sätestatud tähtaegasid. Selleks sätestabki TsMS § 331 lg 1, et kui menetlusosaline pärast selleks kohtu määratud tähtaja möödumist või TsMS §-s 329 või 330 sätestatud rikkudes esitab avalduse, taotluse, tõendi või vastuväite, menetleb kohus seda üksnes juhul, kui menetluse võtmine ei põhjusta kohtu arvates menetluse lahendamise viibimist või

---

¹²⁷ Riigikohus tsiviilkolleegiumi 04.11.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-116-04.- RT III 2004, 30, 324.

¹²⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 07.11.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-94-06.-RT III 2006, 41, 347.

¹²⁹ H. Thomas, u.a. Osutatud töö, § 296, komm 3.

kui menetlusosaline põhistab, et hilinemiseks oli mõjuv põhjus. Seega on asjaolude ja tõendite hilinenult esitamise tagajärg see, et kohus ei arvesta hilinenult esitatud asjaolusid ja tõendeid lahendi tegemisel.

Faktilised asjaolud ja tõendid on esitatud hilinenult, kui need on esitatud pärast kohtu määratud tähtaja möödumist või kui need on esitatud pärast TsMS §-s 329 või §-s 330 sätestatud tähtaegasid. Siin võib kerkida küsimus tähtaja järgimisest juhul, kui faktiline asjaolu või tõend on esitatud küll pärast kohtu poolt määratud tähtaja möödumist, kuid enne eelmenetluse lõpetamist või rohkem kui seitse päeva enne kohtuistungit. Kuna TsMS § 329 lg 4 annab kohtule võimaluse tähtaegade seadmiseks ka eelmenetluse enda raames, siis tuleks autori hinnangul tõlgendada TsMS § 331 lg 1 selliselt, et asjaolud ja tõendid tuleb lugeda hilinenult esitatuks ka siis, kui need on esitatud küll enne eelmenetluse lõppemist ja rohkem kui seitse päeva enne kohtuistungit, kuid pärast kohtu poolt määratud asjaolude ja tõendite esitamise tähtaja möödumist.

Vältimaks vastaspoole üllatamist uute faktiväidetega ja tõenditega, võib kohus hilinenult, s.o pärast selleks seadusega või kohtu poolt määratud tähtaega, esitatud asjaolusid ja tõendeid asja lahendamisel arvestada vaid erandjuhtudel.¹³⁰ Tulenevalt TsMS 331 lg 1 saab kohus hilinenult esitatud faktilist asjaolu ja tõendit arvestada kahel juhul – kui asjaolu või tõendi menetluse võtmine ei põhjusta kohtu arvates menetluse lahendamise viibimist või kui menetlusosaline põhistab, et hilinemiseks oli mõjuv põhjus.

Esiteks saab kohus hilinenult esitatud avaldust või tõendit menetleda juhul, kui selle menetluse võtmine ei põhjusta menetluse lahendamise viibimist. Saksa õiguskirjanduse kohaselt saab venitamist mõista absoluutse või suhtelisena. Esimesel juhul küsib kohtunik, kas õigusvaidlus kestaks kauem, kui ta lubaks asjaolude hilinenud esitamist, võrreldes sellega, kui ta nende esitamise tagasi lükkaks. Selle venitamise absoluutse mõiste abil on praktiliselt võimalik välistada enamikku mittevabandatavaid hilinemisi.¹³¹

---

¹³⁰ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>, 21. juulil 2009.

¹³¹ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 76.

Suhtelise venitamise mõiste järgi on hilinemine menetlemisest keeldumise aluseks üksnes siis, kui protsess kestaks hilinenult esitatud asjaolude arvestamise korral kauem, kui juhul, kui asjaolud oleksid esitatud õigeaegselt.¹³² Saksa Liidu Ülemkohus kasutab tavaliselt venitamise absoluutset standardit. Saksa Liidu Konstitutsioonikohus on leidnud, et venitamise absoluutsel standardil põhinev menetlusosaliste poolt esitatu tagasilükkamine on põhiseaduspärane, välja arvatud, kui on ilmne, et menetlus oleks veninud ka juhul, kui pool oleks asjaolud esile toonud juba varasemas menetlusstaadiumis.¹³³

Eeltoodust tulenevalt võib autori hinnangul teha järelduse, et üldjuhul lähtutakse Saksa õiguses absoluutse venitamise mõistest. Kui aga hilinenult esitatud asjaolude arvestamise korral ei kestaks menetlus kauem, kui asjaolud oleks esitatud õigeaegselt, siis lähtutakse suhtelise venitamise mõistest.

Riigikohus on märkinud, et hilinenult esitatud taotluse lubatavust hinnates peab kohus hindama nii menetluse viibimise võimalikkust kui ka hilinemise põhjendatust. Arvestada tuleb ka tegelikku menetluslikku olukorda, mis võib muutuda. Muutunud olukorras ei pruugi taotluse rahuldamine tuua kaasa enam menetluse viibimist ja TsMS § 331 lg 1 mõtte kohaselt ei ole hilinenult esitatud tõendi vastuvõtmine sel juhul takistatud, vaid pigem lubatud ja seda eriti siis, kui otsus võidakse teha tõendi esitamist taotleva poole kahjuks tõendamatus tõttu.¹³⁴ Menetlusliku olukorra muutumise näitena võib tuua juhtumi, kus kohus peab mingil muul põhjusel (näiteks kolmandalt isikult väljanõutud dokument ei ole jõudnud õigeaks ajaks kohtusse) istungi edasi lükkama. Kuna istung kuulub seetõttu edasilükkamisele, siis ei põhjusta hilinenult esitatud asjaolude ja tõendite vastuvõtmine menetluse lahendamise viibimist.

Seda, kas viivitus tekib, otsustab kohus vaba äranägemise kohaselt. Sellega saab vältida, et materiaalselt õige otsuse tegemise eesmärki piiratakse tugevamalt, kui see menetluse kontsentreerimise huvides hädavajalik oleks.¹³⁵

Teiseks aluseks avalduse või tõendi hilinenult esitamiseks on mõjuv põhjus. Seda, mida saab käsitleda mõjuva põhjusena, on autor analüüsinud juba eelnevalt.

---

¹³² C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 76 – 77; P.L Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 237 – 238.

¹³³ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 238.

¹³⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 06.02.2008 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-137-07.-RT III 2008, 8, 56.

¹³⁵ H. Thomas, u.a. Osutatud töö, § 296, komm 2.

Eraldi tuleks käsitleda ka olukorda, kus pooled ei esita asjaolusid koheselt esimeses menetluskohas. Kuna poolte vastutus asjaolude esitamise eest algab menetluse algstaadiumis, siis võivad pooltele juba menetluse varajases järgus saabuda selle kohustuse rikkumisest tulenevalt negatiivsed tagajärjed.

Nagu eespool märgitud tuleb hagejal hagi aluseks olevad faktilised asjaolud esitada juba hagiavalduses (TsMS § 363 lg 1 p 2). Kui hageja ei ole hagi aluseks olevaid asjaolusid piisavalt välja toonud, siis on kohtul võimalus jätta hagiavaldus käiguta ja anda puuduste kõrvaldamiseks tähtaeg (TsMS § 340¹ lg 1). Puuduste kohtu määratud tähtpäevaks kõrvaldamata jätmisel on kohtul õigus jätta hagiavaldus menetlusse võtmata ja see tagastada (TsMS § 340¹ lg 2).

Siin tekib küsimus, millised peavad olema need puudused, mis annavad kohtule aluse hagiavalduse menetlemata jätmiseks. Saab ju kohus asjaolusid täiendavalt välja selgitada ka eelmenetluses. Autori arvates tuleks hagi menetlusse võtta juhul, kui faktilised asjaolud on esitatud sellises mahus, et nad moodustavad konkreetse elusündmuse, kust on arusaadav, millele hageja nõue tugineb. Kui see nõue ei ole täidetud, siis tuleks eelistada hagiavalduse menetlusse võtmisest keeldumist, kuna täiesti puuduliku hagi alusega hagiavalduse menetlemine raskendaks oluliselt kostja olukorda hagiavaldusele vastamisel ning tekitaks protsessiosalistele lisakulutusi ja venitaks menetlust.

Sarnane probleem tekib ka kostja puhul, kui ta ei esita hagiavaldusele nõuetekohast vastust. TsMS § 394 lg 2 p 3 kohaselt peab kostja vastuses hagiavaldusele märkima kõik oma väited. Kas kohus saab teha tagaseljaotsuse juhul, kui kostja esitatud puudulikest vastuväidetest ei selgu isegi see, kas ta vaidleb hagile vastu või mitte?

Tulenevalt TsMS § 407 lg 1 võib kohus hageja taotlusel hagi tagaseljaotsusega rahuldada hagiavalduses märgitud ja asjaoludega õiguslikult põhjendatud ulatuses, kui kostja, kellele kohus on määranud vastamise tähtaja, ei ole tähtaegselt vastanud, isegi kui hagi toimetati kostjale kätte välisriigis või kui see toimetati kätte avalikult.

Ülalmärgitud juhul on kostja küll formaalselt vastanud, kuid tema vastus ei ole nõuetekohane. Kohtul ei ole TsMS § 407 lg 1 alusel ilmselt õigust teha tagaseljaotsust

üksnes põhjusel, et kostja vastus ei vasta nõuetele. Sellisel juhul saab kohus anda kostjale uue vastamistähtaaja, s.o pikendada vastuse täiendamise tähtaega (TsMS § 64 lg 1). Juhul, kui kostja ei vasta kõige olulisemale küsimusele – kas ja mis ulatuses ta hagi tunnistas (TsMS § 394 lg 2 p 2) – ka vastamiseks täiendavalt antud tähtaaja jooksul, tuleks pidada kostjat hagiile mittevastanuks ja tunnustada kohtu õigust teha TsMS § 407 lg 1 alusel tagaseljaotsus.¹³⁶

1.9 Asjaolude esitamise vorm

Kuna hagi aluseks olevad asjaolud tuleb märkida hagiavalduses ning hagiavaldus peab vastama tsiviilkohtumenetluse seadustiku 38. peatükis sätestatud vorminõuetele, siis tuleb hagejal hagiavalduse aluseks olevad faktilised asjaolud esitada kas kirjalikus (TsMS § 334) või elektroonilises (TsMS § 336) vormis. Kirjalikult taasesitamist võimaldavat vormi, mis ei vasta elektroonilisele vormile ettenähtud nõuetele, on hagejal võimalik kasutada üksnes juhul, kui on vaja kinni pidada kirjaliku avalduse esitamiseks antud tähtajast ning sel juhul tuleb kirjalikult taasesitamist võimaldavas vormis esitatud avaldus esitada hiljem lisaks ka kirjalikult (TsMS § 335).

Kuna hagi muutmise avaldusele kohaldatakse hagiavalduse kohta sätestatut (TsMS § 376 lg 3), siis saab ka asjaolusid muuta või täiendada kirjalikus või elektroonilises vormis. Suuliselt ei ole võimalik kohtuistungil hagi alust muuta.¹³⁷

Kuna hagi muutmiseks ei peeta esitatud faktiliste või õiguslike väidete täiendamist või parandamist, ilma et muudetaks hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid, siis võib sellise taotluse või täienduse hageja esitada ka hagiavaldusele vastavas vormis avaldust esitamata, muu hulgas suuliselt kohtuistungil (TsMS § 376 lg 6).

Seega on hagi aluseks olevate asjaolude ebaoluline muutmine või täiendamine võimalik ka suuliselt kohtuistungil. Samuti väide, mis on esitatud hagi aluse põhjendamiseks pooltevaheliste suhete tõlgendamise kohta, ei pea olema esitatud kirjalikus vormis.

¹³⁶ T. Tampuu. Osutatud töö, lk 131-132.

¹³⁷ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.11.2008 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-82-08.-RT III 2008, 45, 305.

Selleks, et kohus saaks sellist väidet otsuses analüüsida, peab see aga olema kajastatud toimikus.¹³⁸

Ka kostja peab oma vastuväited esitama kirjalikult või elektrooniliselt (TsMS § 334, § 336 ja § 394 lg 1). Kirjaliku vastuse esitamise tähtajast kinnipidamiseks võib kasutada ka kirjalikult taasesitamist võimaldavat vormi, kuid sellisel juhul tuleb vastus hiljem esitada ka kirjalikult või elektrooniliselt (TsMS § 335).

Siiski ei ole vorminõuded kostja vastuväidete osas nii ranged, kui hagiavalduse osas. Kohus võib lubada kostjal vastata hagile suuliselt kohtuistungil, kui nii võib asja kohtu arvates ilmselt kiiremini lahendada (TsMS § 395). Sellist vastamise vormi peaks kohus autori hinnangul kasutama üksnes juhul, kui võib eeldada, et sisulist vaidlust faktiliste asjaolude ja õiguslike väidete üle ei ole, kuna hageja kuuleb kostja vastuväited sellisel juhul kohtuistungil esimest korda. Arvestades, et kohus peab andma hagejale aega kostja vastuväidetele vastata, siis sisulise vaidluse korral tähendaks see üldjuhul istungi edasilükkamist. Seega venitaks sisulise vaidluse puhul kostjal suuliselt vastata lubamine hoopis menetlust.

Siinkohal tekib küsimus, kas kostja võib suuliselt kohtuistungil oma vastuväited muuta või täiendada juhul, kui kohus ei ole kohaldanud TsMS §-i 395? Vastuväidete muutmisele või täiendamisele kohalduvad TsMS 38. peatükis sätestatud üldised nõuded menetlusosaliste esitatavate menetlusedokumentide vormi osas. Sellest võib järeldada, et kostja peab oma vastuväidete muudatused ja täiendused esitama samuti kirjalikus või elektroonilises vormis.

Siiski võib TsMS § 329 lg-st 2, mille kohaselt juhul, kui asi lahendatakse kohtuistungil, peavad menetlusosalised esitama oma põhiväited ja –taotlused enne kohtuistungit, tuletada seda, et kirjalikku vastust ebaoluliselt muutvad või täiendavad vastuväited võib esitada ka suuliselt kohtuistungil. Ka juhul, kui hageja kasutab oma õigust täiendada või parandada esitatud faktilisi või õiguslikke väiteid kohtuistungil suuliselt, peab kohus, poolte võrdse kohtlemise põhimõttest ja õigusliku ärakuulamise põhimõttest tulenevalt, andma kostjale võimaluse ka neile suuliselt kohtuistungil vastata.

---

¹³⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 02.12.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-137-03.- RT III 2003, 36, 378.

Hagi aluseks olevad asjaolud ja kostja vastuväited peaksid sisalduma eelkõige just hagiavalduses ja kirjalikus vastuses hagile ning nende täiendustes. Probleemaatilised on olukorrad, kus hageja esitab hagi aluseks olevad asjaolud või kostja esitab oma vastuväited mõnes muus menetluskohas, kui hagiavaldus või kirjalik vastus hagile või nende täiendused. Riigikohus on leidnud, et isegi kui hageja on kohtule esitanud uusi asjaolusid kirjalikus seisukohas vastusena kostja vastuväidetele, tuleb eeldada tema tahet vastavalt muuta või täiendada ka hagi alust. Kui kohus selles kahtleb, tuleb võimaldada hagejale selgitada, kas ta soovib selliselt hagi alust täiendada.¹³⁹

Riigikohtu lahendist ei tulene, kas poole tahet täiendada hagi aluseks olevaid asjaolusid tuleks eeldada üksnes juhul, kui need on esitatud kirjalikus seisukohas kostja vastusele või ka juhul, kui need on esitatud muudes menetluskohas, mis ei ole pealkirjastatud hagiavaldusena või hagiavalduse täiendusena või muudatusena. Autori arvates peaks sellise eeldusega muudel juhtudel olema siiski ettevaatlik. Kui faktilised asjaolud sisalduvad poole teistes avaldustes (näiteks kostja asendamise taotlus, kolmanda isiku menetlusse kaasamise taotlus, vms), siis ei pruugi vastaspool sellest aru saada ning seetõttu osata neile esitada oma seisukohti.

1.10 Asjaolude ja tõendite esiletoomine kohtu algatusel

Kuigi hagimenetluses on kohus üldjuhul seotud poolte esitatud asjaoludega ja tõenditega, ei ole see põhimõte siiski absoluutne. TsMS § 5 lg 3 teine lause võimaldab kohtul ka ise välja selgitada asjaolusid ja koguda tõendeid, kuid seda siiski üksnes seaduses sätestatud juhul.

Hagimenetluses on kohtul võimalik tugineda asjaoludele, mida pooled ei ole esitanud ning koguda ise seaduses sätestatud juhul tõendeid perekonnaõiguslikes vaidlustes (TsMS § 436 lg 6 ja § 230 lg 3-5). Autori hinnangul on kohtule perekonnaasjades suurema tegutsemisvabaduse andmine põhjendatud. Perekonnaasjades rakendatakse kohtuliku

---

¹³⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.03.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-4-06.-RT III 2006, 12, 118.

arutamise printsiipi piiratult, kuna võrreldes muude tsiviilõiguslike vaidlustega on riigil perekonnaasjade vastu kõrgendatud huvi.¹⁴⁰ Kohus peab olema rohkem aktiivne, kui eraõigusest tulenev poole enesemääramisõigus ei ole kaalul.¹⁴¹

Kui TsMS § 436 lg 6 järgi võib kohus kõikides perekonnaasjades tugineda omal algatusel faktilistele asjaoludele, mida pooled ei ole esitanud, siis kohtu õigus omal algatusel tõendeid koguda tundub sõltuvat perekonnaasja liigist. TsMS § 230 lg 3 sätestab, et kohus võib abieluasjas ja põlvnemisasjas, samuti lapse huve puudutavas vaidluses ja hagita menetluses koguda tõendeid omal algatusel, kui seadusest ei tulene teisiti.

Eraldi regulatsioon on aga kehtestatud ülalpidamisasjadele. Ülalpidamisasjades võib kohus kohustada poolt esitama andmed ja dokumendid oma sissetuleku ja varalise seisundi kohta ning nõuda asjakohast teavet poole tööandjalt, muu hulgas endiselt tööandjalt, pensioniametilt ja muult asutuselt või isikult, kes teeb vanadusega või töövõime kaotusega seotud väljamakseid, kindlustusseltsidelt, Maksu- ja Tolliametilt ning krediidasutustelt (TsMS § 230 lg 4 ja 5).

Autori hinnangul võib TsMS § 230 lg-te 3-5 koosmõjus tõlgendamine tekitada probleeme. Annab ju TsMS § 230 lg 3 kohtule lapse huve puudutavas vaidluses omal algatusel tõendi kogumise õiguse juhul, kui seadusest ei tulene teisiti. Ülalpidamisasja (mis on ka lapse huve puudutav vaidlus, kui küsimus on ülalpidamiskohustuse täitmises lapse suhtes) puhul on TsMS § 230 lg 4 ja 5 nimetanud, milliseid toiminguid võib kohus seoses tõendite kogumisega teha. Siit võib omakorda teha järelduse, et kuna ülalpidamisasjade puhul tuleb seadusest teisiti (antud on konkreetne loetelu, mida kohus võib teha), siis kohus ülalpidamisasjades muid tõendeid omal algatusel koguda ei saa.

Selline järeldus peaks olema õige juhul, kui tegemist ei ole vaidlusega, mis puudutab ülalpidamiskohustuse täitmist lapse suhtes. Kui tegemist on aga tsiviilasjaga, kus küsimuse all on ülalpidamiskohustuse täitmine lapse suhtes, siis oleks ilmselt õige lähtuda TsMS 230 lg-st 3 sama paragrahvi lõike 4 asemel. Vastasel korral peaks leidma mõistliku vastuse küsimusele, miks on lapse ülalpidamisasjades avalik huvi väiksem kui muudes lapse huve puudutavates vaidlustes. Autori hinnangul oleks seda seisukohta raske veenvalt kaitsta.

---

¹⁴⁰ C.G. Paulus. Osutatud töö, lk 171.

¹⁴¹ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 86.

Peale perekonnaasjade saab kohus siiski ka nn „tavalises“ hagimenetluses teatud tõendeid koguda omal algatusel. Nimelt on kohtul omal algatusel võimalik poolt vande all ära kuulata. Sõltumata poole taotlustest ja tõendamiskoormise jaotusest võib kohus omal algatusel vande all üle kuulata ükskõik kumma või mõlema poole, kui varasema menetluse ning esitatud ja kogutud tõendite põhjal ei ole kohtul võimalik kujundada seisukohta väidetud ja tõendamisele kuuluva asjaolu tõepärasuses. Kohus võib poole omal algatusel vande all üle kuulata ka juhul, kui tõendama kohustatud pool soovib anda vande all seletuse, kuid vastaspool sellega ei nõustu. (TsMS § 268¹). See tagab tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt kohtule suurema võimaluse teha lahend vastavalt tegelikele asjaoludele.¹⁴²

Samuti võib kohus omal algatusel korraldada vaatluse (TsMS § 291 lg 1). Riigikohus on märkinud, et paikvaatluse korraldamist tuleks kohtul eelistada vaidlustes, kus paikvaatlusega on võimalik suure tõenäosusega ja muude tõenditega võrreldes ilmselt vahetumalt kindlaks teha asja lahendamiseks vajalikud asjaolud.¹⁴³

Kohus võib ka omal algatusel küsida õigusküsimuses eksperdi arvamust väljaspool Eesti Vabariiki kehtiva õiguse, rahvusvahelise õiguse või tavaõiguse väljaselgitamiseks (TsMS § 293 lg 1). Muude tõendite puhul eeldab kohtu poolt tõendi kogumine menetlusosalise taotlust.

Hollandi tsiviilprotsessiõiguse kohaselt võib kohus poole taotluseta kutsuda välja tunnistaja, määrata ekspertiisi või korraldada vaatlust.¹⁴⁴ Samuti võib kohus Hollandi tsiviilprotsessiseadustiku järgi omal algatusel välja nõuda dokumentaalseid tõendeid.¹⁴⁵

Saksa tsiviilprotsessiõiguse kohaselt võib kohus omal algatusel korraldada vaatlust ja määrata ekspertiisi.¹⁴⁶ Samuti võib kohus omal algatusel välja nõuda dokumente, kui vähemalt üks pooltest on neile viidanud. Omal algatusel võib kohus üle kuulata ka

---

¹⁴² Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240492&u=20100627174230, 7. veebruaril 2010.

¹⁴³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.12.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-141-04.-RT III 2005, 1, 7.

¹⁴⁴ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 284.

¹⁴⁵ Samas, p 287.

¹⁴⁶ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 264.

poole.¹⁴⁷ Tunnistajat kohus omal algatuses Saksa tsiviilprotsessiõiguse kohaselt kutsuda ei saa. Kui kohus soovib omal algatusel koguda tõendit, peab kohus sellest pooli teavitama, et nad saaksid anda oma seisukoha selle asjakohasusele.¹⁴⁸

Belgia tsiviilprotsessiõiguse kohaselt saab kohtunik *ex officio* määrata ekspertiisi, kuulata üle poolt ja tunnistajat, samuti nõuda välja dokumentaalseid tõendeid ning korraldada paikvaatlust. Üldjuhul kohtunikud Belgias omaalgatusliku tõendite kogumise õigust ei kasuta, vaid eelistavad seda teha poolte taotlusel.¹⁴⁹

Ka PTCP p 22.2.2 järgi võib kohus omal algatusel välja nõuda kõiki tõendeid, mida pooled ei ole eelnevalt taotlenud. Sealjuures peab kohus andma pooltele võimaluse avaldada kohtu tegevuse suhtes oma seisukoht.

Nagu ülaltoodust nähtub, on tsiviilkohtumenetluse seadustik nn „tavalises“ hagimenetluses andnud kohtule väiksemad võimalused omal algatusel tõendite kogumiseks, kui on mõnede teiste riikide kohtutel. Samuti on kohtule antud suuremad võimalused tõendite kogumiseks PTCP-s.

Iseenesest on raske aru saada, miks on Eesti seadusandja kohtule omal algatusel tõendite kogumise õiguse andmisel teinud just sellise valiku. Keeruline on leida põhjendust, miks saab kohus korraldada omal algatusel vaatlust, kuid ei saa omal algatusel näiteks välja nõuda asitõendit.

Sellest ei saa aga järeldada, et õige oleks suurendada kohtu õigust omal algatusel tõendeid koguda. Hagimenetluses on tõendite esitamine olemuslikult ikkagi poolte ülesanne. Kohtu ülesandeks peaks eelkõige olema selgitada menetlusosalisele tõendite esitamise vajadust juhul, kui viimane ei ole vaidluse all oleva faktilise asjaolu tõendamiseks tõendeid esitanud. Sellest tulenevalt peaks tõendite omal algatusel kogumise osas pigem kaaluma kohtu aktiivsuse vähendamist. Selle kasuks räägib ka kohtupraktika. Autori hinnangul kasutavad Eestis kohtud hagimenetluses omal algatuses tõendite kogumist harva. Nagu ülalmainitud, ka näiteks Belgias, kus kohtul on laialdased võimalused omal algatusel tõendite kogumiseks, seda praktikas tihti ei kasutata.

---

¹⁴⁷ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 304.

¹⁴⁸ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 264.

¹⁴⁹ C.H. van Rhee (ed.) (2008), p 87.

Kuna hagimenetluses on poolte ülesandeks tõendite esitamine, siis puudub autori arvates piisav põhjendus, miks on vaatluse korraldamine erandiks ehk selliseks tõendiks, mida kohus saab koguda omal algatusel. Eeltoodust tulenevalt tuleks autori hinnangul tsiviilkohtumenetluse seadustikku muuta ja välja jätta TsMS § 291 lg 1 kolmas lause, mille kohaselt võib kohus vaatluse korraldada ka omal algatusel.

Seoses kohtu omal algatusel poole vande all ülekuulamisega tuleb eristada kahte olukorda. Esiteks TsMS § 268¹ esimeses lauses kirjeldatud võimalus, millega kohtule on antud võimalus omal algatusel pool vande all üle kuulata, kui varasema menetluse ning esitatud ja kogutud tõendite põhjal ei ole kohtul võimalik kujundada seisukohta väidetud ja tõendamisele kuuluva asjaolu tõepärasuses. Ka siin on autor seisukohal, et sellisel viisil omaalgatuslikuks poole vande all ülekuulamiseks puudub vajadus, kuna tõendite esitamise kohustus peaks jääma pooltele ning kohtu ülesanded peaks piirduma tõendite esitamise vajaduse selgitamisega.

Erinev on aga olukord TsMS § 268¹ teise lause puhul, mille kohaselt võib kohus poole omal algatusel vande all üle kuulata ka juhul, kui tõendama kohustatud pool soovib anda vande all seletuse, kuid vastaspool sellega ei nõustu. Autor leiab, et siin on kohtule omal algatusel poole vande all ülekuulamise õiguse andmine põhjendatud, kuna TsMS § 268 kohaselt saab pool enda vande all ülekuulamist taotleda üksnes juhul, kui vastaspool sellega nõustub. Kuna tsiviilkohtumenetluses peaks poolel olema erandjuhtudel ka õigus vande all seletuse andmiseks, siis ei peaks selle õiguse realiseerimine olema täielikus sõltuvuses vastaspoole nõusolekust. Seega on autori arvates põhjendatud regulatsioon, mille kohaselt võib kohus omal algatusel poole vande all üle kuulata juhul, kui vastaspool sellega ei nõustu.

Eeltoodust tulenevalt peaks TsMS § 268¹ muutma ja sõnastama selle selliselt, et kui tõendama kohustatud pool soovib anda vande all seletuse, kuid vastaspool sellega ei nõustu, siis võib kohus omal algatusel poole vande all üle kuulata juhul, kui varasema menetluse ning esitatud ja kogutud tõendite põhjal ei ole kohtul võimalik kujundada seisukohta väidetud ja tõendamisele kuuluva asjaolu tõepärasuses.

Mis puudutab kohtu õigust omal algatusel väljaspool Eesti Vabariiki kehtiva õiguse, rahvusvahelise õiguse või tavaõiguse väljaselgitamiseks ekspertiisi määramist, siis see erand on autori hinnangul põhjendatud. Kuna kohtu ülesandeks on õiguse kohaldamine,

siis ei saa ka väljaspool Eesti Vabariiki kehtiva õiguse, rahvusvahelise õiguse või tavaõiguse väljaselgitamise võimalus sõltuda menetlusosalise taotlusest.

Kohtu aktiivsusega asjaolude ja tõendite kogumisel on seotud ka kohtu võimalus küsida menetlusväliste isikute käest arvamust. Nimelt sätestab TsMS § 393 lg 3, et tüüptingimuse kasutamise lõpetamise või tingimuse soovitajalt soovitamise lõpetamise ja soovituse tagasivõtmise hagi puhul kostja vastu, kelle tegevuse üle teostab üldist järelevalvet selleks määratud riigiasutus, edastab kohus hagi ka sellele asutusele kohtule kirjaliku seisukoha andmiseks. Vajaduse korral kuulab kohus asutuse seisukoha ka suuliselt ära. Samuti võib kohus, kui asja lahendamine võib puudutada paljusid isikuid või kui see võib olla muul põhjusel asja lahendamisel mõistlik, edastada hagi seisukoha andmiseks pädevale riigi- või kohaliku omavalitsuse asutusele ka muul kui käesoleva paragrahvi lõikes 3 sätestatud juhul või küsida selle asutuse seisukohta mingi asja lahendamiseks vajaliku küsimuse kohta (TsMS § 393 lg 4). Kohtule edastatud informatsiooni ei saa ilmselt käsitleda küll otseselt asjaoluna või tõendina, vaid otsustamist abistava teabena.

Ka PTCP p 13 näeb ette sarnase instituudi, mida nimetatakse *Amicus Curiae* avalduseks. Selle kohaselt võivad kolmandad isikud kohtu nõusolekul esitada kirjalikke avaldusi menetluse oluliste asjaolude kohta ja taustainformatsiooni. Kohus võib teha ettepaneku selliste avalduste esitamiseks.

PTCP kommentaaride kohaselt peetakse *Amicus Curiae* avaldust kasulikuks vahendiks, millega pooleks mitteolev isik saab esitada kohtule informatsiooni ja õiguslikku analüüsi, mis võib-olla abiks informeeritud ja õiglase lahendini jõudmiseks. Näiteks kaubandusorganisatsioon võib anda kohtule teate erilise kaubandustava kohta. See on oluline eelkõige avaliku huviga seotud asjades. *Amicus Curiae* avalduses olevad faktiväited ei ole tõendiks.¹⁵⁰

Tuleb veel lisada, et kohtule antud võimalus tugineda asjaoludele, mida pool ei ole esile toonud, või õigus koguda oma algatusel tõendeid, ei tähenda seda, et menetlusosalistel endil puuduks kohustus tuua välja asja lahendamiseks olulised asjaolud ja esitada neid

---

¹⁵⁰ ALI/UNIDROIT. Principles of Transnational Civil Procedure. New York, 2006, p 13, komm P-13A – P-13D.

kinnitavad tõendid. Kohtule antud õigused ei vabasta pooli oma kohustuste täitmisest.

1.11 Vahekokkuvõte

Magistritöö esimeses peatükis keskendus autor eelkõige poolte kohustustele asjaolude ja tõendite esitamisel. Peatüki viimases osas käsitles autor ka kohtu ülesandeid asjaolude esiletoomisel ja tõendite kogumisel.

Faktiliste asjaolude ja tõendite esitamise kohustus on pandud põhjendatult pooltele, kuna nende vastassuunalised huvid tagavad üldjuhul faktiliste asjaolude ja tõendite sellises mahus esitamise, mis võimaldab kohtul teha lahendi vastavalt tegelikele asjaoludele. Põhimõtte, et pooled ei pea kohtule esitama õiguslikke väiteid, on autori hinnangul põhjendatud, kuna õiguse kohaldamine on kohtu ülesanne.

Kuigi hagimenetluses on kohus üldjuhul seotud poolte esitatud asjaoludega ja tõenditega, ei ole see põhimõtte siiski absoluutne. Seoses avaliku huviga on õigustatud regulatsioon, et perekonnaõiguse asjades on kohtul võimalik tugineda asjaoludele, mida pooled ei ole esitanud ning koguda ise seaduses sätestatud juhul tõendeid.

Teatud juhtudel saab kohus ka nn „tavalises“ hagimenetluses tõendeid koguda omal algatusel. Kuna hagimenetluses on tõendite esitamine olemuslikult ikkagi poolte ülesanne, siis peaks selles osas autori arvates kaaluma kohtu aktiivsuse vähendamist. Sellest tulenevalt tuleks tsiviilkohtumenetluse seadustikku muuta ja välja jätta TsMS § 291 lg 1 kolmas lause, mille kohaselt võib kohus vaatluse korraldada ka omal algatusel.

Samadel kaalutlustel tuleks vähendada ka kohtu õigust omal algatusel poole vande all ülekuulamiseks. Kohtu omal algatusel poole vande all ülekuulamine on põhjendatud üksnes juhul, kui üks pool ei nõustu teise poole taotlusega enda vande all ülekuulamiseks.

Regulatsioon, mis puudutab kohtu õigust omal algatusel väljaspool Eesti Vabariiki kehtiva õiguse, rahvusvahelise õiguse või tavaõiguse väljaselgitamiseks ekspertiisi

määramist, on autori hinnangul põhjendatud, kuna õiguse väljaselgitamine ei saa sõltuda menetlusosalise taotlusest.

Pooled ei pea tõendama kõiki faktilisi asjaolusid, vaid üksnes neid, mis on vaidluse all ja mis on olulised otsuse tegemiseks. Seega ei pea menetlusosaline esitama tõendeid nende asjaolude kohta, mida teine pool võtab omaks. Faktilise asjaolu omaksvõttu tuleb eeldada niikaua, kuni poole avaldusest ei nähtu konkreetse faktilise väite vaidlustamise soovi. Autor leiab, et omaksvõtu tagasivõtmise piirangud on kohaldatavad üksnes juhul, kui pool on faktilise väite omaksvõtnud sellega selgesõnaliselt nõustudes.

Tõendamisest vabastamise alustega seondub ka olukord, kus isik väidab asjaolu mitte teadvat, kuigi mõistlikult võttes peaks ta olema sellega kursis. Autor on seisukohal, et selleks, et pool ei kuritarvitaks oma menetlusõigusi ja ei venitaks menetlust, peaks tsiviilkohtumenetluse seadustikku sisse viima sätte, mille kohaselt saaks pool mingit asjaolu väita mitteteadvat üksnes juhul, kui see asjaolu ei tulene poole enda tegevusest või ei ole tema enda tajumise objektiks.

Kuna menetlusosalised peavad faktilised asjaolud esitama kohtule täielikult, siis oleks autori hinnangul vastav nõue otstarbekas sõnaselgelt sätestada ka tsiviilkohtumenetluse seadustikus, kuna kehtiva regulatsiooni mittesüsteemsel lugemisel võib jääda mulje, et asjaolude täielikkuse tagamise kohustus on üksnes kohtu ülesanne.

Autor leiab, et muuta tuleks ka TsMS § 376 lg 4 p 1, mille kohaselt ei peeta hagi muutmiseks faktiliste või õiguslike väidete täiendamist või parandamist, ilma et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid. Sellest tuleneb, et hagi muutmiseks tuleb pidada faktiliste või õiguslike väidete täiendamist või parandamist selliselt, et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid. Kuna hagiavalduse komponentideks on nõue ehk hagi ese ja faktilised asjaolud ehk hagi alus, mitte aga hageja esitatud õiguslikud seisukohad, siis ei tohiks autori arvates õiguslike väidete täiendamine või parandamine kujutada endast ka hagi muutmist. Seega tuleks normist jätta välja sõnad „või õiguslike“.

Samuti tuleks muuta TsMS § 376 lg 3 teist lauset, mis sätestab, et eelmenetluses hageja poolt hagi seotud uute asjaolude esitamisel eeldatakse, et hageja täiendab nendega hagi alust. Kuna TsMS § 376 eristab hagi aluse täiendamise kahte viisi (esiteks täiendamine

selliselt, et hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid ei muudeta ning teiseks täiendamine selliselt, et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid), siis on ebaselge kumba olukorda silmas peetakse. Siin tuleks TsMS § 376 lg 3 teist lauset täpsustada ja sõnastada see nii, et eelmenetluses hageja poolt hagiga seotud uute asjaolude esitamisel eeldatakse, et hageja muudab hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid.

2. Kohtu selgitamiskohustus

2.1 Kohtu selgitamiskohustuse eesmärk

Käesoleva magistratöö teise peatüki eesmärgiks on analüüsida kohtu selgitamiskohustust. Kohtu selgitamiskohustus on otseselt seotud poolte kohustusega esitada asjaolusid ja tõendeid ning see piirab arutelupõhimõtte rakendamist täies ulatuses.

Arutelupõhimõtte vastu, vähemalt selle „puhtal“ kujul, räägib puudulik efektiivsus, poolte puudulik valmidus faktilisi asjaolusid omal algatusel välja selgitada ja poolte puudulik pädevus faktiliste asjaolude väljaselgitamiseks.¹⁵¹ Seetõttu on kohtul kaasvastutus asjaolude selgitamisel.¹⁵² Kohtu aktiivne roll soodustab materiaalse töö otsimist.¹⁵³

Kohtu selgitamiskohustus tähendab kohtu kohustust arutada pooltega faktilisi ja õiguslikke asjaolusid, küsida vajalikke küsimusi ja anda juhised asjaolude ja tõendite esitamiseks. Asjakohase ja õigeaegse juhendamisega saab kohus aidata tõde jalule seada ja olla mõlema poole erapooletuks abistajaks.¹⁵⁴ Kohtu selgitamiskohustust on peetud ka sotsiaalse õigusriigi väljenduseks.¹⁵⁵

Selgitamiskohustus annab kohtule võimaluse struktureerida menetlust ja kontsentreerida pooli nendele asjaoludele, mis on vaidluse all. Sageli jääb poolte esitatud faktiväidetest ebaselgeks, milliste asjaolude üle pooled vaidlevad. Poolte küsitlemise teel saab kohus tuvastada, millised asjaolud on tegelikult vaidluse all ning millises osas poolte faktiväited

---

¹⁵¹ O. Jauernig. Osutatud töö, S 95-96.

¹⁵² L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Osutatud töö, S 482.

¹⁵³ C.H. van Rhee (ed.) (2008), p 15.

¹⁵⁴ O. Jauernig. Osutatud töö, S 92.

¹⁵⁵ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Osutatud töö, S 486.

erinevad. Seda kaudu on võimalik piirata tõendamist vajavate asjaolude hulka nendega, mis on tõesti vaidluse all.¹⁵⁶ Eeltoodu omakorda aitab vältida menetluse ülekoormamist materjalidega ning liigset ajakulu.

Selgitamiskohustuse eesmärgiks ongi poolte esitatu sisu ja menetluse eesmärgi väljaselgitamine.¹⁵⁷ Selgitamiskohustuse kaudu peab kohus kindlaks tegema, mida menetlusosaline tahab tegelikult saavutada¹⁵⁸ ning selgitama välja, kas ta on täielikult ning õigesti aru saanud poolte esitatust.¹⁵⁹ Eeltoodust tulenevalt on selgitamiskohustust vaja selleks, et kohtule oleks selge vaidluse olemus ja ulatus.

Selgitamiskohustuse eesmärgiks on aga ka vältida, et otsus ei oleks pooltele üllatuslik.¹⁶⁰ Tsiiviilasjas oluliste asjaolude menetlusosalistega läbiarutamise mõtteks on, et kohus ei tugineks lahendit tehes faktilisele asjaolule või õiguslikule väitele, mille kohta ei ole menetlusosalised saanud oma seisukohta esitada.

Saksa õigusteooria kohaselt tugineb üllatusotsuse keeld kolmele alusele: tagada kohtulik ärakuulamise õigus, kindlustada õigus ausale kohtuprotsessile ning kiirendada ja kontsentreerida kohtuprotsessi.¹⁶¹ Üllatusotsuse keeld tagab igale isikule õiguse kaitsta ennast kohtumenetluses nii faktiliste kui õiguslike argumentidega.¹⁶²

Selgitamiskohustuse eesmärgiks võib samuti pidada menetlusökonomikat. Õiguskirjanduses leitakse, et kohtul on pooltest paremad võimalused tagamaks, et toimuks õiglane kohtupidamine mõistliku aja ja kuludega.¹⁶³ Selgitamiskohustusega soovitakse saavutada tsiiviilkohtumenetluse ökonoomsust ka läbi selle, et pooled ei algataks uusi menetlusi.¹⁶⁴

Seda, et kohtu aktiivsust tsiiviilvaidlustes peetakse oluliseks väga erineva õigusliku traditsiooniga riikideks, kinnitab ka PTCP, mis rõhutab kohtu ülesannet juhtida aktiivselt

---

¹⁵⁶ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 301.

¹⁵⁷ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Osutatud töö, S 487.

¹⁵⁸ O. Jauerning. Osutatud töö, S 93.

¹⁵⁹ H. Koch, F. Diedrich. Osutatud töö, p 83.

¹⁶⁰ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Osutatud töö, S 489.

¹⁶¹ M. Koch. Die richterliche Prozessförderungspflicht nach dem ZPO-Reformgesetz. Hamburg, 2003, S 53.

¹⁶² Samas, S 51-52.

¹⁶³ C.H. van Rhee (ed.) (2008), p 47.

¹⁶⁴ H. Koch, F. Diedrich. Osutatud töö, p 28.

menetlust, selleks et lahendada vaidlus ausalt, efektiivselt ja mõistliku aja jooksul (p 14.1). Selleks annab PTCP kohtule võimaluse teha pooltele ettepanekuid õiguslike ja faktiliste väidete muutmiseks ning täiendavate õiguslike argumentide ja tõendite esitamiseks (p 22.2.1).

2.2 Kohtu selgitamiskohustus seoses faktiliste asjaolude esitamisega

Faktiliste asjaolude esitamisega seonduva selgitamiskohustuse eesmärgiks on, et menetlusosalised esitaksid asjaolud õigeaegselt ja täielikult. Seda rõhutab TsMS § 329 lg 3, mille kohaselt peab kohus menetluse igas staadiumis kaasa aitama sellele, et pooled teeksid oma avaldused õigeaegselt ning täies ulatuses ja aitaksid kaasa asja võimalikult kiirele ja väikeste kuludega lahendamisele.

Sarnane norm on ka Saksa tsiviilprotsessiseadustikus, mille § 139 lg 1 teine lause sätestab, et kohus peab suunama kõik oma jõupingutused sellele, et pooled esitaksid õigeaegselt ja täielikult kõik asjaolud ning iseäranis täiendaksid esitatud asjaolusid puuduvate andmetega, esitaksid tõendeid ja eesmärgipäraseid taotlusi.

Saksa õiguse kohaselt peabki kohus juhul, kui poole faktilised väited on esitatud puudulikult, juhtima poole tähelepanu vajadusele esitada olulised asjaolud täielikult.¹⁶⁵ Samuti on kohtul kohustus taotleda, et protsessi pooled esitaksid otsuse tegemise jaoks olulised asjaolud õigel ajal.¹⁶⁶

Riigikohus on oma lahendites rõhutanud eelkõige asjaolude täielikkuse nõuet. Nii on Riigikohus märkinud, et kohtunik peab kohtuistungit juhtides tagama protsessiosalistele asjas tähtsate asjaolude väljaselgitamise võimaluse.¹⁶⁷ Samuti on Riigikohus leidnud, et seaduste õige kohaldamise eelduseks on kõikide asjaolude kindlakstegemine, mis on kohaldatava õigusnormi koosseisulisteks tunnusteks.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 301.

¹⁶⁶ M. Koch, Osutatud töö. S 43- 44.

¹⁶⁷ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 03.12.2001 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-120-01.-RT III 2002, 1, 5.

¹⁶⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.10.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-75-05.-RT III 2005, 31, 315.

Siiski on Riigikohus mõningates lahendites kohtu selgitamiskohustust käsitlenud suhteliselt kitsalt. Riigikohtu 20.06.2007.a otsusest nähtub, et pool on madalama astme kohtutele ette heitnud seda, et kui kahju ei olnud kohtu arvates võimalik hüvitada saamata jäänud tuluna, oli kohtul õigus ja kohustus analüüsida, kas kahju hüvitamise aluseks võis olla mõni teine võlaõigusseaduse säte. Riigikohus sellega ei nõustunud, leides et pool ei toonud esile asjaolusid, mis võimaldanuks tema nõuet rahuldada muul õiguslikul alusel.¹⁶⁹

Lisaks sellele, et menetlusosalised esitaksid faktilised asjaolud täielikult ja õigeaegselt, on selgitamiskohustusel ka kitsamaid funktsioone. Nii on selgitamiskohustuse ülesandeks ka kõrvaldada ebaselgused ning muud puudused poolte esitatud faktilistest asjaoludest.

Saksa õiguskirjanduse kohaselt on kohtu selgitamine vajalik, kui asjaolud on menetluses esitatud ebaselgelt või mitmetähenduslikult.¹⁷⁰ Selgitamine on nõutav ka siis, kui pooled on viidanud olulistele asjaoludele, kuid ei ole neid täpsustanud.¹⁷¹ Samuti tuleb kohtul juhtida tähelepanu lihtsale hooletusele või eksimusele¹⁷² ning nendele asjaoludele, mida kohus hindab teisiti kui mõlemad menetlusosalised.¹⁷³

Riigikohtu 27.09.2005.a otsusest tulenevalt tuleb kohtul välja selgitada menetlusosalise tegelik tahe, kui tema seisukohad on olnud vastuolulised.¹⁷⁴ Samuti hõlmab selgitamiskohustus Riigikohtu hinnangul endas kohustust selgitada, kas ja missugused asjaolud üks või teine pool omaks võtab.¹⁷⁵

Enne, kuni kohus ei ole katset asjaolude täpsustamiseks teinud, ei tohi teha otsust vastava poole kahjuks põhjendusega, et selle poole esitatud faktilised asjaolud on ebapiisavad.¹⁷⁶

Kohtu selgitamiskohustus igal üksikul juhul sõltub loomulikult eelkõige poolte esitatud asjaolude põhjalikkusest. Kui tsiviilprotsessi pooled esitavad asjakohaselt ja piisavalt

---

¹⁶⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20.06.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-67-07.-RT III 2007, 28, 235.

¹⁷⁰ R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, kamm 7.

¹⁷¹ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 169.

¹⁷² L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Osutatud töö, S 487.

¹⁷³ Samas, S 489.

¹⁷⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 27.09.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-85-05.-RT III 2005, 30, 304.

¹⁷⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 01.07.2009 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-72-09.-RT III 2009, 37, 283.

¹⁷⁶ M. Koch. Osutatud töö, S 39.

ulatuslikult asjaolusid, siis on ka vähe põhjust faktiliste asjaolude läbiarutamiseks.¹⁷⁷ Teiselt poolt puudub selgitamiskohustus ka juhul, kui poole käitumisest võib järeldada, et ta ei saa või ei taha asjaolusid täpsemalt esitada.¹⁷⁸

Saksa õigusteoorias on vaidlusi tekitanud küsimus, kas kohus peab osapoolte tähelepanu juhtima ka uutele, seni nende poolt puudutamata faktikogumitele. Tähelepanu all on olukord, kus poole esitatud asjaolud on sisult üheselt mõistetavad ja teatud õigusnormi suhtes loogilised, kuid menetluses taotletav eesmärk on saavutatav alles mõne uue, poolte poolt veel esiletoomata faktikogumi lisamisel. Antud juhul pole tegemist ilmsete lünkade täiendamisega, et poole avaldus oleks loogiline, vaid täiesti uue faktilise olukorra sissetoomisega, mis oleks poolele edutõotavam. Seega tekib küsimus, kas kohus peab hageja tähelepanu juhtima konkreetsele uuele hagialusele.¹⁷⁹

Saksa õiguskirjanduses on leitud, et kohus ei tohiks soovitada protsessi poolele uute, tema asjaolude esituses mittesisalduvate, hagi aluste esitamist.¹⁸⁰ Kohus peab pigem piirduma sellega, et teavitab hagejat põhjusest, miks tema hagil võib-olla ei ole lootust edule. Seejärel on hageja asi esitada uusi asjaolusid, mille alusel tema nõudmised oleksid põhjendatud. Kui kohus annab hagejale nõu uue hagialuse suhtes ning tekitab seega uue õigusliku olukorra, siis läheb kohus vastuollu oma funktsiooniga teha otsus esitatud konfliktiolukorra suhtes. Selline nõuanne võib Saksa õiguskirjanduse kohaselt anda põhjuse kohtuniku taandamiseks erapoolikuse kahtluse tõttu.¹⁸¹

Autor vaidleb vastu seisukohale, et kohtu ülesandeks peaks olema teavitada hagejat põhjustest, miks tema hagi ei pruugi olla edukas. Kohtul ei peaks olema kohustust informeerida menetlusosalisi enne lõpliku kohtulahendit menetluse tulemusest. Samas tuleb mõnda, et menetlusökonomiast tulenevalt võib mõnikord tsiviilasja perspektiividest informeerimine olla põhjendatud.

Samasugune probleem tekib ka kostja vastuargumentide puhul. Vastuargumentide puhul saab eristada vastuväiteid ja vaideid. Nõudeõiguse vastu on olemas vastuväide, kui

---

¹⁷⁷ R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, kamm 3.

¹⁷⁸ Samas, § 139, kamm 3.

¹⁷⁹ M. Koch. Osutatud töö, S 177-178.

¹⁸⁰ R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, kamm 7.

¹⁸¹ M. Koch. Osutatud töö, S 186 - 187.

nõudeõigus ei ole kehtivalt tekkinud või on tagantjärele lõppenud. Vaie nõudeõiguse vastu aga tähendab seda, et võlgnikul on olemas sooritusest keeldumise õigus.¹⁸² Kas kohus tohib soovitada selliste vastuväidete ja vaiete esitamist, mida pool ei ole ise senini esile toonud?

Saksa õiguskirjanduse kohaselt ei tohiks kohus soovitada protsessi poolele uusi, tema asjaolude esituses mittesisalduvaid, vastuväiteid.¹⁸³ Sellest üldreeglist on välja toodud ka erandeid. Saksa erialakirjanduse kohaselt tuleks juhtida kostja tähelepanu vastuväite esitamise võimalusele, kui asjaolude esituses on sellele vastuväitele viiteid. Sellisel juhul on tegemist lihtsalt puuduliku asjaolude esitusega. Samuti tuleks vastuväite esitamise võimalusele viidata juhul, kui kohus oma kogemusele tuginedes näeb, et kostja on ilmselt oma kaitsevõimaluse tähelepanuta jätnud.¹⁸⁴

Autor nõustub esimese erandiga, kuna tegemist on lihtsalt esitatud asjaolude täiendamisega. Autor vaidleb viimasele seisukohale aga vastu, kuna täiesti uute vastuväidete esiletoomisele innustamine ei peaks olema kohtu ülesanne. See rikuks ka poolte võrdse kohtlemise printsiipi, kuna hageja puhul on täiesti uute asjaolude esiletoomise vajaduse selgitamine välistatud.

Teatatud juhtudel eeldab vastuväite kehtivaks muutmine ka tahteavalduse tegemist. Selle selgitamiseks võib tuua järgmise näite: kui kostja väidab, et tehing on sõlmitud pettuse mõjul, ei piisa selle vastuväite maksmapanekuks üksnes vastuväite esitamisest, vaid kostja peab tehingu ka tühistama.

Sellisel juhul tekibki küsimus, et kui kostja esitatud asjaolud täidavad vastuväite eeldused, kuid kostja jätab nõutava tahteavalduse tegemata, kas kohus peaks siis juhtima kostja tähelepanu puuduvale tahteavaldusele? Selle vastu räägib asjaolu, et kohtu ülesanne ei ole asja õiguslikku külge ühe poole kasuks kujundada. Selle poolt räägib aga see, et kui kostja esitab vastuväite eeldused, kuid mitte tahteavaldust, siis on tegemist vastuväite ebatäieliku esitamisega. Kui kohus juhib sellele tähelepanu, siis täidab ta oma kohustust taotleda asjaolude täiendamist. Kohus näitab sel juhul kostjale üksnes õiguslikult sobivat

---

¹⁸² H. Köhler. Tsiiviilseadustik. Üldosa. Õpik. Heinrich Lange poolt alustatud teose 23. täielikult ümbertöötatud trükk. Tallinn, 1998, lk 40 – 41.

¹⁸³ R. Zöller, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 7.

¹⁸⁴ M. Koch Osutatud töö, S 203.

teed tema asjaolude esituses juba ära toodud eesmärgi saavutamiseks, mistõttu ei ole tegemist selgitusega, mis tekitaks täiesti uue õigusliku olukorra.¹⁸⁵

Samuti on probleemne küsimus, kas kohus peaks juhtima kostja tähelepanu vaide esitamise võimalusele. Saksa õiguskirjanduse kohaselt peaks kohtul olema võimalus selgitada vaide esitamise võimalust juhul, kui kostja esitatud asjaolud võimaldavad ära tunda, et kostja tahab sellele vaidele tugineda. Sellisel juhul on võimalik juba mittejuriidilise tahteavalduse kaudu oletada vaide esitamist. Kohtu nõuanne teenib siis üksnes vähikliku asjaesituse viimist juriidiliselt korrektseks vormi.¹⁸⁶

Vaiete puhul on kindlasti üheks olulisemaks küsimuseks aegumisvaidele tähelepanu juhtimise problemaatika. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹⁸⁷ (TsÜS) 142 lg 1 teise lause kohaselt võib kohustatud isik pärast nõude aegumist keelduda oma kohustuse täitmisest. Kohus või muu vaidlust lahendav organ võtab nõude aegumist arvesse ainult kohustatud isiku taotlusel (TsÜS § 143). Aegumine teenib käibekindluse ja õigusrahu eesmärki.¹⁸⁸ Aegumise instituudi eesmärgiks ei peeta võlausaldaja üldist kaitset, vaid nõuete kiiret esitamist. Sellega tagatakse, et teatud aja möödudes lõpeb teadmatus nõude olemasolu ja selle maksmapaneku suhtes.¹⁸⁹

Aegumisvaidele tähelepanu juhtimise osas on Saksa õiguskirjanduses esitatud erinevaid seisukohti. Ühe seisukoha kohaselt peab kohus täitma oma selgitamiskohustust ka siis, kui on olemas eeldused aegumisvaide esitamiseks, kuid kostja asjaolude esitus ei võimalda ära tunda, kas ta tahab sellele tugineda. Kohus peab sellisel juhul viitama olemasolevale vaidevõimalusele, aga ka selle vaide esitamise vajadusele. Seda põhjendatakse asjaoluga, et kohtu viite läbi on võimalik saavutada vaidluse lahendamine juba esimese astme kohtu menetluses ja seega aegsasti õigusrahu saavutamine.¹⁹⁰

---

¹⁸⁵ M. Koch, Osutatud töö, S 201 – 202.

¹⁸⁶ Samas, S 204.

¹⁸⁷ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27. märts 2002. – RT I 2002, 35, 216; RT I 2009, 18, 108.

¹⁸⁸ H. Köhler. Osutatud töö, lk 42.

¹⁸⁹ M. Koch. Osutatud töö, S 221.

¹⁹⁰ Samas, S 222.

Teise seisukoha kohaselt ei tohi aegumisele tähelepanu juhtida, kuid lubatav on siiski kohtulik väljaselgitamine, kas kostja poolne viide aegumiseks kohastele asjaoludele on konkretiseeritav aegumisvaideks.¹⁹¹

Eesti kohtupraktika ei ole Riigikohtu tasemel aegumisvaidele viitamise lubatavuse osas seisukohta võtnud. Autori hinnangul võiks aegumisvaide esitamise võimalusele tähelepanu juhtimine olla lubatav olukorras, kus kostja esitatud faktilistest asjaoludest nähtub, et ta soovib aegumisele tugineda. Kui aga kostja esitatud faktilistest asjaoludest aegumisvaide esitamise soovi tuletada ei saa, siis pooldab autor lähenemist, mille kohaselt ei peaks kohus omaalgatuslikult sellele tähelepanu juhtima. Kui kohus juhib poole tähelepanu nõude aegumisele ning menetlusosaline ka taotleb aegumise kohaldamist, siis on selle tagajärjeks nõude rahuldamata jätmine. Seega on tegemist juhendamise, mille tulemusel menetlus lõpeb teise poole kahjuks tehtava otsusega. Sellisel juhul ei oleks enam tegemist menetlusosalise erapooletu abistamisega, mis on selgitamiskohustuse mõtteks, vaid abistamisega ulatuses, mis on tavapäraselt poolte esindajate ülesandeks.

Milline on aga tagajärg siis, kui kohus siiski juhib kostja tähelepanu aegumisvaidele, kuigi kostja poolt esitatud asjaoludest seda järeldada ei saaks? Kas tegemist on sellise menetlusnormi rikkumisega, mis tingiks kõrgema astme kohtu poolt madalama astme kohtu lahendi tühistamise ja asja uueks arutamiseks saatmise?

Tundub, et juba puhtpraktilistel kaalutlustel ei oleks madalama astme kohtu lahendi tühistamisel mõtet, kuna asja uuel arutamisel taipaks menetlusosaline ilmselt juba ise aegumisvaidele tugineda ning kokkuvõttes lahend ei muutuks. See ei anna aga muidugi kohtule õigustust viidata aegumisvaidele olukorras, kus ta seda teha ei tohiks.

Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 139 lg 3 toob eraldi välja, et kohtu selgitamiskohustus laieneb ka asjaoludele, mida kohus peab *ex officio* arvesse võtma. Kuigi tsiviilkohtumenetluse seadustik seda otseselt välja ei too, ei ole siiski põhjust arvata, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku järgi seda teha ei tule.

---

¹⁹¹ R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 7.

Nii on Riigikohus leidnud, et iseäranis tehingu seadusest tuleneva vorminõude järgimata jätmine on asjaolu, mida kohus peab arvestama sõltumata sellest, kas pooled sellele selgesõnaliselt tuginevad. Kohus ei saa lahendada asja lepingu alusel, mille kehtivust seadus imperatiivselt ei tunnista.¹⁹² Samuti on kohtul õigus omal algatusel kaaluda lepingu heade kommete vastasust.¹⁹³ Seoses tüüptingimustega on Riigikohus märkinud, et juhul, kui pooled vaidlevad tüüptingimuste sisu üle, peab kohus kontrollima tüüptingimuste kehtivust ka siis, kui pooled ise ei ole sellele tuginenud.¹⁹⁴

Seega ka nendel juhtudel, mil kohus peab mingit faktilist või õiguslikku asjaolu arvesse võtma oma ametikohustuste raames, peab kohus sellest pooli teavitama ning andma pooltele võimaluse esitada oma seisukoht.

2.3 Kohtu selgitamiskohustus seoses hagi eseme muutmisega

See, kas kohus peaks hagejale tegema ettepaneku hagi eseme muutmiseks, on vaieldav küsimus. TsMS § 363 lg 1 p 1 kohaselt on hagi esemeks hageja selgelt väljendatud nõue ning tulenevalt TsMS § 392 lg 1 p 1 on eelmenetluses kohtu kohustuseks hageja nõuete väljaselgitamine. Riigikohus on leidnud, et TsMS § 392 lg 1 p 1 ei sätesta kohtule kohustust selgitada hagejale hagi eseme muutmise vajadust, st seda, millise nõude esitamine aitaks hagejal paremini saavutada tema soovitud eesmärki.¹⁹⁵ Samas on Riigikohus leidnud, et kohtu kohustuse hulka välja selgitada hageja nõuded, kuulub ka hageja nõude täpsustamine, kui nõue on ebaselge.¹⁹⁶

Nendest lahenditest võib järeldada, et Riigikohtu hinnangul peaks kohus küll välja selgitama ebaselgelt esitatud nõude sisu, kuid ei ole kohustatud hagejale soovitama hagi eseme muutmist ehk siis ühe nõude asendamist teisega. Siin tekib omakorda küsimus, kas kohus võib hagejale teha ettepaneku hagi eseme muutmiseks, kuigi ta ei ole kohustatud seda tegema?

---

¹⁹² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 08.05.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-32-06.-RT III 2006, 20, 187.

¹⁹³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.11.2000 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-118-00.-RT III 2000, 27, 303.

¹⁹⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17.06.2008 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-56-08.-RT III 2008, 31, 213.

¹⁹⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.06.2009 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-66-09.-RT III 2009, 33, 250.

¹⁹⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.12.2003 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-146-03.-RT III 2004, 15, 181.

Tundub, et Saksa õiguses pigem eitatakse kohtu õigust teha ettepanekut täiendavate nõuete esitamiseks või hagi eseme sisuliseks muutmiseks. Nii on õiguskirjanduses asunud seisukohale, et kohus ei tohiks esile tuua õiguslike võimalusi, millele pool ei ole mõelnudki. Küll aga võib kohus juhendada nõuetes muudatuse sisseviimist nii, et mittejuristi vaatepunktist jääks menetluse eesmärk enam-vähem samaks.¹⁹⁷ Kohtu nõuanne on lubatav ka neil juhtudel, kui on vaja kitsendada hagi eeldusel, et hagi aluseks olev eluline asjaolu jääb muutumatuks. Kohtu nõuande lubatavus hagi võimaliku kitsendamise suhtes tuleneb siin asjaolust, et kitsendatud avaldus sisaldub juba esialgses laiemas nõudes.¹⁹⁸

Seda, et Saksa kohtud on mõnikord kohtu õigust, nõustada hagi eseme muutmist, tõlgendanud üsna piiratult, näitab ilmekalt üks kohtuasi, kus hageja esitas hagi oma purjeka tagasisaamiseks. Kuna menetluse käigus ei olnud võimalik kindlaks teha, kas purjekas oli veel kostja valduses, lükkas kohus hagi tagasi ilma, et oleks hagejale eelnevalt soovitanud nõuda kahjutasu. Saksa Liidu Ülemkohus eitas 1952.a paljukritiseeritud otsuses kohtu nõustamiskohustust argumendiga, et kohus ei ole kohustatud ajendama hagejat esitama olemuslikult teistsuguseid, teistel alustel põhinevaid avaldusi.¹⁹⁹

Siiski on Saksa õigusteooria pidanud võimalikuks, et teatud erandlikes olukordades on lubatud ka ettepaneku tegemine hagi eseme muutmiseks. Nii on väidetud, et kui hageja teeb hagi aluseks olevatest faktilistest asjaoludest valed õiguslikud järeldused, millest tulenevalt ta esitab nõude, mis ei sobi asjaoludest nähtuva menetluse eesmärgiga, siis kujutab kohtu poolne nõuanne endast üksnes hageja tahte valamist juriidiliselt korrektseesse vormi. Samuti on selgitamist peetud lubatavaks juhul, kui muutunud menetluslikus olukorras jätab hageja oma esialgse õige hagi toimunud muutustega kohandamata.²⁰⁰

Autor on seisukohal, et üldjuhul ei peaks kohus tegema ettepanekut hagi eseme muutmiseks. Kuna hageja ülesandeks on haginõude esiletoomine, siis peaks kohtu selgitused jääma hageja esitatu raamidesse. Hagi eseme muutmist ei saa kohus kindlasti

---

¹⁹⁷ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 301- 302.

¹⁹⁸ M. Koch. Osutatud töö, S 161-162.

¹⁹⁹ Samas, S 162.

²⁰⁰ Samas, S 160-161.

soovitada juhul, kui hageja on juba eelnevalt muutnud hagi alust. Kuna menetluse jooksul saab hageja muuta kas hagi eset või hagi alust, siis mõlema muutmisel oleks tegemist juba täiesti uue tsiviilasjaga.

Ka hagi eseme piires peaks kohtu selgitamiskohustus seisnema haginõude sisu väljaselgitamises, mitte aga haginõude laiendamises. Nimelt ei tule kõiki muudatusi hageja nõuetes käsitleda hagi eseme muutmisenä. Hagi muutmiseks ei peeta hageja põhinõude või kõrvalnõuete suurendamist, vähendamist, laiendamist või kitsendamist (TsMS § 376 lg 4 p 2). Kohtu poolne juhendamine ei tohiks reeglina hõlmata nõuete suurendamist või laiendamist, kuna juhendamiskohustuse eesmärgiks ei peaks olema kostja positsiooni raskendamine.

TsMS § 376 lg 4 p 3 järgi ei peeta hagi muutmiseks ka esialgu nõutud eseme asemel asjaolude muutumise tõttu teise eseme või muu hüve nõudmist. Siin võib aga autori hinnangul kohtu juhendamiskohustust pigem jaatada, kuna hagi eesmärk, võrreldes esialgu nõutuga, jääb sisuliselt samaks. Seega, erinevalt Saksa Liidu Ülemkohtu 1952.a otsuses väljendatud seisukohast, võiks autori arvates tsiviilkohtumenetluse seadustiku järgi pigem soovitada asja väljaandmise nõude asendamist kahju hüvitamise nõudega.

2.4 Kohtu selgitamiskohustus seoses tõendite esitamisega

Kohtu selgitamiskohustus laieneb ka tõenditele. TsMS § 230 lg 2 sätestab, et kohus võib teha menetlusosalistele ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid. Kuigi seaduse grammatiline sõnastus annab kohtule üksnes võimaluse sellise ettepaneku tegemiseks, panemata talle sõnaselgelt kohustust, oleks selle sätte üksnes grammatilise tõlgendamisega piirdumine ebaõige.

Nii erialakirjandus kui ka kohtupraktika on seisukohal, et kohtul ei ole mitte ainult õigus teha menetlusosalistele ettepanekut täiendavate tõendite esitamiseks, vaid sellise ettepaneku tegemine on üldjuhul ka kohtu kohustuseks. Normatiivselt toetab kõnealust seisukohta ka TsMS § 392 lg 1 p 4, mille kohaselt selgitab kohus eelmenetluses eelkõige

välja tõendid, mida menetlusosalised esitavad oma faktiliste väidete põhjendamiseks ja esitatud tõendite lubatavuse.

Sarnane põhimõte kehtib ka Saksa tsiviilprotsessiõiguses. Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 139 lg 1 järgi peab kohus tegema jõupingutusi selleks, et pooled tooksid esile oma tõendid. Saksa õiguskirjanduse kohaselt on kohtu poolse juhendamise mõtte selles, et hoida ära olukord, kus menetlusosaline, kes suudab ja tahab tõendusvahendeid esitada, jätab selle üksnes eksikombel tegemata. Sellest tulenevalt on kohtul selgitamiskohustus eelkõige siis, kui pool ei ole üldse tõendeid esitanud,²⁰¹ aga ka juhul, kui esitatud tõendid on ebapiisavad väidetud asjaolu tõendamiseks.²⁰² Menetlusosalisi tuleb juhendada ka olukorras, kui asjaoludest nähtub, et tõendite esitamata jätmine põhineb eksimusel või õigusliku olukorra äratuntavalt valesti hindamisel.²⁰³ Samuti peab kohus menetlusosalisele selgitama, millised on lubamatud või ebasobivad tõendid.²⁰⁴

Sisuliselt sarnastele seisukohtadele on asunud ka Riigikohus oma lahendites. Riigikohus on leidnud, et olukorras, kus poolte nõuded, taotlused ja/või seisukohad on ebaselged, peab kohus pooli küsitama ja saadud vastustest tulenevalt selgitama pooltele, missuguseid asjaolusid nad peavad tõendama nende seatud materiaalõiguslike eesmärkide saavutamiseks.²⁰⁵ Kohus peab pooltele ja teistele menetlusosalistele selgitama, milliste nende nõuete ja vastuväidete aluseks märgitud asjaolude kohta tõendid puuduvad või ei ole esitatud tõendid nende asjaolude tuvastamiseks küllaldased, tehes pooltele ja menetlusosalistele ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid.²⁰⁶ Juhul, kui pool on mingile asjaolule tuginedes jäänud paljasõnaliseks või on esitanud ilmselgelt ebakohaseid või ebapiisavaid tõendeid, peab kohus juhtima sellele poole tähelepanu. Kohtul on kohustus selgitada pooltele ka asjaolude tõendamise koormist.²⁰⁷ Samuti on kohtul selgitamiskohustus tõendite vastuolu korral. Kui poolte esitatud tõendid on asjaolude hindamiseks vastuolulised, tuleb kohtul anda pooltele võimalus täiendavate tõendite esitamiseks.²⁰⁸

---

²⁰¹ M. Koch. Osutatud töö, S 48.

²⁰² P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 173.

²⁰³ R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 7.

²⁰⁴ M. Koch. Osutatud töö, S 49.

²⁰⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.04.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-28-06.-RT III 2006, 15, 142.

²⁰⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.06.2002 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-62-02.-RT III 2002, 20, 241.

²⁰⁷ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.05.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-54-04.-RT III 2004, 13, 169.

²⁰⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.01.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-154-05.-RT III 2006, 5, 43.

Kohtul on suurem selgitamiskohustus nendes asjades, kus kohus saaks tõendeid ise koguda, kuid mingil põhjusel ei tee seda. Hagimenetluse puhul saab rääkida siin eelkõige perekonnaasjadest. Nii on Riigikohus märkinud, et lapse ülalpidamise asjas peab kohus vajadusel tegema pooltele ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid või neid ise koguma.²⁰⁹ Samuti on Riigikohus asunud seisukohale, et asjades kus otsus oleneb laste väärkohtlemise tõendatusest, ei ole kohtul mitte ainult õigus, vaid ka kohustus teha ettepanek esitada täiendavaid tõendeid või koguda neid omal algatusel.²¹⁰

Riigikohus on mõnes lahendis selgitamiskohustust tõlgendanud väga avaralt. Nii on Riigikohus 05.05.2004.a otsuses esimese astme kohtule etteheitud, et kohus ei ole hagejalt küsinud, miks ei ole võimalik täiendavaid tõendeid mõne asjaolu osas esitada, kui hageja oli eelistungil teatanud, et tal ei ole täiendavaid tõendeid esitada.²¹¹

Autori arvates tuleks sellise küsimuse esitamist pidada selgitamiskohustusega liialdamiseks. Selgitamiskohustuse eesmärk on poole tähelepanu juhtimine tõendamise vajadusele ning sellega peaks see ka piirduma.

Eeltoodust nähtub, et juhul kui menetluses esineb täiendavate tõendite esitamise vajadus, ei saa kohus lahendada asja enne, kui ta on juhtinud sellele menetlusosaliste tähelepanu. Riigikohtu 05.05.2004.a otsusest tuleneb, et alles sel juhul, kui kohus teeb ettepaneku asjaolusid tõendada ja pool ei lisa midagi oma väidetele täiendavat, tuleb vaidlus lahendada olemasolevate tõendite alusel.²¹²

Autor leiab, et kuna TsMS § 230 lg 2 sõnastus, mille kohaselt antakse kohtule üksnes võimalus teha menetlusosalistele ettepanek täiendavate tõendite esitamiseks, ei vasta õigusteooriale ega kohtupraktikale, siis oleks selguse huvides mõistlik kaaluda selle normi ümbersõnastamist selliseks, mis kohustaks kohut tegema vajadusel menetlusosalistele ettepanekut tõendite esitamiseks.

---

²⁰⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 08.04.2009 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-31-09.-RT III 2009, 19, 142.

²¹⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.12.2001 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-145-01.-RT III 2002, 3, 16.

²¹¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.05.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-54-04.-RT III 2004, 13, 169.

²¹² Samas.

2.5 Kohaldatava õigusnormi selgitamine

Põhimõttest, et õiguse kohaldamine on kohtu ülesanne, ei saa järeldada, et kohus ei peaks menetlusosalistele teatama oma nägemusest kohaldamisele kuuluvast õigusnormist. Tulenevalt TsMS § 351 lg 1 peab kohus arutama menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui õiguslikust küljest. Seega kohaldub kohtu arutelukohustus ka tsiviilasja õiguslikule küljele.

Riigikohus on leidnud, et tsiviilkohtumenetluses on hageja nõude õigusliku aluse väljaselgitamine kohtu jaoks keskse tähendusega. Kohtu kohaldatav õigusnorm ei või tulla pooltele üllatusena, mis tähendab kohtu kohustust osutada õigusnormidele, mida võidakse asjas kohaldada. Sellest sõltuvad kostja võimalikud vastuväited, samuti see, kas ja mida peavad pooled menetluses tõendama. See võimaldab kohtul ka paremini menetlust juhtida ja otsust formuleerida. Hageja nõude alusnormi selge kvalifitseerimiseta ei ole kohtul võimalik korrektselt selgeks teha nõude rahuldamiseks vajalikke eeldusi ja nende täitmist, s.t teha seadusel põhinevat kohtuotsust.²¹³

Riigikohtu 30.09.2003.a otsusest järeldub, et kui kohus tõlgendab normi poolte nägemusest erinevalt, peab kohus pooltega normi tõlgendust arutama.²¹⁴ Kohtul on kohustus osundada õigusnormidele, mida võidakse asjas kohaldada, et menetlusosalistel oleks võimalik tuvastamisele kuuluvaid asjaolusid tõendada ja õiguse kohaldamise kohta oma arvamust avaldada.²¹⁵ Kui kohus ei osuta õigusnormidele, mida võidakse asjas kohaldada, siis ei ole menetlusosalistele tagatud võimalus tõendada tuvastatavaid asjaolusid ja avaldada enne otsuse tegemist arvamust õiguse kohaldamise kohta.²¹⁶

Riigikohtuga sarnasel seisukohal on ka erialakirjandus. Nii peab kohus viitama neile õiguslikele küsimustele, millele pooled ei ole pööranud tähelepanu või on pidanud ebaoluliseks.²¹⁷ Saksa õiguskirjanduse kohaselt peab kohus arutama pooltega õiguslikku külge eelkõige siis, kui kohus hindab vaidluse ainest teisest vaatenurgast, kui pooled.

²¹³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.05.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-41-05.-RT III 2005, 17, 181.

²¹⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.09.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-95-03.-RT III 2003, 28, 297.

²¹⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.05.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-50-03.-RT III 2003, 20, 193.

²¹⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.10.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-96-03.-RT III 2003, 33, 343.

²¹⁷ C.H. van Rhee (ed.) (2005), p 301.

Samuti siis, kui kohus on muutnud oma pooltele teadaolevat õiguslikku vaatenurka. Kohtu ülesanne on viidata ka õiguslikule eksitusele hagi põhjendatuse osas.²¹⁸

Selgitamiskohustus on kohtul ka olukorras, kui ta tahab tõlgendada lepingut teisiti kui protsessi pooled või kui ta tahab otsuses tugineda lepinguklauslile, mida mõlemad pooled on ignoreerinud.²¹⁹ Juhul, kui kohus kavatses tugineda hiljutisele kõrgema astme kohtu otsusele, mida ei ole maininud kumbki pool, peab ta sellest samuti pooltele teatama.²²⁰

2.6 Õigusliku ärakuulamise tagamine kohtu selgitamiskohustuse kaudu

Kohtu selgitamiskohustusel on oluline roll menetlusosaliste õigusliku ärakuulamise tagamisel. Õigusliku ärakuulamise põhimõtte tugineb põhiseaduse²²¹ § 24 teisele lõikele, mille kohaselt on igaühel õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Selle õigusega tagatakse, et isik, kelle kohtuasja menetletakse, ei ole mitte õigusemõistmise objekt, vaid subjekt koos kõigi sellest tulenevate õigustega.²²² Subjektina kohtumenetluses osalemise õigus eeldab õigust olla ära kuulatud kohtu poolt.²²³

Selgitamiskohustuse kaudu peabki kohus tagama, et menetlusosaline saaks anda oma arvamuse iga esitatud faktilise asjaolu, õigusliku väite ja tõendi suhtes. See tuleneb otseselt mitmest tsiviilkohtumenetluse seadustiku normist. Nii peab kohus TsMS § 328 lg 2 järgi tagama poolele võimaluse vastaspoole taotlustele ja faktilistele väidetele vastata ning TsMS § 351 lg 2 kohaselt võimaldama pooltel esitada kõigi asjasse puutuvate asjaolude kohta õigel ajal ja täielikult oma seisukohta. Sama mõtet kannab ka TsMS § 348 lg 3, mis kohustab kohut kindlustama, et menetlusosalistel oleks kohtuistungil iga asja lahendamiseks olulise asjaolu suhtes võimalik avaldada oma arvamust.

---

²¹⁸ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Osutatud töö, S 488-489.

²¹⁹ R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 7.

²²⁰ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 170.

²²¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992. – RT 1992, 26, 349; RT I 2007, 33, 210.

²²² E.–J. Truuväli jt (toimet). Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. 2. tr. Tallinn, 2008, § 24, komm 5.

²²³ samas, § 24, komm 9.

Ärakuulamise õigust on rõhutanud ka kohtupraktika. Nii tuleneb Riigikohtu 13.04.2007.a otsusest, et kui kohus soovib anda poole väitele pooltest erineva hinnangu, siis peab olema tagatud poolte eelnev teavitamine sellisest võimalusest.²²⁴

Ka Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 139 lg 2 sätestab, et seisukohale, mille üks pool on ilmselgelt jätnud tähelepanuta, või mida ta on tähtsusetuks pidanud, tohib kohus, kui tegemist ei ole kõrvalnõudega, oma otsuses tugineda ainult siis, kui sellele on viidatud ja antud võimalus selle kohta ütlosti anda. Seesama kehtib seisukoha kohta, mida kohus hindab teisiti, kui protsessi pooled.

Saksa õigusteooria kohaselt on ärakuulamisõiguse eesmärgiks garanteerida õiglane kohtupidamine poolte vahel.²²⁵ Kohtuliku ärakuulamise põhimõttest tulenevalt tuleb poolele anda võimalus reageerida kohtu viitele.²²⁶ Samuti peab kohus andma poolele võimaluse reageerida vastaspoole väidetele ja tõenditele.²²⁷ Kui kohtunik avaldaks menetlusosaliste jaoks ootamatud seisukohad kohtuotsuses, poleks menetlusosalistel reeglina enam mingit võimalust esitada asjaolusid, mis võinuks kallutada kohut teistsugusele õiguslikule hinnangule.²²⁸

Menetlusosaliste ärakuulamise õigust rõhutab ka PTCP, mille punkti 5.5 kohaselt peab poolel olema võimalus ja mõistlik aeg vastata kohtu ettepanekutele. Samuti peab poolel olema võimalus ja mõistlik aeg vastata teise poole õiguslikele ja faktilistele väidetele ning tõenditele.

Lihtsamate kohtuasjade puhul on mõistlik oodata koheselt poolte seisukohta.²²⁹ Keerukamate vaidluste puhul ei pruugi aga pool olla võimeline viivitamata vastama. Kui pool ei ole võimeline arvamust avaldama asjaolu suhtes, millele kohus on tähelepanu juhtinud, võib kohus, tulenevalt TsMS § 351 lg-st 3, määrata talle tähtaja seisukoha esitamiseks. Kuigi seadus kasutab sõna „võib“, tuleks seda normi tõlgendada selliselt, et kohtul on kohustus anda tähtaeg poolele arvamuse esitamiseks, kui probleemi keerukuse tõttu ei saa eeldada, et pool annab oma seisukoha kohtuistungil koheselt.

---

²²⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.04.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-5-07.-RT III 2007, 16, 136.

²²⁵ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 188.

²²⁶ R. Zöller, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 6.

²²⁷ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 188.

²²⁸ M. Koch. Osutatud töö, S 52.

²²⁹ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 171.

Kui siiski on juhtunud, et kohus on jätnud menetlusosalise ilma võimalusest mingi asjaolu suhtes seisukoht esitada, siis ei saa kohus lahendis sellele tugineda. Nii sätestab TsMS § 436 lg 4 esimene lause, et kohus ei või otsust tehes tugineda asjaolule, mida ei ole menetluses arutatud. Kohtul ei ole võimalik hinnata ka esiletoodud asjaolu otsuses erinevalt mõlemast poolest, kui ta ei ole juhtunud sellisele võimalusele eelnevalt poolte tähelepanu ja andnud võimaluse oma seisukoht avaldada (TsMS § 436 lg 4 teine lause) Samasugune olukord on tõenditega. Kohus ei saa otsust tehes tugineda tõenditele, mida pooltel ei olnud võimalik uurida (TsMS § 436 lg 3).

2.7 Selgitamiskohustuse täitmise aeg

Seoses selgitamiskohustusega on oluline ka analüüsida, millises menetlusetapis tuleb kohtul seda kohustust täita. Saksa õiguskirjanduse kohaselt on kohtu selgitamiskohustus läbiv ja kohaldub kogu kohtu tegevusele.²³⁰ Läbiarutamise kohustus võib tekkida kohtumenetluse igas olukorras, ka korduvalt.²³¹

Põhimõtteliselt on see nii ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku järgi. TsMS § 329 lg 3 sätestab, et kohus peab menetluse igas staadiumis aitama kaasa sellele, et pooled teeksid oma avaldused õigeaegselt ning täies ulatuses ja aitaksid kaasa asja võimalikult kiirele ja väikeste kuludega lahendamisele. Konkreetsemalt sätestab TsMS § 392 lg 1 p 3 ja 4, et menetlusosaliste faktilised ja õiguslikud väited ning tõendid tuleb välja selgitada eelmenetluses. Kohtuistungil peab kohus arutama menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui õiguslikust küljest (TsMS § 351 lg 1). Kuigi selgitamiskohustus laieneb kogu menetlusele, tuleb rõhutada selgitamiskohustuse tähtsust menetluse algstaadiumis.

Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 139 lg 4 toobki välja, et selgitused tuleb anda nii vara kui võimalik. Selgitamiskohustus omab erilist tähtsust varajases menetlusstaadiumis

²³⁰ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 169.

²³¹ R. Zöller, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 3.

selleks, et vältida ebaproduktiivsust, vigu kohtumenetluse juhtimisel ja selle ülepaisutamist juba eos.²³² Viidete andmine nii vara kui võimalik tähendab seda, et viited tuleb anda niipea, kui tuntakse ära eeldused viitamiskohustuse rakendamiseks. Reeglina seega juba kirjalikus eelmenetluses või kohtuistungil ettevalmistamisel.²³³ Ainult siis, kui pooled kohtult aegsasti teavet saavad, milliseid fakte või tõendeid tuleb veel esitada, saavad nad seda teha õigeaegselt.²³⁴

Kui kohus ei täida selgitamiskohustust õigeaegselt ja annab juhiseid hilinenult, siis võib see olla mõjuvaks põhjuseks, mis annab TsMS § 331 lg 1 kohaselt menetlusosalisele õiguse asjaolude või tõendite esitamiseks TsMS §-s 329 ja 330 sätestatud rikkudes.

2.8 Selgitamiskohustuse täitmise viis ja dokumenteerimine

Tsiviilkohtumenetluse seadustik ei sätesta otseselt, millisel viisil tuleb selgitamiskohustust täita. Seega võib selgitamiskohustust täita nii kirjalikult, elektrooniliselt kui ka suuliselt kohtuistungil. Saksa õiguskirjanduse kohaselt on selgitamise vahendiks viited ja küsimused.²³⁵

Selgitamiskohustuse täitmine peab olema piisavalt konkreetne. Riigikohus on leidnud, et ebapiisav on pooltele üldsõnalise ettepaneku tegemine esitada kohtu määratud tähtjaks täiendavaid väiteid, asjaolusid ja tõendeid.²³⁶

Ka Saksa õigusteooria kohaselt peab kohus pigem andma üheselt mõistetava nõuande, millise punkti juurde on vaja lisada täpsustusi või, et millised konkreetsed asjaolud veel puuduvad.²³⁷ Teisalt ei ole kohtul kohustust korduvalt mainida sama lünka või ebaselgust.²³⁸ Ebaselge faktilise ja õigusliku olukorra puhul peab kohus vastama ka

---

²³² R. Zöller, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 3.

²³³ Samas, § 139, komm 6.

²³⁴ M. Koch. Osutatud töö, S 121.

²³⁵ R. Zöller, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 3.

²³⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.04.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-28-06.-RT III 2006, 15,142.

²³⁷ M. Koch. Osutatud töö, S 45.

²³⁸ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 169.

poole palvele, millega küsitakse kohtu viidet täiendavate andmete esitamise vajadusele.²³⁹

Saksa erialakirjanduse kohaselt on menetluse puhul, kus poolel on advokaat, nõuded kohtu selgitamiskohustusele väiksemad, kui advokaadita protsessi puhul. Sellisel juhul piisab reeglina napist viitest ilma lähema põhjendusega. Põhjalikum kohtupoolne juhendamine oleks vastuolus õiguskaitseorganite vahelise tööjaotusega.²⁴⁰

Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustik esindajatega ja ilma esindajateta menetlustel erisust ei tee. Siiski on ka Eesti õiguskirjanduses asutud seisukohale, et kui pooli esindavad advokaadid, kehtib kohtu selgitamiskohustus vähemal määral.²⁴¹ Menetluses, kus osalevad advokaadid, peaks selgitamise vajadus olema autori hinnangul ka juba olemuslikult väiksem.

Saksa tsiviilprotsessiseadustiku § 139 lõike 4 kohaselt tuleb kohtu poolt menetlusosalistele antud selgitused dokumenteerida. Dokumenteerimise eesmärgiks on kohtumenetluse läbipaistvuse saavutamine.²⁴² Siiski ei ole kogu teksti sõnasõnaline dokumenteerimine vajalik. Piisab napisõnalisest konkretiseerivast sisu edasiandmisest.²⁴³

Dokumenteerimise kohustusest kinnipidamine omab tähtsust ka edasikaebe menetluses.²⁴⁴ Sellisel juhul saab kõrgema astme kohus kontrollida, kas madalama astme kohus on selgitamiskohustust täitnud. Kui viide ei ole dokumenteeritud, siis peab edasikaebust läbivaatav kohus lähtuma sellest, et selgitust ei ole antud.²⁴⁵

Kuigi tsiviilkohtumenetluse seadustik ei sätesta sõnaselgelt kohustust kajastada selgitamiskohustuse täitmist kohtuistungis protokollis, tuleks seda siiski tuletada TsMS § 50 lg 1. Nimetatu kohaselt peab menetlustoimingu protokoll kajastama menetlustoimingu olulist käiku ja muud asja lahendamise või võimaliku edasikaebamise seisukohalt olulist.

---

²³⁹L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald. Osutatud töö, S 488.

²⁴⁰R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 6.

²⁴¹I. Kull jt. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana.- Juridica, 2009, nr 8, lk 569.

²⁴²M. Koch. Osutatud töö, S 122 - 123.

²⁴³R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 6.

²⁴⁴M. Koch. Osutatud töö, S 123.

²⁴⁵R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 6.

Selgitamiskohustuse täitmist tuleb kahtlemata pidada asja lahendamise seisukohalt oluliseks.

Kui selgitamiskohustust täidetakse kirjalikult, siis tuleks toimikus säilitada vastav kirjalik dokument. Elektrooniliselt teostatud selgituse puhul aga e-kiri.

Saksa erialakirjandus ei välista viidete andmist ka telefoni teel, mille kohta tuleks teha märge toimikusse.²⁴⁶ Siiski on peetud vajalikuks rõhutada, et ühepoolsetesse kontaktidesse pooltega tuleb suhtuda ettevaatlikult ja kui neil võib olla mõju kohtumenetluse sisule, tuleb nad avalikustada.²⁴⁷ Autor leiab, et selleks, et vältida kahtluste tekkimist kohtu erapooletuses, tuleks siiski hoiduda selgitamiskohustuse täitmisest telefoni teel.

2.9 Selgitamiskohustuse täitmatajätmise tagajärjed

Selgitamiskohustuse oluline rikkumine võib olla selliseks menetlusnormi rikkumiseks, mis annab ringkonnakohtule õiguse esimese astme kohtu otsus tühistada ja saata asi uueks arutamiseks esimese astme kohtule (TsMS § 656). Samuti on Riigikohtul TsMS § 692 järgi võimalus tühistada madalama astme kohtute otsused selgitamiskohustuse rikkumise puhul.

Riigikohus on seda õigust kasutanud ning selgitamiskohustuse rikkumise tõttu madalama astme kohtute lahendeid tühistanud küllaltki sageli. Üksnes mõningate näidetena võib siin tuua Riigikohtu 05.12.2001.a otsuse,²⁴⁸ Riigikohtu 05.05.2004.a otsuse²⁴⁹ ja Riigikohtu 18.01.2006.a otsuse.²⁵⁰

Saksa õiguskirjanduse kohaselt peab menetlusosaline edasikaebuses siiski näitama, milliseid menetlustoiminguid oleks ta teinud, kui madalama astme kohus oleks täitnud

---

²⁴⁶ R. Zöllner, u.a. Osutatud töö, § 139, komm 6.

²⁴⁷ Samas, S 139, komm 3.

²⁴⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.12.2001 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-145-01.-RT III 2002, 3, 16.

²⁴⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.05.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-54-04.-RT III 2004, 13, 169

²⁵⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.01.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-154-05.-RT III 2006, 5, 43.

selgitamiskohustust ja milline oleks olnud nende menetlustoimingute mõju kohtulahendile.²⁵¹

Samuti võib autori hinnangul olla selgitamiskohutuse rikkumine esimese astme kohtu poolt asja arutamise uuendamise aluseks. Nimelt sätestab TsMS § 437 p 1, et kohus võib asja arutamise määrusega uuendada, kui pärast asja arutamise lõpetamist ja enne lahendi tegemist tuvastab kohus menetluses vea, mis on otsuse tegemisel oluline ja mille saab kõrvaldada. Selgitamiskohustuse rikkumist saab pidada veaks, mida kohus saab ise kõrvaldada.

2.10 Selgitamiskohustuse seos poolte võrdse kohtlemise põhimõttega

Poolte võrdse kohtlemise põhimõtte tugineb põhiseaduse § 12 lg 1 esimesele lausele, mille kohaselt on kõik seaduse ees võrdsed. Tegemist on alusparagrahviga võrdsusõiguste jaoks.²⁵² Selle mõtte seisneb nõudes rakendada kehtivaid seadusi kõigile isikutele erapooletult ja ühtemoodi.²⁵³

TsMS § 7 rõhutab seda põhimõtet tsiviilkohtumenetluses, sätestades, et õigusemõistmisel tsiviilasjades on pooled ja muud isikud seaduse ja kohtu ees võrdsed. Seoses menetlusosaliste võrdsusega asjaolude ja tõendite esitamisel on Riigikohus märkinud, et pooltele tuleb tagada võrdne võimalus esitada kohtus seisukohti ja neid tõendada.²⁵⁴

Selgitamiskohustuse täitmisel on oht, et kohus võib võrdse kohtlemise põhimõtet rikkuda, abistades menetlusosalist ulatuses, mis väljub selgitamiskohustuse raamidest. Ei ole lihte tõmmata piiri, millal lõppeb selgitamiskohustuse täitmine ja millal algab poole lubamatu abistamine. Ka Saksa õiguskirjanduse kohaselt on selgitamiskohustuse piirid vaieldavad.²⁵⁵

---

²⁵¹ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 176.

²⁵² K. Merusk, R. Narits. Eesti konstitutsiooniõigusest. Tallinn, 1998, lk 182.

²⁵³ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 03.04.2002 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-2-02.-RT III 2002, 11, 108.

²⁵⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.09.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-3-1-03.-RT III 2003, 27, 282.

²⁵⁵ O. Jauernig. Osutatud töö, S 95.

Eeltoodust tulenevalt tuleb kohtul leida tasakaal kahe seadusest tuleneva kohustuse – kohustus selgitada pooltele asjaolude ja tõendite esitamise võimalust ning kohustus kohelda pooli võrdselt – vahel. Kohtunik, kes on ülemäära aktiivne, võib tahtmatult rikkuda erapooletuse põhimõtet. Liialt passiivne olles võib kohtunik aga jätta täitmata oma kohustuse tagada asjas oluliste asjaolude ning tõendite väljaselgitamise.

Riigikohtu halduskolleegium on 02.11.2005.a määruses märkinud, et kohtuniku uurimisprintsüübist tulenev aktiivsus ei saa kasvada üle kaebuse esitajale õigusabi andmiseks viisil, mida tavapäraselt osutavad esindajad.²⁵⁶ Autor leiab, et see seisukoht sobiks aluseks võtta ka arutelupõhimõttest juhinduvast hagimenetluses.

Autori hinnangul on tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskirjas kohtu aktiivsuse ja kohtu erapooletuse suhet tabavalt selgitatud selliselt, et ühelt poolt peab kohus juhtima poolte tähelepanu asjaoludele, mis võivad kohtu arvates õiguslikust küljest asja lahendamisel tähendust omada, teiselt poolt aga leppima poolte esitatud asjaoludega ka siis, kui pool kohtu poolt esitatud tähelepanekuid ei arvesta ning täiendavaid asjaolusid ei esita ega tõenda.²⁵⁷ Samuti tuleb nõustuda Saksa õiguskirjanduses väljendatud seisukohaga, et kohus ei peaks õhutama menetlusosalisi põhimõtteliselt uuele tegevusele.²⁵⁸

2.11 Vahekokkuvõte

Magistritöö teises peatükis analüüsis autor kohtu selgitamiskohustust.

Kohtu selgitamiskohustus tähendab kohtu kohustust arutada pooltega faktilisi ja õiguslikke asjaolusid, küsida vajalikke küsimusi ja anda juhiseid asjaolude ja tõendite esitamiseks. Selgitamiskohustust on vaja selleks, et kohtule oleks arusaadav poolte tahe.

---

²⁵⁶ Riigikohtu halduskolleegiumi 02.11.2005 määrus haldusasjas nr 3-3-1-58-05.-RT III 2005, 39, 386.

²⁵⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proof&password=&system=ems&server=ragne11>, 21. juulil 2009.

²⁵⁸ P. L. Murray, R. Stürner. Osutatud töö, p 177.

Samuti aitab selgitamiskohustus tagada, et otsus ei oleks pooltele üllatuslik. Selgitamiskohustus aitab saavutada ka menetlusökonoomsust.

Autor jõudis seisukohale, et kohtu aktiivsus selgitamiskohustuse täitmisel peaks piirnema menetlusosaliste poolt esiletoodud tsiviilasja raamidega. Kohtu ülesandeks ei ole ettepanekute tegemine uute hagi aluste esiletoomiseks. Samuti ei peaks kohus üldjuhul tegema hagejale ettepanekut hagi eseme muutmiseks.

Kohus ei peaks soovutama ka uute vastuväidete esiletoomist, vaid kohtu roll peaks piirnema vastuväidete mõtte täpsustamisega juhul, kui nende sisu on jäänud kohtule ebaselgeks. Samuti ei ole selgitamiskohustuse eesmärgiks uute vaiete esiletoomine. Kohus peaks aga püüdma välja selgitada kostja tahte juhul, kui on näha, et ta tahab konkreetsele vaidele tugineda. Nii võiks ka aegumisvaidete tähelepanu juhtimine olla lubatav olukorras, kus poole esitatud faktilistest asjaoludest nähtub, et ta soovib aegumisele tugineda.

Kohtu selgitamiskohustus laieneb ka asjaoludele, mida kohus peab ametikohustuste raames arvesse võtma. Nii tuleb kohtul tehingu tühisust vorminõude mittejärgimise tõttu arvestada sõltumata asjaolust, kas menetlusosalised on sellele tuginenud või mitte.

Kohtul on selgitamiskohustus ka juhul, kui pooled ei ole esitanud tõendeid väidetud asjaolude tõendamiseks või poolte esitatud tõendid on ebapiisavad. Kohus peab menetlusosalistele teatama, millised asjaolud tõendamist vajavad ning milline on tõendamiskoormis. Teisest küljest peaks kohtu aktiivsus ka piirduma poolte tähelepanu juhtimisega tõendamise vajadusele. Kui pool teatab kohtule, et tal ei ole täiendavaid tõendeid esitada, siis ei pea kohus huvi tundma, miks neid ei ole võimalik esitada.

Autor leiab, et kuna TsMS § 230 lg 2 sõnastus, mille kohaselt antakse kohtule üksnes võimalus teha ettepanek tõendite esitamiseks, ei vasta normi mõttele ja selle rakendamise praktikale, siis tuleks kaaluda normi ümbersõnastamist selliseks, mis kohustaks kohut vajadusel tegema menetlusosalistele ettepanekut tõendite esitamiseks.

Selgitamiskohustus laieneb ka tsiviilasja õiguslikule küljele. Nii peab kohus viitama normidele, mis võivad tulla rakendamisele, kuna sellest sõltuvad poolte väited ja tõendamist vajavad asjaolud.

Selgitamiskohustuse täitmine on oluline eelkõige menetluse algstaadiumis, kuna see aitab vältida menetluse venimist. Kohtu juhised peavad olema piisavalt konkreetsed. Kohtu selgitamiskohustus on väiksem juhul, kui menetlusosalist esindab advokaat.

Selgitamiskohustuse täitmisel on oht, et kohus võib rikkuda poolte võrdse kohtlemise põhimõtet. Hoolimata aktiivsest menetluse juhtimisest, tuleb kohtul jääda siiski erapooletuks. Seega ei tohi selgitamiskohustus üle kasvada abistamiseks, mida tavapärastelt osutavad esindajad. Kui kohus on selgitamiskohustuse täitnud, kuid menetlusosaline kohtu juhiseid ei järgi, siis tuleb kohtul teha lahend esitatud asjaolude ja tõendite pinnalt.

Kokkuvõte

Käesolevas magistritöös uuris autor, kelle – kas poolte või kohtu - ülesandeks on hagimenetluses asjaolude ja tõendite esitamine. Magistritöö esimeses peatükis analüüsis autor eelkõige poolte ülesandeid asjaolude ja tõendite esitamisel. Teises peatükis keskendus autor kohtu selgitamiskohustusele.

Faktiliste asjaolude all tuleb mõista tegeliku elu sündmust (faktikogumit). Faktilise asjaolu mõiste defineerimise olulisus seisneb selles, et oleks arusaadav, milliste asjaoludega on kohus seotud ja millistega mitte. Kohus on seotud poolte esitatud faktiliste asjaoludega, kuid mitte õiguslike väidetega. Samuti on faktilise asjaolu defineerimine oluline seetõttu, et ei lahendataks uuesti sama vaidlust. Faktilised asjaolud, mille tuvastamisega hageja seob oma materiaalõiguse normile rajatud nõude, moodustavad hagi aluse.

Erinevalt asjaolu mõistest on tõendi mõiste tsiviilkohtumenetluse seadustikus defineeritud. TsMS § 229 lg 1 kohaselt on tõendiks tsiviilasjas igasugune teave, mis on seaduses sätestatud protsessivormis ja mille alusel teeb kohus seaduses sätestatud korras kindlaks poolte nõudeid ja vastuväiteid põhjendavad asjaolud ja nende puudumise, samuti muud asja õigeks lahendamiseks tähtsad asjaolud. TsMS § 229 lg 2 sätestab ka tõendite loetelu, mis lihtmenetluse ja hagita menetluse puhul ei ole ammendav.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik on põhjendatult pannud asjaolude ja tõendite esitamise kohustuse pooltele, kuna nende vastassuunalised huvid tagavad üldjuhul faktiliste asjaolude ja tõendite sellises mahus esitamise, mis võimaldab kohtul teha lahendi vastavalt tegelikele asjaoludele. Õiguslike väidete esitamise kohustust menetlusosalistel ei ole. Siin erineb tsiviilkohtumenetluse seadustik oluliselt PTCP-st, mille kohaselt peavad pooled lisaks faktilistele asjaoludele esitama ka õiguslikud väited. Autori hinnangul ei ole selles osas PTCP-st eeskujuga võtmise põhjendatud, kuna õiguse kohaldamine on kohtu ülesanne. Samuti puudub Eestis menetlusosalistel kohustus võtta endale esindaja.

Kuigi hagimenetluses on kohus üldjuhul seotud poolte esitatud asjaoludega ja tõenditega, ei ole see põhimõte siiski absoluutne. Hagimenetluses on kohtul võimalik tugineda asjaoludele, mida pooled ei ole esitanud ning koguda ise seaduses sätestatud juhul tõendeid perekonnaõiguslikes vaidlustes. Autori arvates on sellise erandi tegemine põhjendatud, kuna perekonnaasjad on seotud avaliku huviga ning nende puhul on kohtu suurem aktiivsus vajalik.

Siiski saab kohus ka nn „tavalises“ hagimenetluses teatud tõendeid koguda omal algatusel. Kohtul on võimalik omal algatusel kuulata üle poolt vande all, korraldada vaatlust ning küsida teatud juhul õigusküsimuses eksperdi arvamust. Tsiviilkohtumenetluse seadustikus on kohtule antud oluliselt väiksemad võimalused omal algatusel tõendite kogumiseks kui see on näiteks Saksamaal, Hollandis või Belgias. Kohtu suurt aktiivust tõendite kogumise osas tunnustab ka PTCP, andes kohtule õiguse omal algatusel välja nõuda kõiki tõendeid. Siiski ei toeta autor tõendite kogumise osas kohtu õiguste suurendamist, kuna hagimenetluses on tõendite esitamine olemuslikult ikkagi poolte ülesanne. Kohtu ülesandeks peaks eelkõige olema selgitada menetlusosalisele tõendite esitamise vajadust juhul, kui viimane ei ole vaidluse all oleva faktilise asjaolu tõendamiseks tõendeid esitanud. Sellest tulenevalt peaks tõendite omal algatusel kogumise osas pigem kaaluma kohtu aktiivsuse vähendamist.

Kuna hagimenetluses on poolte ülesandeks tõendite esitamine, siis puudub autori arvates piisav põhjendus, miks on vaatluse korraldamine selliseks tõendiks, mida kohus saab koguda omal algatusel. Autor on seisukohal, et tsiviilkohtumenetluse seadustikku tuleks muuta ja välja jätta TsMS § 291 lg 1 kolmas lause, mille kohaselt võib kohus vaatluse korraldada ka omal algatusel.

Samadel kaalutlustel puudub autori hinnangul põhjendus kohtule õiguse andmiseks omal algatusel poole vande all ülekuulamiseks. Erandiks on siin TsMS § 268¹ teine lause, mille kohaselt võib kohus poole omal algatusel vande all üle kuulata juhul, kui tõendama kohustatud pool soovib anda vande all seletuse, kuid vastaspool sellega ei nõustu. Siin on kohtule omal algatusel poole vande all ülekuulamise õiguse andmine põhjendatud, kuna TsMS § 268 kohaselt saab pool enda vande all ülekuulamist taotleda üksnes juhul, kui vastaspool sellega nõustub. Kuna tsiviilkohtumenetluses peaks poolel olema erandjuhtudel õigus ka vande all seletuse andmiseks, siis ei peaks selle õiguse realiseerimine olema täielikus sõltuvuses vastaspoole nõusolekust.

Ülaltoodust lähtuvalt tuleks TsMS §-i 268¹ muuta ja sõnastada see nii, et kui tõendama kohustatud pool soovib anda vande all seletuse, kuid vastaspool sellega ei nõustu, siis võib kohus omal algatusel poole vande all üle kuulata juhul, kui varasema menetluse ning esitatud ja kogutud tõendite põhjal ei ole kohtul võimalik kujundada seisukohta väidetud ja tõendamisele kuuluva asjaolu tõepärasuses.

Mis puudutab kohtu õigust omal algatusel väljaspool Eesti Vabariiki kehtiva õiguse, rahvusvahelise õiguse või tavaõiguse väljaselgitamiseks ekspertiisi määramist, siis see erand on autori hinnangul põhjendatud. Kuna kohtu ülesandeks on õiguse kohaldamine, siis ei saa väljaspool Eesti Vabariiki kehtiva õiguse, rahvusvahelise õiguse või tavaõiguse väljaselgitamine sõltuda menetlusosalise taotlusest.

Pooled ei pea tõendama kõiki faktilisi asjaolusid, vaid üksnes neid, mis on vaidluse all ja mis on olulised otsuse tegemiseks. Seega ei pea menetlusosaline esitama tõendeid nende asjaolude kohta, mida teine pool võtab omaks. Faktilise asjaolu omaksvõttu tuleb eeldada niikaua kuni poole avaldusest ei nähtu konkreetse faktilise väite vaidlustamise soovi. Autor jõudis järeldusele, et omaksvõtu tagasivõtmise piirangud on kohaldatavad üksnes juhul, kui pool on faktilise väite omaksvõtnud sellega selgesõnaliselt nõustudes.

Tõendamisest vabastamise alustega seondub ka problemaatika, kui isik väidab asjaolu mitte teadvat, kuigi mõistlikult võttes peaks ta olema sellega kursis. Autor leiab, et selleks, et pool ei kuritarvitaks oma menetlusõigusi ja ei venitaks menetlust, peaks tsiviilkohtumenetluse seadustikku sisse viima sätte, mille kohaselt saaks pool mingit asjaolu väita mitteteadvat üksnes juhul, kui see asjaolu ei tulene poole enda tegevusest või ei ole tema enda tajumise objektiks.

Selleks, et kohus saaks tuvastada tegelikku olukorda, peavad menetlusosaliste esitatud faktilised asjaolud olema täielikud ja tõesed. Faktiliste asjaolude tõesuse kohustus on sätestatud TsMS § 328 lg 1. See tähendab, et menetlusosalised ei tohi esitada teadlikult valeväiteid, samuti ei tohi nad jätta tahtlikult avaldamata asjaolud, mis on lahendi tegemiseks ilmselgelt olulised. Täielikkuse kohustust ei ole tsiviilkohtumenetluse seadustikus sõnaselgelt sätestatud. Siiski võib täielikkuse kohustuse tuletada TsMS § 329 lg 3 teisest lausest, mille kohaselt peab kohus muuhulgas kaasa aitama sellele, et pooled teeksid oma avalduses täies ulatuses. Esitatavate asjaolude täielikkuse nõue tähendab seda, et asjaolud tuleb esitada kohe ja korruga, mitte üksikute avalduste jadana. Autor

leiab, et poole kohustus esitada kohtule faktilised asjaolud täielikult oleks otstarbekas sõnaselgelt sätestada ka tsiviilkohtumenetluse seadustikus, kuna kehtiva regulatsiooni mittesüsteemsel lugemisel võib jääda mulje, et asjaolude täielikkuse tagamise kohustus on üksnes kohtu ülesanne.

Menetlusosaliste võimalus esitada asjaolusid ja tõendeid ei ole ajaliselt piiramatu. Menetluse kontsentreerituse ja ökonoomsuse huvides on kehtestatud suhteliselt kindlad tähtajad, millal pooled asjaolusid ja tõendeid esitada saavad. Üldjuhul peavad menetlusosalised esitada asjaolud ja tõendid eelmenetluse jooksul. Üksnes erandjuhul on võimalik neid esitada pärast eelmenetluse lõppu. Siiski piirab tsiviilkohtumenetluse seadustik asjaolude ja tõendite esitamise tähtaega teatud juhtudel ka eelmenetluse sees.

Eelmenetluse raames võib kohus asjaolude ja tõendite esitamise tähtaega piirata selliselt, et annab nende esitamiseks tähtaja (TsMS § 329 lg 4). Samuti piirab eelmenetluses asjaolude ja tõendite esitamise tähtaega TsMS § 329 lg 2, mille kohaselt peavad menetlusosalised oma põhiväited ja -taotlused esitada enne kohtuistungit. Kuna kohtuistungit all peetakse silmas ka eelistungit, siis tuleb põhiväited ja -taotlused esitada enne eelmenetluses peetavat eelistungit. Sellest võib jääda mulje, et menetlusosalistele antud aeg faktiliste asjaolude ja tõendite esitamiseks on eelistungi pidamise puhul väga piiratud. Seda olukorda leevendab aga kohtu selgitamiskohustus, mille raames peab kohus andma puudulikult esitatud asjaolude ja tõendite korral menetlusosalistele täiendava tähtaja asjaolude ja tõendite esitamiseks.

Hageja jaoks võib eelmenetluses asjaolude esitamise võimalus olla piiratud ka juhul, kui tema täiendavalt esitatud asjaolusid saab pidada hagi muutmiseks. TsMS § 376 lg 4 p 1 kohaselt ei peeta hagi muutmiseks faktiliste või õiguslike väidete täiendamist või parandamist, ilma et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid. Sellest tuleneb, et hagi muutmiseks tuleb pidada õiguslike või faktiliste väidete täiendamist või parandamist selliselt, et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid. Kuna pärast hagi menetlusse võtmist ja kostjale kättetoimetamist võib hageja muuta hagi eset või alust üksnes kostja või kohtu nõusolekul, siis nõusoleku mittesaamise korral ei saa hageja esitada täiendavalt asjaolusid, mida saab käsitleda hagi aluse muutmisenä.

Autori hinnangul on TsMS § 376 lg 4 p-s 1 põhjendamatult käsitletud õiguslike väidete täiendamist või parandamist hagi aluse muutmisenä. Kuna hagiavalduse komponentideks

on nõue ehk hagi ese (TsMS § 363 lg 1 p 1) ja faktilised asjaolud ehk hagi alus (TsMS § 363 lg 1 p 2), mitte aga hageja esitatud õiguslikud seisukohad, siis ei tohiks autori arvates õiguslike väidete täiendamine või parandamine kujutada endast ka hagi muutmist. Sellest tulenevalt tuleks autori hinnangul nimetatud normi muuta ja sõnastada see selliselt, et hagi muutmiseks ei peeta esitatud faktiliste väidete täiendamist või parandamist, ilma et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid.

Samuti tuleks muuta TsMS § 376 lg 3 teist lauset, mis sätestab, et eelmenetluses hageja poolt haviga seotud uute asjaolude esitamisel eeldatakse, et hageja täiendab nendega hagi alust. TsMS § 376 eristab hagi aluse täiendamise kahte viisi. Esiteks hagi aluse täiendamist selliselt, et hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid ei muudeta, s.t et hagi muutmist ei toimu. Teiseks hagi aluse täiendamine viisil, et muudetakse põhilisi hagi aluseks olevaid asjaolusid, mis tähendab ka hagi muutmist. Sellest tulenevalt on ebaselge, kumba olukorda TsMS § 376 lg 3 teises lauses silmas peetakse. Kuna TsMS § 376 lg 3 esimene lause käsitleb hagi muutmist, siis võib järeldada, et ka teises lauses sätestatud eelduses peetakse silmas seda, et hageja esitatud uued asjaolud muudavad hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid. Autori hinnangul peaks TsMS § 376 lg 3 teist lauset täpsustama ja sõnastama selle nii, et eelmenetluses hageja poolt haviga seotud uute asjaolude esitamisel eeldatakse, et hageja muudab hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid.

Arutelupõhimõtte rakendamist täies ulatuses piirab kohtu selgitamiskohustus. See tähendab kohtu kohustust arutada pooltega faktilisi ja õiguslikke asjaolusid, küsida vajalikke küsimusi ja teha ettepanekuid asjaolude ja tõendite esitamiseks. Selgitamiskohustust on vaja selleks, et kohtule oleks arusaadav vaidluse sisu ja poolte eesmärgid. Selgitamiskohustuse kaudu saab kohus efektiivsemalt kindlaks teha tegeliku faktilise ja õigusliku olukorra. Samuti soovib tsiviilkohtumenetluse seadustik selgitamiskohustuse kaudu kaitsta pooli faktiliselt või õiguslikult üllatuslike otsuste eest. Selgitamiskohustus on abiks ka menetlusökonoomia saavutamisel.

Autor on seisukohal, et kohtu aktiivsus selgitamiskohustuse täitmisel peaks piirnema menetlusosaliste poolt esiletoodud tsiviilasja raamidega. Selgitamiskohustuse eesmärgiks on, et menetlusosalised esitaksid asjaolud täielikult ja õigeaegselt. Kui poole esitatud faktilised asjaolud on puudulikud, siis peab kohus tegema ettepaneku täiendavate asjaolude esitamiseks. Samuti tuleb selgitamiskohustuse kaudu kõrvaldada ebaselgused

poolte esitatud asjaoludest. Kohtu ülesandeks ei ole aga ettepanekute tegemine uute hagi aluste esiletoomiseks. Samuti ei peaks kohus üldjuhul tegema hagejale ettepanekut hagi eseme muutmiseks. Küll aga on kohtu ülesandeks välja selgitada ebaselgelt väljendatud hageja nõude sisu.

Kohus ei peaks soovutama ka uute vastuväidete esiletoomist, vaid kohtu roll peaks piirduma vastuväidete mõtte täpsustamisega juhul, kui nende sisu on jäänud kohtule ebaselgeks. Ka vaiete puhul ei ole kohtu selgitamiskohustuse eesmärgiks seni esitamata vaiete esiletoomine. Kohus peaks aga püüdma välja selgitada kostja tahte juhul, kui on näha, et ta tahab konkreetsele vaidele tugineda. Nii võiks ka aegumisvaidete tähelepanu juhtimine olla lubatav olukorras, kus poole esitatud faktilistest asjaoludest nähtub, et ta soovib aegumisele tugineda. Sellisel juhul ei oleks tegemist täiesti uue vaide esitamisega, vaid üksnes juba poole esitatu formuleerimisega juriidiliselt korrektseks vormi.

Kohtu selgitamiskohustus laieneb ka asjaoludele, mida kohus peab *ex officio* arvesse võtma. Nii tuleb kohtul tehingu tühisust vorminõude mittejärgimise tõttu arvestada sõltumata asjaolust, kas menetlusosalised on sellele tuginenud või mitte.

Samuti peab kohus selgitamiskohustuse raames arutama pooltega tsiviilasja õiguslikku külge. Kohtul tuleb viidata normidele, mis võivad tulla rakendamisele, kuna sellest sõltuvad poolte väited ja tõendamist vajavad asjaolud.

Kohtul on selgitamiskohustus ka juhul, kui pooled ei ole esitanud tõendeid väidetud asjaolude tõendamiseks. TsMS § 230 lg 2 sätestab, et kohus võib teha menetlusosalistele ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid. Kuigi seadus annab kohtule üksnes võimaluse ettepaneku tegemiseks, on nii õiguskirjandus kui ka kohtupraktika seisukohal, et sellise ettepaneku tegemine on üldjuhul kohtu kohustus. Siin on selgitamiskohustuse eesmärgiks vältida olukordi, kus menetlusosaline jätab teadmatuses tõendid esitamata. Eeltoodust tuleneb, et kui menetlusosaline on esitanud faktilise asjaolu kinnituseks ebapiisavalt tõendeid, siis tuleb kohtul selgitada täiendavate tõendite esitamise vajadust. Kohus peab menetlusosalistele teatama ka, millised asjaolud tõendamist vajavad ning milline on tõendamiskoormis. Teisest küljest peaks kohtu aktiivsus ka piirduma üksnes poolte tähelepanu juhtimisega tõendamise vajadusele. Kui pool teatab kohtule, et tal ei ole täiendavaid tõendeid esitada, siis ei pea kohus huvi tundma, miks neid ei ole võimalik

esitada. Autor leiab, et kuna TsMS § 230 lg 2 sõnastus, mille kohaselt antakse kohtule üksnes võimalus teha ettepanek tõendite esitamiseks, ei vasta normi mõttele ja selle rakendamise praktikale, siis tuleks kaaluda normi ümbersõnastamist selliseks, mis kohustaks kohut vajadusel tegema menetlusosalistele ettepanekut tõendite esitamiseks.

Kuigi kohus peab vajaduse korral täitma selgitamiskohustust kogu menetluse jooksul, on eriti oluline selle täitmine menetluse algstaadiumis, sest see tagab menetluse efektiivsuse. Selgituste andmine võimalikult varakult aitab menetlusosalistel esitada asjaolud ja tõendid õigeaegselt. Kohtu juhised peavad olema piisavalt konkreetsed. Ainuüksi üldsõnalisest ettepanekust täiendavate faktiliste asjaolude ja tõendite esitamiseks ei piisa. Korduv selgitamine ei ole üldjuhul vajalik. Kohtu selgitamiskohustus peaks olema väiksem juhul, kui menetlusosalist esindab advokaat.

Selgitamiskohustuse täitmisel on oht, et kohus võib rikkuda poolte võrdse kohtlemise põhimõtet. Hoolimata aktiivsest menetluse juhtimisest, tuleb kohtul jääda siiski erapooletuks. Seega ei tohi selgitamiskohustus üle kasvada abistamiseks, mida tavapäraselt osutavad esindajad. Kui kohus on selgitamiskohustuse täitnud, kuid menetlusosaline kohtu juhiseid ei järgi, siis tuleb kohtul teha lahend esitatud asjaolude ja tõendite pinnalt.

Kohtule antud võimalus tugineda mõningatel juhtudel asjaoludele, mida pool ei ole esile toonud, või õigus koguda omal algatusel mõningaid tõendeid, ei tähenda seda, et menetlusosalistel endil puuduks kohustus tuua välja asja lahendamiseks olulised asjaolud ja esitada neid kinnitavad tõendid. Samuti ei anna kohtu selgitamiskohustus pooltele õigustust suhtuda pealiskaudselt asjaolude ja tõendite esitamisse. Kohtule antud õigused ei vabasta pooli oma kohustuste täitmisest.

Presentation of facts and evidence in action – task for the parties or court?

Summary

In this Master's thesis the author researched whether the parties or the court must provide facts and evidence in action. In the first part of the Master's thesis the author primarily analysed the tasks of the parties when presenting facts and evidence. In the second part the author focused on the explanation obligation of the court.

Factual circumstances must be interpreted as a real-life event (set of facts). It is important to define the concept of factual circumstances so that it is understood which circumstances the court must and must not accept. The court must accept the factual circumstances but not legal circumstances. Also, it is important to define factual circumstances, so that the same dispute would not be settled again.

Unlike the concept of circumstance, the concept of evidence has been defined in the Code of Civil Procedure. According to subsection 1 of paragraph 229 of the Code of Civil Procedure the evidence in civil matter is any data that is in a procedural form established by law and according to which the court, pursuant to procedure prescribed by law, identifies the circumstances substantiating the claims and objections of the participants and the absence of these, and identifies other important circumstances necessary for adjudicating the matter correctly. Subsection 2 of paragraph 229 of the Code of Civil Procedure establishes a list of evidence that is not exhaustive in case of simplified proceeding and proceedings on petition.

The Code of Civil Procedure has justifiably assigned to parties the obligation of presenting the facts and evidence because their opposite interests generally guarantee the presentation of facts and evidence to such amount which enables the court to adjudicate according to actual circumstances. The parties do not have an obligation to present legal

circumstances. Here the Code of Civil Procedure differs significantly from Principles of Transnational Civil Procedure (PTCP), according to which the parties, in addition to presenting factual circumstances, must also present legal circumstances. The author thinks that in this respect it is not justified to take PTCP as an example because the application of law is the obligation of the court. Also, in Estonia the parties are not obliged to have a representative.

Although in case of action the court is usually bound to facts and evidence provided by the parties, this principle is not absolute. In case of action the court is entitled to use facts that the parties have not submitted and to collect evidence itself, in the cases provided by law, in family disputes. The author thinks that this exception is justified as family cases are associated with public interest and in those cases greater activity by the court is necessary.

Still in case of the so called “ordinary“ action the court can gather certain evidence at its own initiative. At its own initiative the court can hear a party under oath, organise surveys and in specific cases ask an opinion of an expert for a point of law. The Code of Civil Procedure grants the court significantly fewer possibilities to gather evidence at its own initiative, compared to for example Germany, the Netherlands or Belgium. PTCP also recognises the court’s high activity in case of evidence collection, by providing the court the right to demand all evidence at its own initiative. Still, in case of evidence collection, the author does not support to expansion of the court's rights, as in the case of action the submission of evidence is still a task for the parties. Above all the task of the court should be to explain to a party the need to present evidence, if the party has not submitted evidence to substantiate the factual circumstance under dispute. Consequently it should rather be considered that the court's activity in collecting evidence at its own initiative should be reduced.

As in case of action the task of the parties is to provide evidence, the author thinks that there is no sufficient justification for claiming that the organisation of a survey is a piece of evidence that the court could organise at its own initiative. The author thinks that the Code of Civil Procedure should be amended and the third sentence of subsection 1 of paragraph 291 of the Code of Civil Procedure abolished, according to which the court can organise a survey at its own initiative.

Under the same considerations the author claims that there is no justification for granting the court to hear a party under oath at its own initiative. The exception in this case is the second sentence of paragraph 268¹ of the Code of Civil Procedure, according to which the court can hear a party under oath at its own initiative if the party with a burden of proof wishes to provide an explanation under oath but the opposing party does not agree to that. In this case the provision of right for the court to hear a party under oath at its own initiative is justified, as according to paragraph 268 of the Code of Civil Procedure the party can apply for a hearing under oath only when the opposing party agrees to that. As in case of civil proceedings the party should in exceptional cases have a right to provide an explanation under oath, the realisation of the right should not be completely dependent on the consent of the opposing party.

Taking into consideration the aforementioned, paragraph 268¹ of the Code of Civil Procedure should be amended and worded as follows: If the party with burden of proof would like to provide an explanation under oath but the opposing party does not provide its consent, the court can hear the party at its own initiative, if on the basis of previous proceedings and presented and gathered evidence the court cannot form an opinion on the truthfulness of the circumstance that was claimed and needs to be proved.

Concerning the right of the court to order an expert assessment at its own initiative to ascertain the law in force outside Estonia, international law or common law, the author thinks that this exception is justified. As the task of the court is to apply justice, the ascertainment of the law in force outside Estonia, international law or common law cannot depend on the requests of a party.

The parties are not required to prove all factual circumstances but only those that are under dispute and are important for decision making. Until the intention to contest the specific factual claim is not evident in the statements of the party, the acknowledgement of the fact should be presumed. The author thinks that the acknowledgement withdrawal limitations are applicable specifically in these cases when the party has explicitly agreed with the factual claim.

Bases for relief from burden of proof are also associated with issues, when the individual claims not to be aware of the circumstances, although from a rational point of view the individual should be aware of it. The author claims that in order to prevent a party to

abuse the rules of procedure, a provision should be introduced to the Code of Civil Procedures, according to which a party can claim to be not aware of the circumstance only if the circumstance is not the result of the party's activity or is not the object of the party's own perception.

For the court to determine the actual situation, the factual circumstances that were submitted by the parties have to be complete and truthful. The obligation for the factual circumstances to be truthful has been provided in subsection 1 of paragraph 328 of the Code of Civil Procedure. It means that the parties cannot deliberately submit false claims and they cannot intentionally undisclose circumstances that are undoubtedly important for adjudication. The obligation for the completeness of circumstances has not been established explicitly in the Code of Civil Procedure. Still, the obligation for completeness can be derived from the second sentence of subsection 3 of paragraph 329 of the Code of Civil Procedure, according to which the court must encourage the parties to submit complete statements. Obligation for the completeness of submitted circumstances means that circumstances have to be submitted immediately and all at once, not as a series of individual statements. The author claims that it would be beneficial to establish in the Code of Civil Procedure, the obligation of a party to submit to the court the factual circumstances completely, because when reading the valid regulation in a non-systematic way, one could get an impression that the obligation to guarantee the completeness of circumstances is only the court's task.

The opportunity for the parties to present circumstances and evidence is not time-bound. To keep the proceeding concentrated and economically efficient, quite fixed deadlines are set for the parties when they can present circumstances and evidence. Usually the parties have to submit circumstances and evidence in the course of pre-trial proceedings. Only in exceptional cases these can be submitted after pre-trial proceedings. Still, in specific cases the Code of Civil Procedure limits the deadline for the presentation of circumstances and evidence also during pre-trial proceedings.

During pre-trial proceedings the court can limit the deadline for the presentation of circumstances and evidence in such a way that the court provides a deadline for their presentation. (subsection 4 of paragraph 329 of the Code of Civil Procedure). Also, subsection 2 of paragraph 329 of the Code of Civil Procedure limits the deadline for the presentation of circumstances and evidence during pre-trial proceedings, according to

which the parties must present their basic claims and applications before the hearing. As the definition of hearing also includes the preliminary hearing, the basic claims and applications have to be submitted before the preliminary hearing of pre-trial proceedings. This might leave an impression that the time provided for parties to submit factual circumstances and evidence is very limited in case of preliminary hearing. But this situation is alleviated with the court's explanation obligation, according to which the court must provide additional deadline for the parties to present circumstances and evidence, if the circumstances and evidence has been submitted insufficiently.

For the plaintiff the opportunity to present circumstances during pre-trial proceedings can be limited also if additionally presented circumstances could be considered as an amendment of action. According to clause 1 of subsection 4 of paragraph 376 of the Code of Civil Procedure the amendment or supplementation of factual or legal claims is not considered as amendment of action if the basic circumstances for the cause of action are not changed. It follows that to amend the action, the legal and factual claims have to be supplemented and amended so that the basic circumstances for the cause of action are amended. As after the acceptance of action and delivery to the defendant the plaintiff can change the object of action and cause only with the consent from the plaintiff or court then without an approval the plaintiff cannot submit additional circumstances that can be considered as an amendment of the cause of action.

The author thinks that in clause 1 of subsection 4 of paragraph 376 of the Code of Civil Procedure the supplementation or amendment of legal claims has been unjustifiably considered as an amendment of the cause of action. As the components for a statement of claim are the claim, also defined as object of action (clause 1 of subsection 1 on paragraph 363 of the Code of Civil Procedure), and factual circumstances, also defined as the cause of action (clause 2 of subsection 1 of paragraph 363 of the Code of Civil Procedure), and not the legal statements of the plaintiff, then the author feels that the supplementation or amendment of legal statements should not be considered as an amendment of the action. Thus it is the author's opinion that this provision should be changed and worded in such a way that the supplementation and amendment of submitted factual claims is not considered as an amendment of the action, when the basic circumstances that form the cause of action are not amended.

Also, the second sentence of subsection 3 of paragraph 376 of the Code of Civil Procedure should be amended, which provides that when the plaintiff submits new action related circumstances during the pre-trial proceedings, it is presumed that the plaintiff uses these to supplement the cause of action. Paragraph 376 of the Code of Civil Procedure distinguishes two means for the supplementation of a cause of action. Firstly, a cause of action is supplemented so, that the basic circumstances of the cause of action are left unamended, meaning that the amendment of action does not take place. Secondly, a cause of action is supplemented so, that the basic circumstances for the cause of action are amended, meaning that the action is also amended. Consequently it is unclear which situation is considered in the second sentence of section 3 of paragraph 376 of the Code of Civil Procedure. As the first sentence of subsection 3 of paragraph 376 of the Code of Civil Procedure refers to the amendment of the action, it can be deduced that in the assumption which is provided in the second sentence it is considered that the new circumstances submitted by the plaintiff amend the basic circumstances of the cause of action. The author thinks that the second sentence of subsection 3 of paragraph 376 of the Code of Civil Procedure should be specified and worded so, that when the plaintiff submits new action related circumstances during the pre-trial proceeding, it is assumed that the plaintiff amends the basic circumstances of the cause of action.

Application of the principle of an adversary hearing to the full extent is restrained by the court's explanation obligation. This means that the court has an obligation to discuss the factual and legal circumstances with the parties, ask necessary questions and make suggestions for submitting circumstances and evidence. Explanation obligation is necessary for the court to understand the subject matter of the dispute and the aims of the parties. Through explanation duty the court can more effectively determine the actual factual and legal situation. Also, through the explanation obligation, the Code of Civil Procedure wants to protect the parties from factually or legally surprising decisions. Explanation obligation also helps to achieve efficient proceeding.

The author claims that the court's activity, while performing explanation obligation, should be limited to the civil case the parties submitted. The aim of the explanation obligation is for the parties to submit the circumstances completely and on time. If the factual circumstances submitted by a party are insufficient, the court must make a suggestion for the party to present additional circumstances. Also, explanation duty must

be used to remove all vagueness from the circumstances that the parties presented. But the task of the court is not to make suggestions to submit new causes of the action. Also, the court should not generally make a suggestion to the plaintiff to amend the object of action. But the task of the court is to determine vaguely expressed content of the claim of the plaintiff.

Also, the court should not suggest submitting new objections, but the court's role should be limited to specifying the meaning of objections, if their content remains vague to the court. In case of challenges the aim of the court's explanation obligation is not to emphasize unsubmitted challenges. The court should try to determine the intent of the plaintiff, if it becomes evident that the plaintiff wants to invoke on a specific challenge. Thus, designation to limitation challenge could be allowed in a situation where the factual circumstances that were submitted by a party, demonstrate the intent of the party to invoke on limitation. In this case a completely new challenge would not be submitted, but the party's submitted challenge would be formulated into a judicially correct form.

The court's explanation obligation extends to circumstances that the court needs to consider *ex officio*. So the court needs to take into account the nullity of transaction due to non-compliance of formal requirements in spite of the fact whether the parties have invoked on it or not.

Also, in the course of the explanation obligation the court must discuss the legal aspect of the civil dispute with the parties. The court must refer to provisions that might be applied because the claims of the parties and circumstances to be proved depend on it.

The court has also an explanation obligation if the parties have not presented evidence for proving the claimed circumstances. Subsection 2 of paragraph 230 of the Code of Civil Procedure provides that the court might suggest the parties to submit additional proof. Although the law provides the court only the opportunity to make a suggestion, legal literary works and judicial jurisprudence state that usually this suggestion is an obligation to the court. In this case the aim of the explanation obligation is to avoid situations where the party unknowingly does not submit evidence. It is evident from the aforementioned that, when a party has submitted insufficient evidence to confirm factual circumstances, the court must explain the need for submitting additional evidence. The court must

inform the parties which circumstances need proving and what kind of burden of proof there is. On the other hand the activity of the court should be limited only to drawing the attention of the parties to the need to prove. If a party tells the court that there is no additional evidence for submission the court does not have to be interested why the evidence cannot be submitted. The author claims that as the wording of subsection 2 of paragraph 230 of the Code of Procedure, according to which the court has only the possibility to make a suggestion to submit evidence, does not correspond to the meaning of the provision and its application jurisprudence, the rewording of the provision should be considered in a way that would require the court, as required, to make a suggestion to the parties to submit evidence.

Although the court, as required, must perform explanation obligation during the proceeding, it is especially important that it is performed in the early stages of the proceeding, as it guarantees the efficiency of the proceeding. Providing explanations as early as possible helps the parties to submit circumstances and evidence on time. The court's instructions have to be specific enough. Only a general suggestion for submitting additional factual circumstances and evidence is not enough. Recurring explanations are not usually required. The court's explanation duty has to be shorter if a party is represented by a lawyer.

It is possible that during the performance of the explanation obligation the court might violate the principle of equal treatment of parties. In spite of actively managing the proceeding, the court must still remain impartial. Thus the explanation obligation cannot transform into aid that is usually provided by the representatives. If the court has performed its explanation obligation but the party does not follow the instructions of the court, the court must adjudicate according to submitted circumstances and evidence.

The possibility provided to the court to invoke, in special occasions, on circumstances that the party has not submitted or the right to collect evidence at its own initiative does not mean that the parties themselves do not have the obligation to present important circumstances, required for the adjudication of the matter, and submit evidence to support them. Also, the court's explanation obligation is not an excuse for the parties not to have a serious attitude, regarding the presentation of circumstances and evidence. The rights of the court do not exclude the parties to fulfil their obligations.

Kasutatud kirjanduse loetelu

1. ALI/UNIDROIT. Principles of Transnational Civil Procedure. New York, 2006.
2. Andrews, N. The Modern Civil Process. Judicial and Alternative Forms of Dispute Resolution in England. Tübingen, 2008.
3. Erelt, T. (toimet). Eesti keele sõnaraamat: ÕS 1999. Tallinn, 1999.
4. Geeroms, S. Foreign Law in Civil Litigation. A Comparative and Functional Analysis. New York, 2004.
5. van Hooijdonk, M., Eijssvoogel, P. Litigation in the Netherlands. Civil Procedure, Arbitration and Administrative litigation. The Hague, 2009.
6. Jauernig, O. Zivilprozessrecht. Ein Studienbuch. 28. völlig neubearbeitete Auflage. München, 2003.
7. Jolowicz, J.A. On Civil Procedure. Cambridge, 2000.
8. Kergandberg, E. jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn, 2008.
9. Koch, H., Diedrich, F. Civil procedure in Germany. München, 1998.
10. Koch, M. Die richterliche Prozessförderungspflicht nach dem ZPO-Reformgesetz. Hamburg, 2003.
11. Krönert, O. Tsiviilkohtuniku töökoht. - Eraõigus II osa. Abimaterjal kohtunike ja prokuröride twinning-koolituse eraõiguse õppegrupile. Tallinn, 2001.
12. Kull, I. jt. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana.- Juridica, 2009, nr 8.
13. Köhler, H. Tsiviilseadustik. Üldosa. Õpik. Heinrich Lange poolt alustatud teose 23. täielikult ümbertöötatud trükk. Tallinn, 1998.
14. Lindell, B. Civil Procedure in Sweden. Uppsala, 2004.
15. Merusk, K., Narits, R. Eesti konstitutsiooniõigusest. Tallinn, 1998.
16. Murray, P. L., Stürmer, R. German Civil Justice. Durham, 2004.
17. Paulus, C.G. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn, 2002.

18. van Rhee, C.H. (ed.). *European Traditions in Civil Procedure*. Antwerpen – Oxford, 2005.
19. van Rhee, C.H. (ed.). *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Antwerp – Oxford - Portland, 2008.
20. Rosenberg, L., Schwab, K.H., Gottwald, P. *Zivilprozessrecht*. 16. neubearbeitete Auflage. München, 2004.
21. Rützel, S., Wegen, G., Wilske, S. *Commercial Dispute Resolution in Germany. Litigation Arbitration Mediation*. München, 2005.
22. Snijders, H.J. (ed.). *Access to civil procedure abroad*. The Hague, 1996.
23. Talvik, E. (koost). *Tsiviil- ja Kaubandusprotsessi autoriseeritud konspekt*. Koostatud T. Grünthali loengute järgi. Tartu, 1939.
24. Tampuu, T. *Hagile vastamata jätmise ja poolte kohtuistungilt puudumise tagajärjed*. – *Juridica*, 2006, nr 2.
25. Thomas, H., u.a. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz, den Einführungsgesetzen und europarechtlichen Vorschriften. Kommentar*. 27. neubearbeitete Auflage. München, 2005.
26. Truuväli, E.-J., jt. (toimet). *Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne*. 2. tr. Tallinn, 2008.
27. *Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri*. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proof&password=&system=ems&server=ragne11>, 21. juulil 2009.
28. *Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri*. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240492&u=20100627174230, 7. veebruaril 2010.
29. Vääri, E., Kleis, R., Silvet, J. *Võõrsõnade leksikon*. 7. parandatud ja täiendatud trükk. *Sine loco*, 2006.
30. Werlauff, E. *Civil Procedure in Denmark*. The Hague, 2001.
31. Zöllner, R., u.a. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und den Einführungsgesetzen, mit Internationalem Zivilprozessrecht, EG-Verordnungen, Kostenanmerkungen. Kommentar*. 25. neubearbeitete Auflage. Köln, 2005.

Kasutatud normatiivmaterjalide loetelu

32. Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992. – RT 1992, 26, 349; RT I 2007, 33, 210.
33. Karistusseadustik. 6. juuni 2001. – RT I 2001, 61, 364; RT I 2010, 29, 151.
34. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 22. aprill 1998. – RT I 1998, 43-45, 666; RT I 2004, 56, 403.
35. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 20 aprill 2005. – RT I 2005, 26, 197; RT I 2010, 26, 128.
36. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27. märts 2002. – RT I 2002, 35, 216; RT I 2009, 18, 108.
37. Võlaõigusseadus. 26. september 2001. - RT I 2001, 81, 487; RT I 2010, 7, 30.
38. Zivilprozessordnung. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/zpo/gesamt.pdf>, 20. jaanuaril 2010.

Kasutatud kohtupraktika loetelu

39. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.01.1997 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-14-97. - RT III 1997, 7, 75.
40. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.11.2000 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-118-00. - RT III 2000, 27, 303.
41. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 07.11.2001 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-135-01.- RT III 2001, 30, 324.
42. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 03.12.2001 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-120-01.- RT III 2002, 1, 5.
43. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.12.2001 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-145-01.- RT III 2002, 3, 16.

44. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 03.04.2002 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-2-02.- RT III 2002, 11, 108.
45. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.06.2002 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-62-02.- RT III 2002, 20, 241.
46. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.01.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-7-03.- RT III 2003, 4, 42.
47. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.05.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-50-03.- RT III 2003, 20, 193.
48. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.09.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-3-1-03.- RT III 2003, 27, 282.
49. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.09.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-95-03.- RT III 2003, 28, 297.
50. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.10.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-96-03.- RT III 2003, 33, 343.
51. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 02.12.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-137-03.- RT III 2003, 36, 378.
52. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.12.2003 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-146-03.- RT III 2004, 15, 181.
53. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.04.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-44-04.- RT III 2004, 11, 140.
54. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.05.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-54-04.- RT III 2004, 13, 169.
55. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16.06.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-80-04.- RT III 2004, 19, 222.
56. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20.10.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-109-04.- RT III 2004, 28, 309.
57. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 04.11.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-116-04.- RT III 2004, 30, 324.
58. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.12.2004 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-141-04.- RT III 2005, 1, 7.
59. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11.05.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-41-05.- RT III 2005, 17, 181.
60. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.05.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-19-05.- RT III 2005, 18, 190.

61. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 27.09.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-85-05.-
RT III 2005, 30, 304.
62. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.10.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-75-05.-
RT III 2005, 31, 315.
63. Riigikohtu halduskolleegiumi 02.11.2005 määrus haldusasjas nr 3-3-1-58-05.-
RT III 2005, 39, 386.
64. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 28.11.2005 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-122-05.-
RT III 2005, 43, 422.
65. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.01.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-154-05.-
RT III 2006, 5, 43.
66. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.02.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-165-05.-
RT III 2006, 8, 71.
67. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30.03.2006.a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-4-06.-
RT III 2006, 12, 118.
68. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.04.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-17-06.-
RT III 2006, 14, 130.
69. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.04.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-28-06.-
RT III 2006, 15, 142.
70. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 08.05.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-32-06.-
RT III 2006, 20, 187.
71. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 01.11.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-91-06.-
RT III 2006, 40, 343.
72. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 07.11.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-94-06.-
RT III 2006, 41, 347.
73. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.11.2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-117-06.-
RT III 2006, 44, 374.
74. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.03.2007 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-14-07.-
RT III 2007, 12, 93.
75. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14.03.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-7-07.-
RT III 2007, 12, 94.
76. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.03.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-2-07.-
RT III 2007, 13, 104.
77. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13.04.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-5-07.-
RT III 2007, 16, 136.

78. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 15.05.2007 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-48-07.-
RT III 2007, 21, 173.
79. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20.06.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-67-07.-
RT III 2007, 28, 235.
80. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.10.2007 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-81-07.-
RT III 2007, 35, 280.
81. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.12.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-109-07.-
RT III 2007, 45, 363.
82. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 06.02.2008 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-137-07.-
RT III 2008, 8, 56.
83. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17.06.2008 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-56-08.-
RT III 2008, 31, 213.
84. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 28.10.2008 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-80-08.-
RT III 2008, 43, 293.
85. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 05.11.2008 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-82-08.-
RT III 2008, 45, 305.
86. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 01.07.2009 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-72-09.-
RT III 2009, 37, 283.
87. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 08.04.2009 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-31-09.-
RT III 2009, 19, 142.
88. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.06.2009 määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-66-09.-
RT III 2009, 33, 250.

